

Termeni utilizați în traductologie

A

ABREVIERI (termeni esențiali în traductologie)

- DS — discurs-sursă;
DT₃ — discurs-țintă; interpretarea;
CS — cultură-sursă;
CT₃ — cultură-țintă;
ES — enunț-sursă;
ET₃ — enunț-țintă;
LS — limba-sursă, limba din care se traduce;
LT₃ — limba-țintă, limba în care se traduce;
PS — public-sursă;
PT₃ — public-țintă;
TS — text-sursă, text de tradus
TT₃ — text-țintă, traducerea.

ACCEPTABILITATE

Noțiunea de *acceptabilitate* se referă la receptor, reprezintă unul din standardele textualității și se conformează sistemului și CT₃, în detrimentul CS. Se află în relație de reciprocitate cu noțiunea de intenționalitate. Un text coeziv și coerent trebuie acceptat ca atare pentru a putea fi utilizat în procesul interactiv al comunicării. În lingvistica aplicată, noțiunea de acceptabilitate depinde de diverși factori, dintre care cel mai important este cel gramatical. Există diferite grade de acceptabilitate a unui text sau a unui enunț.

În traducere, acceptabilitatea TT₃ este determinată de gramaticalitatea acestuia, de restituirea integrală a denotațiilor TS în LT₃, la nivel semantic, de inteligibilitatea TT₃ care trebuie să se situeze, din punct de

vedere estetic, între calitatea adaptării și calitatea traducerii. Acceptabilitatea este, așadar, o trăsătură a traducerii care vehiculează un limbaj-țintă natural, fidel sintaxei și topicii din LT.

Cf. INTENȚIONALITATE, FINALITATE.

Fr. *acceptabilité*;

Engl. *acceptability*;

Germ. *Annehmbarkeit, Akzeptabilität*;

Sp. *aceptabilidad*.

Rus. *приемлемость*

ACCEPȚIE

Una dintre semnificațiile contextuale ale unui cuvânt polisemantic (cf. SENS, SEMNIFICAȚIE). Să luăm ca exemplu accepția rom. *fericire* („stare de mulțumire sufletească deplină”), cu echivalentele sale decontextualizate, fr. *bonheur* („état de parfaite satisfaction intérieur”), engl. *happiness* („a state of well-being and contentement”). Astfel, pentru a traduce expresia fr. *faire le bonheur*, nu se va apela la o restituire *ad litteram*, ci la echivalența funcțională și sintagmatică: engl. *to make happy*, rom. *a face fericit(ă)*.

Tot din perspectiva contextualizării, trebuie considerată și relația dintre un hiperonim, prin natura lui, polisemantic, deoarece este polireferențial, și un hiponim, monosemantic, întrucât este monoreferențial. Să luăm exemplul următor: *kiwi. Păsările zboară. Kiwi este o pasăre. Kiwi zboară*. Ultima afirmație, decontextualizată, poate duce la o imagine ambiguă, metaforică sau bizară, în cazul în care destinatarul nu sesizează intenția de comunicare a emițătorului și își imaginează că fructul *kiwi* este aruncat, azvârlit către cineva sau ceva. În cazul cuvântului *optimism*, date fiind accepțiunile acestuia: 1. (sec. XVIII) doctrină filozofică leibniziană conform căreia trăim în cea mai bună și cea mai fericită dintre lumi posibile, și 2. (curent) sentiment de încredere într-un deznodământ fericit, de rezolvare favorabilă a unei situații. Pentru traducerea operei voltairiene *Candide ou l'optimisme* ar fi mai potrivită strategia de traducere literală, semantică sau culturală? În strânsă legătură cu finalitatea TS și a TT, traducătorul va opta pentru aceea care corespunde intenției de comunicare a autorului și intenției cititorului-țintă.

Cf. AUTOR, CALITATEA TEXTULUI-SURSĂ, INTENȚIE, FINALITATE.

Fr. acception;

Engl. current meaning;

Germ. aktuelle Bedeutung;

Sp. acepción.

Rus. современное значение

ADAOS

Adăugarea sau adaosul constă în trecerea de la implicit la explicit, dar are și accepția, mai răspândită, de surplus de informație, de explicitare a elipselor ori de inserție gramaticală obligatorie (Nida 1969). Ca greșală de traducere se manifestă prin introducerea nejustificată în TT a unor elemente informaționale superficiale sau a unor elemente stilistice absente în TS. Ex: fr. *les All Black* (Quo, oct. 1999), rom. *echipa de rugby all Black*, fr. *Ce concert d'attaques anti-OMC respire parfois le poujadisme rural* (Le Journal du Centre, 28 novembre 2000), rom. *Acordul de atac anti-OMC este marcat de o atitudine politică revendicativă rurală*. Pentru „demagogie rurală, rustică”.

Ant. OMISIUNE.

Cf. EXPLICITARE, COMPENSARE, SUPRATRADUCERE, CULTUREM.

Fr. ajout;

Engl. addition;

Germ. Ungerechtfertigte Hinzufügung;

Sp. adición.

Rus. прибавочная информация.

ADAPTARE

1. În sens general, (Vinay și Darbelnet 1958) *adaptarea* este atât strategia sau tehnica de traducere ce acordă întâietate temelor (subiectelor dezvoltate) în TS, independent de forma tratării acestora, cât și rezultatul punerii în practică a acesteia. Denumită și *tradaptare (< fr. *tradaptation*), reluând oarecum butada *traduttore-traditore*, este desconsiderată de unii traductologi și traducători care o consideră doar o variațiune pe o temă dată. Există

diferite tipuri de adaptare: *adaptarea publicitară*, *adaptare teatrală*. Sin. *Traducere liberă* (1).

Cf. TRADUCERE LITERALĂ, TRADUCERE ETNOCENTRICĂ, TRADUCERE ANEXIONISTĂ.

2. (Sens restrâns) Procedeu de traducere care constă în înlocuirea unei realități socio-culturale din LS printr-una specifică socioculturii LT sau în adaptarea culturală a TS la intenția CT (Bastin 1990, 215; 1993, 473-478). Vinay și Darbelnet suprapun echivalența și adaptarea atunci când apelează la traducerea simbolică a cuvintelor *baseball* (SUA) ori *cricket* (GB) prin fr. *cyclisme*, deoarece obiectul (în sens semiotic, v. Peirce) tradus nu este luat în considerare pentru valoarea în sine, ci pentru ceea ce reprezintă, deci pentru valoarea simbolică (Coscolluela 1997). Chiar dacă în cazul adaptării culturale, aceste echivalențe – *ciclism*, *base-ball*, *cricket* și rom. *oină*, respectiv fr. *Embrassons-nous*, *Folleville* (JD, nov. 2000), în raport cu rom. *vrei, nu vrei, bea, Grigore, agbeasmă*, fr. *gâteau électoral* (Kapferer 1987, 237) și rom. *ciolan electoral* – pot funcționa (vezi mai jos), adaptarea nu presupune ca restituirea în română, de exemplu, a cuvintelor care desemnează sporturi naționale să se facă prin *oină*, decât atunci când se are în vedere dimensiunea simbolică, metonimică, și se intenționează obținerea unui efect-țintă perlocuționar identic cu cel sursă. Adaptarea se poate realiza prin diferite tipuri de echivalență: referențială (Senatul românesc pentru Camera englezească a lorzilor, *House of Lords*), dinamică, pragmatică, funcțională ori idiomatică. În alte contexte, în care nu valoarea simbolică primează, substituirea termenilor *baseball*, *cricket*, *cyclisme*, *hockey*, *oină* etc., cu un termen adaptat CT este contraindicată, alterându-se sensul prin declanșarea unor asociații de idei neintenționate de autor. Adaptarea rămâne, așadar, cazul-limită al cvasiintraducibilității (Ladmiral 1979, 20).

V. ECHIVALENȚĂ.

Fr. *adaptation*;

Engl. *adaptation, free translation*;

Germ. *Adaptation*;

Sp. *adaptación*.

Rus. *адаптация, свободный / вольный перевод*.

ADAPTARE CULTURALĂ

Adaptarea are două semnificații importante. Prima caracterizează procedeul de traducere oblică (Vinay și Darbelnet 1958/1977) și are în vedere traducerea realizată prin echivalențe de traducere (situaționale, pragmatice, dinamice, vezi C. și J. Demanueli, 1995, engl. *Fortnum and Mason's*, fr. *Fauchon*); cealaltă, privitoare la strategie, definește traducerea foarte liberă care ignoră complet echivalența formală (adaptare pentru teatru, pentru copii, publicitară). Adaptarea este procedeul de traducere prin care se înlocuiește o realitate culturală, un mesaj sau un concept specific(ă) LS, printr-o realitate, mesaj sau concept specific(ă) LT, în cazul în care există riscul de a nu fi recunoscută referința de către destinatarul prezumtiv al traducerii (PT) și, prin urmare, de a rata înțelegerea mesajului. De exemplu: fr. *gâteau électoral* (Kapferer 1987, 237), rom. *ciolan electoral*; fr. *arrondissement*, rom. *sector* sau *micro(raion)* în cazul unei adaptări culturale regionale. Acest procedeu de traducere este folosit frecvent pentru a răspunde preferințelor gustului unui PT specific, definit printr-o moștenire culturală, o limbă sau o etnie. Adaptarea culturală este utilizată des în campaniile publicitare care urmăresc creșterea numărului de clienți. Astfel, conceptul de origine este adaptat (prin schimbarea referinței culturale, a punerii în pagină, concentrarea sau diluarea mesajului, modificarea culorilor etc.) unui public multicultural țintă, astfel încât mesajul să depășească granițele lingvistice. Procedeul este frecvent utilizat în campaniile publicitare destinate piețelor multiculturale, interesate să se adapteze diferențelor lingvistice și culturale ale PT, astfel încât mesajul să rămână eficace dincolo de bariera lingvistică. Dacă într-un text publicitar ori incitativ s-ar face trimitere la sărbătoarea națională a PS pentru a-l determina să acționeze într-un anumit fel, atunci în traducere, prin echivalențe dinamice s-ar obține același efect (astfel, 4 iulie (SUA) ori 14 iulie (Franța) ar fi substituit prin 1 decembrie într-o adaptare românească). Pe lângă modificarea concepției și/sau a punerii în pagină pentru a corespunde unui PT cultural diferit de cel sursă, se modifică și culorile, imprimarea, simbolurile, putând fi asociate unor semnificații radical diferite în funcție de regiuni și culturi. Pentru o reclamă la detergent, albul cel mai alb este, pentru noi, *ca zăpada*, pentru turci ar fi *bumbacul* (vezi și titlul poveștii, *Prințesa bumbacului și cei șapte pitici*). Publicitatea la o anumită

marcă de bere este diferită în română, *Prietenii știu de ce* (accent pe valorile general umane), și în franceză, *Les hommes savent pourquoi* (accent pe tabieturile masculine). Preocuparea pentru studiul idiotismelor în cadrul campaniilor publicitare plurilingve este evidentă (Tudor 1981, Permentiers, Springael, Troiano 1994).

V. NATURALIZARE, TRADUCERE ETNOCENTRICĂ, TRADUCERE CULTURALĂ, *ȚINTISM, TRADUCERE IDIOMATICĂ.

Fr. localisation/adaptation culturelle;

Engl. localisation;

Germ. kulturell einbürgende Übersetzung, Anpassung des Zieltextes an die Zielkultur, Lokalisierung;

Sp. adaptación cultural.

Rus. лингвокультурная адаптация.

ADECVARE

1. Calitate a traducerii care respectă *Skopos*-ul, gradul de realizare a finalității și a funcției TS (Reiss, Vermeer 1984).

2. Caracteristică a traducerii fidele TS, dar care respectă totodată normele LT.

Traducerea adecvată (Toury 1995, 57), respectând intenționalitatea, este comparabilă cu TS, întrucât subscrie normelor originalului pe care le importă în CT. Opoziția dintre adecvare (intenționalitate) și acceptabilitate corespunde clasicelor clivaje literalism *vs* liberalism-traductiv – (Berman) și *sursim *vs* *țintism (Ladmiral)

V. INTENȚIONALITATE, LITERALISM, LITERALITATE.

Fr. (1) adéquation au skopos, (2) adéquation sourcière;

Engl. Adequacy;

Germ. (1) Adäquatheit, (2) Adäquatheit in Bezug auf die Ausgangssprache;

Sp. adecuación.

ALUZIE

Sintagmă sau frază în care este menționată o idee, amintit un gând sau un eveniment, în scopul de a sugera indirect un eveniment similar de care este

legat, cu care semnifică, care îl completează etc. (Vinay și Darbelnet 1958, 242-266; Bologne, 1991, 9-11). Aluziile pot fi istorice, literare, mitologice etc. și nu se referă întotdeauna la o cultură comună locutorului și interlocutorului. Implicitul/explicitul, fragmentarea receptării sau chiar ratarea acesteia depind enorm de bagajul cognitiv al receptorului. Referință sau evocare neexplicată, aluzia riscă să treacă neobservată. Jean Delisle (2003, 497-502) reține trei situații traductive pertinente: traducerea literală este adecvată și, mai important, păstrează intactă aluzia, în cazul universalilor culturale (engl. *Let there be light*, fr. *Que la lumière soit*, rom. *Să fie lumină!*), de exemplu; traducerea literală este posibilă, dar fie distruge aluzia, fie rămâne neînțeleasă (fr. *les gestionnaires naviguent entre Charybde et Scylla* (D'Iribarne 1993, 256), restituibil în rom. *prin periplul administratorilor între Scila și Caribda*); traducerea literală este imposibilă și nu poate duce decât la nonsens, caz în care se impune o traducere idiomatică, prin echivalențe funcționale ori prin echivalențe semantice (engl. *The South African War*, rom. *Războiul burilor*, fr. la *Guerre de Boërs*, fr. *les gestionnaires naviguent entre Charybde et Scylla*, după modelul expresiei *tomber de Charybde en Scylla*, este tradus în rom. *administrația navighează în ape turburi*). Chiar dacă explicitarea determină pierderea referinței culturale: fr. *le fil d'Ariane* și rom. *firul roșu*; fr. *les aiguillons du vin* (Rabelais 1965, paronomaază de la *divin*) și rom. *pintenii vinului* (Rabelais 1989, traducere de I. și R. Vulpescu), aceasta este adesea preferată pentru claritatea, justețea și coerența exprimării. Alteori, paronomaza apare și în titlurile de articol de jurnal: *Doubai, la faillite en ligne d'émir* („Libération”, vendredi 27 nov. 2009, 1) unde este evidentă trimiterea la *ligne de mire*, „Droite allant du centre de la hausse au guidon” (cf. lexicului specific tirului), „Ligne droite imaginaire, déterminée avec précision par l'œil du tireur” (cf. TLFi), „(linia de) ochire” (DEX), în diferite sloganuri (ex: cel de mobilizare planetară pentru reducerea încălzirii climatice lansat cu ocazia reuniunii șefilor de statut de la Copenhaga (2009): *Copenhague-Hopenbague*).

Fr. allusion;

Engl. allusion;

Germ. Andeutung;

Sp. alusión;

Rus. аллюзия.

AMBIGUITATE

Ambiguitatea intervine atunci când contextul verbal este insuficient pentru a conferi cuvintelor un sens, o semnificație contextuală univocă. Fr. *Maure* (*inv.*, locuitor arabo-berber din nordul Africii, *mod.*, dar și locuitor din Sahara occidentală, trăind în triburile din Mauritania, mauritan, fr. *Mauritanien*), redat prin rom. *maur* (băstinaș care în Antichitate locuia în nord-vestul Africii) ar ambiguiza sensul. Ambiguitatea dispare din enunțurile/discursurile care oferă suficiente complemente cognitive destinatarilor: fr. *d'importantes madrasa (universités coraniques)*, engl. *large mabadras (koranic university)*, rom. *importante universități coranice din Mauritania, madrasa...* (exemplele în fr. și engl. din Sabine Grandadam, *Les bibliothèques du désert* în MA 2003, 90). În exemplul citat, se poate vorbi, chiar și în cazul ES, despre explicitare, iar în limbile engleză și română, traducerea iconică este însoțită de o traducere explicativă, literală în primul caz, restructurată în al doilea. Există însă și situații în care ambiguitatea constituie un efect intenționat de autor și trebuie respectat în traducere, când se apropie de echivoc și permite mai multe interpretări.

Cf. INTENȚIE, FIDELITATE.

Fr. ambigüité;

Engl. ambiguity;

Germ. Ambiguität;

Sp. ambigüedad;

Rus. двусмысленность.

AMPLIFICARE

Amplificarea (Delisle 1999) este o transpoziție specială care constă în introducerea unei sintagme nominale sau verbale pentru a traduce o prepoziție, un pronume sau un adverb interogativ, o locuțiune conjuncțională (fr. *au fur et à mesure*, rom. *pe măsură ce*, engl. *clockwise*, rom. *în sensul acelor de ceasornic*). În exemplele următoare am marcat cu aldine unitățile de traducere din care fac parte elementele transpuse:

rom. *În afara autostrăzii, motociclistul trebuie să...*

fr. *Lorsqu'il quitte l'autoroute, l'automotoriste doit faire face à...*

rom. *Am luat o revistă din teacul de pe masă.*

fr. *J'ai pris un magazine dans la pile qui se trouvait sur la table.*

fr. *les femmes qui l'entourent sont jolies*

rom. *femeile din jurul lui/de care este înconjurat/care îl înconjoară sunt drăguțe*

V. DILUARE, ADĂUGARE.

Fr. étoffement, foisonnement;

Engl. amplification, expansion;

Germ. Zieltextausweitung, Amplifikation, Erweiterung.

Sp. amplificación;

Rus. дополнение.

ANAFORĂ

1. Procedeu retoric constând în repetarea unui cuvânt/grup de cuvinte la începutul unor enunțuri succesive pentru a reliefa expresia repetată, ceea ce produce o emfază, o exagerare prin procedeu amplificării ritmice. Anafora este de diferite tipuri (Ducrot și Schaeffer 1996, 385-386): lexicală (reluarea (in)fidelă a unui cuvânt), conceptuală (referentul este o idee reluată), asociativă (reluarea prin metonimie sau sincedocă).

2. Anafora este o unitate lingvistică interpretabilă doar în relație cu antecedentul (prezent în frază) care îi permite stabilirea unei relații cu referentul. Reluarea printr-un segment a unui alt segment al discursului. Elementele anaforice dintr-o limbă nu se regăsesc identic în limba traducătoare. De exemplu: [Paul]...*il* *relit avec attention les notes qu'il a pris pendant le cours*, rom. [Paul]... *Ø citește cu atenție notele Ø luate [de el] la curs*. În *Mon voisin a un chien; cet animal s'appelle Johnny*, rom. *Vecinul meu are un câine; acest animal se numește Johnny*, sintagma *cet animal* (acest câine) este anaforică, întrucât interpretarea ei trimite la referentul prezent în discurs (cotext, contexte) și trimițând la *chien, câine* care a efectuat deja o primă denumire a referentului (exemplu extras din *Glossaire de définitions pour E54SLM. Analyse du discours I*).

Cf. CATAFORA. V. TEMATIZARE.

Fr. anaphore;
Engl. anaphora;
Germ. Anapher;
Sp. anáfora;
Rus. анафора.

ANALIZA DISCURSULUI

Analiza discursului studiază procesele mecanice care permit descoperirea organizării semantice a textelor extinse (Delisle 1980; Ducrot și Schaeffer 1996, 315, 385). Traducătorul trebuie să depășească aparența formală și literală a TS, astfel încât să îl poată decupa atât în elemente sintagmatice (clase de echivalențe) sau în propoziții logice simple, cât și în macrostructuri argumentative, narative etc.

Fr. analyse du discours;
Engl. discourse analysis;
Germ. Diskursanalyse;
Sp. análisis del discurso;
Rus. дискурс-анализ.

ANALIZA JUSTIFICATIVĂ

Acest tip de analiză a TȚ, denumită și recitare critică a traducerii (Plassard 2007, 219), revine traducătorului și constă în a verifica dacă frazele scrise sunt înțelese de comunitatea lingvistică țintă din care face parte și căreia i se adresează, asigurându-se totodată că versiunea sa nu este marcată de formele și structurile LS. Prin aceasta se verifică exactitatea soluției alese, adică redarea perfectă a sensului ES. Controlul lingvistic are, deci, ca obiectiv corectarea eventualelor greșeli reperate în TȚ, astfel încât să se poată face validarea lui finală. Se are în vedere forma lingvistică, dar și ortosintaxa, pertinența redacțională și traductivă (fidelitatea semantică), verificarea terminologică și frazeologică, stilistică și sociolectală, adecvarea textuală (Delisle 1980, 82).

Cf. RETRADUCEREA, RETROTRADUCEREA.

Fr. analyse justificative;

Engl. text analysis;
Germ. Zieltextanalyse;
Sp. análisis justificativo;
Rus. оценочный анализ.

ANALIZA TEXTUALĂ

Reprezintă o etapă necesară a pregătirii traducerii, pretraducerea, și constă în analiza TS în vederea stabilirii tipului de text, a finalității acestuia și a destinatarului prezumtiv (Delisle 1980; Reiss 2002). În funcție de răspunsurile obținute, traducătorul își stabilește strategia de traducere și procedeele de traducere prin care va transfera intenția autorului în TT, pentru a produce un efect similar asupra destinatarului acestuia (V. și Bantaș 1978, 341-346). Există factori externi care pot modifica finalitatea TT, independent de intenția traducătorului (Hurtado Albir 1990).

Cf. CONSTRÂNGERE MATERIALĂ.

Fr. analyse textuelle;
Engl. discourse analysis (cf. Harris 1952);
Germ. Textanalyse;
Sp. análisis textual;
Rus. анализ текста.

ANALOGII FALSE

Această sintagmă (traducere semantică după *faux amis*, denumiți „prieteni perfizi” de Leon D. Levițchi) desemnează cuvinte aparținând unor limbi diferite, dar corespondente morfologic, însă care, din cauza evoluției în sisteme lingvistice separate, chiar în două civilizații distincte, au dobândit semnificații diferite. Asemănările formale deturneză atenția traducătorului debutant care, nemaisizând sensul adecvat al cuvântului, cade adesea în capcana sensului contrar ori a nonsensului (Vinay și Darbelnet 1958, 9; Gile 1995, 193). Exemplu: fr. *mignone* „belle”, „frumoasă”, rom. *minionă* „mică”, engl. *adept*, „îndemânatic, talentat”, rom. *adept*, „partizan, simpatizant al unor idei etc.”, engl. *candid* „franc, sincer”, rom. *candid* „naiv,

inocent, nevinovat, pur” etc. Sunt frecvente și falsele asociații contextuale datorate neatenției ori unei insuficiente competențe lingvistice. Reținem, spre exemplificare, fr. (*l'examen*) **approfondi** tradus în rom prin (*examen*) **profund**, fr. *pour fêter mon passage au Laos*, rom. *pentru a sărbători pasajul meu în Laos* (NE), sau rom. *topica frazei*, redat în fr. *la topique de la phrase*. Încercarea de a evita literalismul duce chiar la greșeli de acest gen: fr. *c'est un investissement lucratif* este redat în rom. prin *este o investiție imobiliară *care oferă de lucru*, ignorându-se echivalențele lingvistice și de traducere (fr. *lucratif*, engl. *profitable*, rom. *lucrativ, rentabil, profitabil*). Nici fr. *piquer* prin rom. *pica* (*les orties* [urzicile] *sont des plantes qui piquent*, rom. **plante care *pică [înțepă]...*, ori *piper* (vb. intranz. de la *pipe* „a fuma pipă” sau vb. tranz. „a falsifica, a truca”) cu rom. *piper*, dar nici din română în franceză, **numărul copiilor străzii**, prin le ***numéro** [corect, *nombre*] *des enfants des rues a augmenté*, nici *a se apropia* prin *s'approprier* (*datele osteologice ale câinilor se apropie de...*, *les données ostéologiques des chiens *s'approprient* [corect, *s'approchent*], așa cum nici rom. *parter* nu se restituie prin fr. *parterre*, ci prin *rez-de chaussée* (d'un immeuble), adică la nivelul solului; it. **adesso**, redat ***ades** [corect, *acum*], it. *speriamo*, ***să speriem** [corect, *să sperăm*].

Fr. **faux amis**;

Engl. **false friends**;

Germ. **falsche Freunde**;

Sp. **falso amigo**;

Rus. **межъязыковые омонимы/ложные друзья переводчика**.

ARGOU

Argoul este o formă de idiolect simbolistic, un limbaj construit pentru a nu fi înțeles, cu sintaxa, etimologia, vocabularul și istoria sa, o limbă a subculturalului cu metaforă monstruoasă (Ducrot și Schaeffer 1996, 94). În enunțul fr. *C'est des histoires, permettez-moi de vous le dire, de cornecul*, fr. *cornecul* (termenul preluat din argoul militar, format de la numele unui vânt vestic, din bretonul *korneouk* căruia i se adaugă *-cul*, care funcționează ca sufix liber.) și este redat în rom. prin fam. „tromboane”, *Povești, tromboane, permiteți-mi să v-o spun* (Lungu Badea 2004).

V. IDIOLECT, JARGON.

Fr. argot;
Engl. slang;
Germ. Argot;
Sp. argot, jerga;
Rus. апро.

ARTICULARE

Procedeu de traducere, dar și de retorică, ce relevă tehnici de redactare constând în exprimarea cu ajutorul elementelor de legătură (coordonare, subordonare etc.) a relațiilor dintre părțile componente ale unui text, cu scopul de a le sublinia independența.

V. CONECTOR.

Fr. articulation, charnière, connecteur;
Engl. articulation;
Germ. Satzorganisation, Gliederung;
Sp. articulación;
Rus. членение.

ASEMANTISM

Asemantismul este caracterizat de absența sensului sau grad semantic zero. Lipsa de sens poate fi parțială sau totală. Asemantismul total și obiectiv nu reprezintă o dificultate, cu atât mai puțin, o problemă de traducere (v. cazul numelor proprii asemantice). Pseudoasemantismul sau asemantismul parțial afectează unități de traducere sau lexii a căror motivație diacronică, socio-culturală, geopolitică este inaccesibilă utilizatorului. De exemplu: în cazul culturilor istorice, al expresiilor palimpsest, ale mitonimelor, al folcloremelor,

V. SEMANTISM.

Fr. Asemantisme;
Germ. Bedeutungslosigkeit;
Sp. asemantismo.

AUTOR

Termenul este folosit pentru a desemna producătorul (emițătorul) unui text, discurs sau enunț ce va fi supus sau nu unui transfer interlingvistic și cultural. Autorul produce un text care vehiculează un sens sau mai multe sensuri, un mesaj care îmbracă o anumită formă. Atât autorul cât și TS sunt determinați de o serie de factori lingvistici și extralingvistici, factori care marchează și construirea sensului. Cf. MESAJ.

Fr. *émetteur, énonciateur, énonciatrice, auteur*;

Engl. *author*;

Germ. *Autor, Sender*;

Sp. *autor, enunciador*;

Rus. *автор*.

AUTOTRADUCERE

Traducerea efectuată de autorul (emițătorul) TS. Fenomenul autotraducerii sau rescrierii (fr. *réécriture*, engl. *rewriting*) unui roman sau al unui TS, oricare ar fi domeniul căruia îi aparține (medical, informatic etc.), autotraducerea constituie un obiect de studiu special al traductologiei, asemenea statutului **autorului-traducător** care, se presupune, este în continuă empatie cu sine. Așadar, nu mai este necesară imersiunea în universul cultural sursă, pentru a stabili relația de reciprocitate dintre cele două instanțe producătoare ale textelor sursă și țintă (Oustinoof 2001; Bueno Garcia 2003, 265-278). Definită prin contrast cu *traducerea alografă*, autotraducerea are ca sinonime termenii de *traducere auctorială*, *traducere autografă*, *traducere de autor* (v. Distincția lui Nelson Goodman, între opere de artă autografice vs alografice (în *Langages de l'art. Approches d'une théorie des symboles*, 1968; Chambon 1990, 149-150, citat de Toma 2000, 22).

Fr. *autotraduction, traduction de l'auteur, traduction auctoriale*;

Engl. *self-translation*;

Germ. *Selbstübersetzung, Autoübersetzung*;

Sp. *autotraducción*;

Rus. *авторский перевод / автоперевод*.

B

BAGAJ COGNITIV

Ansamblu de cunoștințe și de experiențe dobândite care reprezintă cultura permanentă a unei persoane. (*cf.* CONTEXT COGNITIV, COMPLEMENTE COGNITIVE). Bagajul cognitiv este constituit din amintiri, din reprezentări mentale, fapte, experiențe și evenimente marcate din punct de vedere emoțional (Ducrot și Schaeffer 1996). Acestora li se adaugă cunoștințele teoretice, reflecțiile și rezultatul lecturilor, cultura generală și cultura de specialitate. Este vorba despre un întreg conținut localizat în creier într-o formă deverbalizată și adesea pasivă, care se actualizează ori de câte ori este necesară înțelegerea. Pe lângă bagajul cognitiv comun colectivității căreia îi aparține, garant al înțelegerii dintre indivizi, fiecare vorbitor dispune și de un bagaj cognitiv individual.

Fr. *bagage cognitif*;

Engl. *world knowledge*;

Germ. *Weltwissen, Bedeutungslosigkeit*;

Sp. *bagaje cognitivo*;

Rus. *общие знания*.

BANCĂ DE DATE

Sistem informatizat și structurat de stocare, triere, exploatare și difuzare a fișelor terminologice, a datelor documentare sau terminologice. Programe de realizare a băncilor de date. DBXL, QUESTEL, ISIS etc. Programele terminologice de constituire a dicționarelor de termeni au o microstructură bogată și permit consultarea prin filtrări multiple, cu ajutorul unor programe ca Term Tracer, Aquila, Termex etc. Băncile de date conțin repertorii terminologice în care termenii menționați sunt reperabili în contexte autentice, grație menționării sursei care i-a folosit. Fiecare fișă corespunde unei noțiuni precise și cuprinde termenul corespunzător noțiunii descrise de definiție, domeniul în care este folosit,

sinonimele, echivalentele în alte limbi, o notă și câteva exemple concrete de utilizare, data acreditării și comisia de specialiști în terminologie. Uneori, apare și o rubrică denumită „variantă geografică”.

Fr. **banque de données**;

Engl. **datbank**;

Germ. **Datenbank**;

Sp. **banco de datos, base de datos**;

Rus. **банк данных**.

BARBARISM

1. În sens general, greșeală de limbă comisă de un străin. Este o eroare lexicală ce constă în crearea unor cuvinte noi sau în alterarea unora existente sub influența unei alte limbi (Delisle 2003, 28). Ex: **résolver* în loc de *résoudre*, sub influența rom. *a rezolva*, **antama* (fr. *entamer*), snobism; **l'avorte* pentru *l'avortement*, după rom. *avort* ori **colegieni*, pentru fr. *colégiens* „liceeni” ori „studenți” (în exemplul fr. *Les Laotioens (...) ont mobilisé autour d'eux des colégiens și Locuitorii din Laos au mobilizat în jurul lor colegieni*). Alte exemple: **antama* (fr. *entamer*), **adessa* (it. *adesso*) etc.

2. În sens restrâns, greșeală care alterează forma unităților morfologice, în opoziție cu solecismul, de exemplu: *Vous *faisez, des *chevals*, întâlnită frecvent la traducătorii debutanți. Astfel, fr. *Nos instituts enseignent le français* (NE) este redat într-o lucrare de traducere prin *Institutiile noastre care predau franceza*.

Fr. **barbarisme**;

Engl. **barbarism**;

Germ. **Barbarismus**;

Sp. **barbarismo**;

Rus. **барбаризм**.

BENEFICIARUL TRADUCERII

1. Cu sensul de client, termenul definește persoana care solicită traducerea unui text în funcție de anumiți parametri: competențele

destinatărilor cunoscătoare sau nu al unui limbaj de specialitate, de finalitatea textului tradus, de timpul alocat asimilării informațiilor vehiculate în acest tip de text (Gouadec 1987).

V. TIPURI DE TRADUCERE, TRADUCERE SIGNALECTICĂ, TRADUCERE REZUMAT, TRADUCERE ANALITICĂ etc.

2. Persoană care beneficiază de traducere, de informația vehiculată în TT (Gile 1995, 149).

V. PUBLIC-ȚINTĂ.

Fr. *commanditaire/donneur d'ouvrage, bénéficiaire de la traduction, donneur d'ordres;*

Engl. *initiator, client, commissioner, requester;*

Germ. *Auftraggeber;*

Sp. *beneficiario de la traducción;*

Rus. *заказчик перевода.*

BILINGVISM

Bilingvismul (sens curent) se referă la indivizii care vorbesc efectiv două limbi, cel puțin pe parcursul unui anumit timp și, folosind una dintre ele, se lasă influențați de cealaltă (Ducrot și Schaeffer 1996, 96). Există mai multe forme de bilingvism. Cel mai curent caz este acela al *bilingvismului colectiv*, definit ca situația lingvistică în care vorbitorii sunt determinați să folosească alternativ, în funcție de mediu și de circumstanțe, două limbi. Bilingvismul comunităților de limbi diferite, trăind într-o aceeași țară, are în vedere ansamblul problemelor lingvistice, psihologice și sociale care îi determină pe locuitori să utilizeze în anumite situații comunicaționale o limbă ce nu este acceptată în afara unui astfel de context (Dubois 1994; Ducrot 1972; Ducrot și Schaeffer, 1996). Cel mai răspândit tip de bilingvism, *diglosie*, *conflicte lingvistice* sau bilingvismul colectivităților este întâlnit în țările în care un dialect a fost instituționalizat ca limbă oficială în detrimentul altora sau al limbii de origine ori în defavoarea unei limbi aparținând altei familii lingvistice. Tip particular de *bilingvism* specific zonelor de frontieră politică sau lingvistică, datorat unor masive deplasări de populație sau contactelor lingvistice, se caracterizează prin faptul că, deși îi conferă limbi

minoritare statut oficial, limba celeilalte comunități este practică în mod curent. În anumite state, *bilingvismul* caracterizează ansamblul de măsuri oficiale și conferă, prin urmare, statut de limbă oficială fiecăreia dintre limbile vorbite pe teritoriul unui stat, (de exemplu, o limbă națională și o limbă locală pot beneficia de statutul de limbi oficiale la paritate). De asemenea, *bilingvismul* este o metodă de generalizare, prin măsuri oficiale și prin învățământ, a folosirii curente a unei limbi străine pe lângă limba maternă. În acest caz, *bilingvismul* este o mișcare politică fundamentată pe o ideologie conform căreia învățarea unei limbi străine în condiții definite trebuie să permită individului dobândirea unui comportament și a unui mod de a gândi noi, făcând să dispară opozițiile naționale și războaiele. Spre deosebire de *bilingvismul colectiv*, cel *individual* constituie posibilitatea pe care o are un vorbitor de a vorbi două limbi. La rândul lui, *bilingvismul individual* este de mai multe tipuri. *Bilingvismul compus* sau atitudinea de a se exprima corect într-o limbă străină învățată în mod special (când pentru vorbitorul bilingv unui obiect îi corespund cuvinte diferite în cele două limbi) este definit prin faptul că a doua limbă traduce o aceeași situație culturală, pe care am putea-o caracteriza prin termenii *bilingvism* și *monoculturalitate*. Dacă prin *bilingvism consecutiv*, respectiv *biculturalitate consecutivă*, se definește situația vorbitorului care a dobândit consecutiv competențele lingvistice și culturale, întâi într-o limbă, după care în cealaltă, prin *bilingvism simultan* este descrisă situația vorbitorului bilingv care învață două limbi în aceeași perioadă a dezvoltării și formării sale. *Bilingvismul coordonat* (Ladmiral 1979, 33) caracterizează situația vorbitorului bilingv pentru care universurile culturale ale celor două limbi sunt total diferite. În cadrul general al bilingvismului, cel al traducătorului se dovedește a fi creator întrucât nu acordă LS calități excepționale (frumusețe, armonie, intimitate, căldură, apropiere de ființele și lucrurile cotidiene), în defavoarea LT. Stare de contact și conflict, totodată, intercultural, *bilingvismul traducătorului* nu este numai creator, ci și stânjenitor, mai ales când realitățile extralingvistice din LS nu își găsesc corespondențe printre cele din LT. Această situație conflictual-creatoare pune în evidență fenomene de calc, împrumut, interferențe, colaborări în traducere. Dar chiar și în momentul în care trebuie exprimată o realitate autonomă de

evenimentele vorbirii din LT₃, acestea nu sunt totuși lipsite de orice raport cu viața globală a societății, deoarece funcționarea sociolingvistică a societății este confirmată sau continuu modificată, este condiționată de actele de comunicare ale vorbitorilor. Bilingv și bicultural totodată, traducătorul este ilustrarea aproape perfectă a bilingvismului individual conștientizat. Traducătorul acționează pe două fronturi, atât lingvistic și cultural (urmărește dezvoltarea funcțiilor sociale ale limbii), cât și socio-politic (țintind reorganizarea funcțiilor lingvistice ale societății). El operează în funcție de parametri situaționali, face permanent referință la contextul extralingvistic și practică un dublu demers semasiologic (la nivelul sensului, al conținutului) și onomasiologic (la nivelul expresiei, al formei), dar operează asupra sensului, nu asupra formei, având în vedere multipla ierarhie a relațiilor dintre mesaj și context. În contextul general al problematicii traducerii, conștientizarea și cultivarea acestei stări de bilingvism excepțional este un atu pentru traducător. Când se realizează autotraducerea, se vorbește despre „bilingvism de scriitură” sau de creație (Oustinoff 2001).

V. PLURILINGVISM, AUTOTRADUCERE.

Fr. *bilinguisme*;

Engl. *bilingualism*;

Germ. *Zweisprachigkeit*;

Sp. *bilingüismo*;

Rus. *билингвизм*.

C

CALC

Procedeu de traducere care constă în împrumutarea semnificantului fără semnificat (Ladmiral 1979, 19, de exemplu engl. *feed-back*, fr. *rétro-action*) ori în traducerea morfologică sau sintactică a unui cuvânt, a unei sintagme ori a unei structuri împrumutate din LS și în traducerea literală a elementelor componente. Există mai multe tipuri de calc (Hristea

1984, 100-121), formal și semantic. În esență, calcul este un „împrumut” de structură.

1. *Calc lexical*: se imită modul de organizare internă a cuvântului (grupurilor de cuvinte) străin(e), de obicei derivat sau compus. Ex.: *întrevedea* (< fr. *entrevoir*), *cuprinde* (< fr. *comprendre*), *înlănțuire* (< fr. *enchaînement*), *binefăcător* (< fr. *bienfaisant*), *scriitură* (< fr. *écriture*), create după modelul francez cu ajutorul cuvintelor românești; fr. *quartier-maître* (< germ. *Quartier-meister*; *gratte-ciel* (< engl. *skyscraper*, „zgârie-nori”) *baladeur* (< engl. *walkman*), *Nord-Américain* (< engl. *North American*, „Nord-american”). Fenomenul apare și în restituirea substantivelor proprii (antroponime, toponime etc.) semantice. De exemplu: *Cu(l)cendron* (Ch. Perrault, din „cul” și „cendre”) redat în română prin *Curușăreasa* (Perrault, traducere de M. Constantinescu), *Barbe Bleue* prin *Barbă Albastră* (v. și TRADUCEREA LITERALĂ, SEMANTICĂ);

2. *Calc lexical internațional*: germ.: *Übermensch* > fr. *surhomme* > ital. *superuomo* > engl. *superman* > rom. *supraom*;

3. *Calc frazeologic*: calchierea unei expresii/locuțiuni străine. Exemplu: fr. *prendre la parole* > rom. *a lua cuvântul*, fr. *coup de théâtre* > rom. *lovitură de teatru*, engl. *love at first sight* > rom. *dragoste la prima vedere*, fr. *traduction à vue* > rom. *traducere la (prima) vedere*.

V. TRADUCERE LITERALĂ, TRADUCERE CUVÂNT CU CUVÂNT.

4. *Calcul morfologic* și

5. *Calcul sintactic* („împrumut” sintactic ori *imitație sintactică*) sunt inacceptabile atunci când determină o modificare sintactică și semantică semnificativă a LT. Mai rare, aceste calcuri constau în imitarea unui procedeu sau a unei construcții gramaticale străine. Ex.: fr. *craindre le danger* > rom. **teme pericolul* (incorect); corect: *a se teme de pericol* (Hristea 1984); **locuiește un frumos apartament*, pentru *locuiește într-un apartament* (după modelul fr. *habiter* + CD), *république bolivarienne* și *republică bolivariană* (Lungu Badea 2003, 168). Sau din engl. în fr. **adresser l'auditoire*, corect *s'adresser à l'auditoire*; **en temps*, corect *à temps*; **partir une entreprise*, corect *créer une entreprise*; fr. *testé positif*, după engl. *tested positive* (v. *antidopage*, în *Grand dictionnaire terminologique*, <http://www.olf.gouv.qc.ca/ressources/gdt.html>), fr. **à l'effet que* după engl. *to*

the effect that, în loc de fr. *selon lequel, selon laquelle, que, voulant que, indiquant que*, iar pentru engl. *business hours*, în fr. se va opta pentru *heures d'ouverture*, (magazin, bibliotecă) sau *heures de bureau* (societate, cabinet de avocatură etc.), și nu **heures d'affaires*.

6. *Calc mixt*:

a) calcul *lexico-frazeologic* copiază prin traducerea literală atât structura unei întregi unități frazeologice, cât și a unuia din elementele componente. Exemplu:

faire antichambre > a face *anticameră*

calc lexical, *anticameră* (împrumutarea prefixului > cuvânt românesc nou + traducerea cuvântului francez)

calc frazeologic, întreaga expresie.

Aceste calcuri mixte duc la apariția unor noi unități frazeologice în LT₃.

b) calcul *lexico-gramatical*. Un exemplu din sport: *Le onze de France* > rom. *Unsprezecele* românesc prin folosirea metonimică a numeralului ca substantiv.

7. *Calc semantic*: împrumut de sens sau de trăsătură semantică. Există două categorii de calcuri semantice: *acceptate*, atunci când nu se cunosc alți echivalenți, și *neacceptate*, atunci când sunt dificil de asimilat în planul semantic al LT₃, dar multe impuse de uz. Ex.: *a realiza*, „a-și da bine seama”, „a reuși să înțeleagă” (< engl. *to realize*, cu efect și în fr. *réaliser*, pentru *se rendre compte*); *a aplica*, „a face/depune o cerere”, *appliquer* (< engl. *to apply*), *lumini* „lumini de întâlnire, faruri” și *lumières* „feux de signalisation” (< engl. *lights*); *cultură* „cultură fizică”, sens împrumutat din rusă. Imitând modelul de folosire a adj. engl. *academic*, acesta este redat impropriu prin împrumut semantic și calchiere semantică în franceză și română, atunci când se optează pentru traducerea literală care duce la sintagme de tipul: **annee/formation academique*, **an/formare academică*, în loc de *universitaire*, respectiv *universitar*.

Calcul poate conferi TT₃ o marcă stilistică (Ladmiral 1979, 19) prin păstrarea culorii locale, a extraneității.

Fr. calque; traduction-calque;

Engl. calque; loan translation;
Germ. Lehnübersetzung, Lehnprägung, Lehnübertragung;
Sp. calco;
Rus. калькирование / калька.

CALITATEA TEXTULUI-SURSĂ

Condiția primordială pentru a asigura calitatea traducerii determinată de rigoarea redactării TS, de coerența și de omogenitatea terminologică a acestuia. Dintre parametrii de calitate menționăm: precizia semantică, precizia temporală, coerența logică, omogeneitatea, descrierea textuală, actualizarea limbii (eventuala traducere internă), data apariției TS, data la care se efectuează/s-a efectuat traducerea internă, parametrii utilizatorului etc.

Fr. qualité du texte source;
Engl. source text quality;
Germ. Qualität des Zieltextes;
Sp. calidad del texto de origen/de partida;
Rus. качество исходного текста.

CALITATEA TEXTULUI-ȚINTĂ

Pentru a asigura calitatea TȚ, traducătorul privilegiază, după necesități, sursa, finalitatea, forma ori destinatarul. Codul unei bune traduceri pragmatico-utilitare va privilegia întotdeauna utilitatea (funcție a finalității) în dauna fidelității, deoarece un TȚ bine tradus înseamnă, în cazul traducerii textelor neliterare, un text în care adaptarea s-a realizat în funcție de cerințele și așteptările cititorului. Dintre parametrii de calitate menționăm: precizia semantică, precizia temporală, coerența logică, omogeneitatea, descrierea textuală, actualizarea limbii (eventuala traducere internă), data apariției TS, data la care s-a efectuat traducerea, parametrii utilizatorului etc.

V. ACCEPTABILITATE, INTENȚIONALITATE.

Fr. qualité du texte cible;
Engl. target text quality;
Germ. Ausgangstext-Qualität;

Sp. calidad del texto meta/de llegada;

Rus. качество переводного текста.

CÂMP SEMANTIC

Câmpul semantic este definit ca ansamblul unităților lexicale (semne lingvistice) care denotă concepte înrudite, guvernate la rândul lor de un singur concept (un hiperonim). De exemplu câmpul semantic al cuvântului *fruct*: *lămâie, portocală, măr, mură, prună* etc. sau lanțul heteronimelor care desemnează *gradul de rudenie*: *mamă, tată, frate, soră, unchi, cumnată* etc.). Atunci când unitățile lexicale prezintă, pe lângă semul comun, și o asemănare formală, avem **câmpuri morfo-semantică**. Dacă se au în vedere cele două fațete ale semnului lingvistic, semnificatul și semnificantul, se vorbește despre **câmp conceptual**, care face referire la o realitate extralingvistică, respectiv despre **câmp lexical**, din care se naște **câmpul derivațional** al unui semn (derivatele unui semn lingvistic, de exemplu: *a învăța, învățător, învățăcel* etc.) și care se raportează la valorile semantice ale unităților lingvistice (Hjelmslev 1968, 73-82; Ducrot și Schaeffer 1996, 216).

Fr. champ sémantique, réseau lexical, chaîne lexicales, chaîne sémantique, champ conceptuel;

Engl. lexical network, lexical field, semantic field, conceptual field;

Germ. semantisches Feld;

Sp. campo semántico, campo conceptual;

Rus. семантическое / лексическое поле.

CATAFORĂ

Principiu general al lingvisticii enunțiative, opus anaforei, dar cu care, în strânsă legătură, asigură corelația. Procedeu care constă în a anunța printr-un fragment de discurs, un element cataforic (înlocuitor, substituit) o parte a contextului ce urmează a fi introdus (Ducrot și Schaeffer 1996, 355). *Il n'arrête pas d'aboyer, le chien du voisin, Nu încetează cu lătratul, câinele vecinului* oferă un exemplu de cataforă, pronumele fr. *il*, inclus în desinența verbului în rom. *încetează*, trimite la sintagma *le chien du voisin*,

câinele vecinului (exemplu preluat din *Glossaire de définitions pour E54SLM. Analyse du discours I*).

Cf. ANAFORĂ.

V. CONTEXT.

Fr. *cataphore*;

Engl. *cataphora*;

Germ. *Katapher*;

Sp. *catáfora*;

Rus. *катафора*.

CLIȘEU

Formulă, expresie banalizată din punct de vedere stilistic, printr-o folosire frecventă. (cf. LOCUȚIUNE, IDIOTISM). În general, prin termenul *clișeu* se desemnează un grup de cuvinte, sintagme, expresii, reluat adesea de locutori de la alți locutori și care dă impresia unei exprimări banale (Delisle 2003, 30, 468-493). Se impune distincția între clișeu și tic verbal (un clișeu personal), între clișee și cuvintele tandem, de origine literară (perifraze ale poeziei clasice), de sorginte jurnalistică sau publicitară.

Fr. *cliché*, *lieu commun*;

Engl. *cliché*;

Germ. *Klischee*;

Sp. *cliché*, *lugar común*;

Rus. *клише*.

COERENȚĂ

Calitatea unui text ale cărui elemente sunt în relații de interdependență și formează un ansamblu cu o logică internă evidentă (Drăghicescu 1999a, 56, 1999b, 12-18) atât pentru autor, cât și pentru cititor, prin respectarea regulilor de organizare corespunzătoare tipologiei textuale în care se înscrie. Coerența, aparținând domeniului cognitiv, se obține prin rigoarea înlănțuirii enunțurilor, precizia vocabularului, claritatea raporturilor logice și absența hiatului în expunerea și dezvoltarea ideilor

(Dussart 1998, 324-328; Moeschler și Reboule 1999, 225, 423-450). Ex: fr. *Cacambo expliquait les bons mots du roi à Candide, et quoique traduits, ils paraissaient toujours de bons mots. De tout ce qui étonnait Candide, ce n'était pas ce qui l'étonna le moins* (Voltaire 1994, 195), rom. **Cacambo** [îi] **traducea lui** **Candid** vorbele de dub ale regelui și acestea, deși traduse, rămâneau tot vorbe de dub. De multe lucruri se minunase **Candid**, dar de asta mai mult decât orice (Voltaire 1993, 144). Ansamblul formează un tot armonios și inteligibil, rezultat al îmbinării ideilor și corectitudinii gramaticale. Coerența textului sau consistența logică denotă lipsa de contradicție cu ceea ce urmează, ca în exemplul următor: fr. *Candide s'évanouit à ce mot; son ami rappela ses sens à l'aide d'un peu de mauvais vinaigre qui se trouva par basard dans l'étable* (Voltaire 1994, 154) și rom. **Candid** leșină când auzi asta [Cunigunda a murit]. Prietenul îl trezi **cu niște oțet prost** care se găsea din întâmplare în hambar (Voltaire 1993, 106).

Coerența contextuală (fr. **cohérence contextuelle**, engl. **contextual consistency**, germ. **kontextuelle Konsistenz**) caracterizează traducerile care redau un cuvânt din TS prin diferite alte cuvinte în TT, în funcție de actualizările semnificațiilor contextuale.

Mai multe tipuri de coerență intervin într-un text: coerența textului sau consistența logică constă în absența oricărei contradicții din text; coerența raportată la situația de comunicare este determinată de faptele socio-lingvistice specifice situației de comunicare, coerența semantică sau tematică, derivată din prima, privește îmbinarea armonioasă de ideilor (Lungu-Badea, 2004).

Fr. **cohérence**;

Engl. **coherence**;

Germ. **Kohärenz**;

Sp. **coherencia**;

Rus. **целостность текста**.

COEZIUNE

Termenul definește legăturile gramaticale și lexicale care unesc cuvintele unei fraze sau frazele unui text. Coeziunea se stabilește cu ajutorul trăsăturilor formale de suprafață care interacționează cu relațiile

semantice de bază în scopul constituirii caracterului unitar al textului (Ducrot și Schaeffer 1996, 390). Coeziunea se realizează în cinci moduri: *referire, substituție, elipsă, coordonare, coeziune lexicală* (enumerare și reiterare). Coeziunea este o noțiune lingvistică și o caracteristică a textualității, indispensabilă în traductologie. Uneori, anafora și catafora conferă un aspect negativ unității textuale, deoarece se consideră că un enunț care începe cu o anaforă și sfârșește cu o cataforă nu ar forma o unitate textuală, cu condiția ca aceste elemente să nu fie saturate de elemente paratextuale (de ex. contextul situațional). În cazul textelor literare, aceste nerespectări ale regulilor sunt chiar apreciate, deci nu se poate vorbi despre reguli unice, ci de reguli în interiorul fiecărui gen de text. Absența punctuației, într-un experiment textualist, este o încercare pentru autor, cititor și traducător (v. Dumitru Țepeneag, *Cuvântul Nisiparniță*, [1994] 2005, romanele lipogramă ale lui Georges Perec, *La Disparition*, (1969) în traducerea lui Șerban Foartă, *Les Revenentes* ș.a.). Să luăm exemplul următor, referitor la logica și echivalența articulațiilor logice: fr. *Monsieur, dit Martin, mes prêtres m'ont accusé d'être socinien, mais la vérité du fait est que je suis manichéen* (Voltaire 1994, 203) și rom. *Domnul meu, răspunse Martin, pe mine preoții m-au învinuit că aș fi socinian, adevărul este însă că sunt manihean* (Voltaire 1993, 151, în Lungu Badea 2003, 134). Relațiile dintre propoziții sunt marcate prin conectori. Uneori sunt frecvente seriile de propoziții juxtapuse, separate de virgulă, de punct și virgulă sau punct. În traducere se cere restituirea coeziunii TS, cu excepția situațiilor în care unele elemente anaforice sunt revendicate de geniul LS, dar nu și de convențiile de redactare din LT. Un exemplu justificator este repetarea obligatorie a subiectului pronominal în franceză și în engleză și regulile de exprimare a subiectului în română. Utilizăm simbolul Ø pentru a desemna o unitate de traducere de gradul zero:

TS: *Le roi des Bulgares passe dans ce moment, s'informe du crime du patient, et comme ce roi avait un grand génie, il comprit par tout ce qu'il apprit de Candide* (Voltaire 1994, 151)

ТТ (1): *Regele bulgarilor, care tocmai trecea pe-acolo, întrebă ce-a făcut osânditul și cum Ø era foarte deștept, Ø înțelese după ce Ø vorbi cu Candid* (Voltaire 1993, 103)

ТТ (2): *Mentre per caso sta passando il re dei bulgari, che domanda che delitto abbia commesso il paziente [...] e da quanto Ø apprese riguardo a Candido Ø capè che si* (Voltaire 1988, 13)

Fr. cohésion;

Engl. cohesion;

Germ. Kohäsion;

Sp. cohesión;

Rus. связность текста.

COLOCAȚIE

Asocierea sintagmatică într-un enunț a două sau a mai multor unități lexicale distincte, această secvență fiind utilizată cu o anumită regularitate în limbă. Colocația este definită de Mounin (1955, 7) și Delisle (2003, 31) drept o asociere obișnuită între o unitate lexicală și alte unități, iar de Ballard (2001, 108) ca relație semantică privilegiată dintre cuvinte aparținând unor categorii gramaticale diferite. Anumite colocații devin sintagme fixe, expresii idiomatice, clișee. Termenul de *colocație*, utilizat mai întâi de lingviștii englezi, a fost folosit multă vreme în Franța, pentru a desemna distribuția unităților lexicale, și nu asocierile dintre unitățile lexicale. Colocațiile sunt definite de Cruse (1986, 37, 40) în opoziție cu expresiile idiomatice. Cele mai citate și cele mai prezente în dicționare sunt colocațiile formate din adjectiv + substantiv, deoarece se apropie de compunere, dar nu sunt nici singurele și nici cele mai reprezentative pentru fenomen. De exemplu: *arbore exotic, arbore ornamental, la rumeur circule, le bruit court, étancher sa soif, dar assouvir sa faim, sursă de alimentare, nu *sursă de alimentație*, în traducerea fr. *branché entre la prise USB et celle d'alimentation* (SA 2000, 60) etc.

Fr. collocation;

Engl. collocation;

Germ. Kollokation;

Sp. colocación;

Rus. устойчивое словосочетание.

COMPENSAȚIE

Regulă de traducere constând în reintroducerea, într-un alt loc, în TT a unui element informațional/efect stilistic care n-a putut fi redat în același loc ca în TS (Delisle 2003, 31; Hervej și Higgins 1992, 248). Virtuțile compensatorii ale unei limbi sunt variabile în funcție de text, context, finalitate, intenție etc. Kohn (1983, 26) consideră *compensația* un „principiu fundamental pentru teoria și didactica traducerii”, identificabil la toate nivelele limbii, fonetic, gramatical, lexical. Cf. LACUNĂ, ENTROPIE, PIERDERE. În exemplul fr. *les trompettes de la renommée vont chanter la gloire des grands hommes de science*, redat în rom. prin *trompetele vor răsună, celebrând gloria oamenilor de știință* (FM), compensația nu vizează ca în poezie efectul de sonoritate (compensat printr-un alt efect în TT), ci tonalitatea enunțului care este restituită printr-o modulare.

Fr. compensation;

Engl. compensation;

Germ. Kompensation;

Sp. compensación;

Rus. компенсация.

COMPETENȚĂ LINGVISTICĂ

Capacitate generală a unui vorbitor de a se exprima într-o limbă (uni- sau monlingv), în două (bilingv) sau în mai multe limbi (plurilingv, poliglot) este denumită competență lingvistică (Ducrot și Schaeffer 1996, 192-194; Moeschler și Reboule 1999, 25-28). Competența comunicativă și performanța constituie elementele componente ale competenței lingvistice și definesc capacitatea unui vorbitor de a înțelege LS și calitatea de a se exprima în LT.

Cf. COMPETENȚĂ TRADUCTIVĂ.

Fr. compétence linguistique;

Engl. linguistic ability, language competence;

Germ. linguistische/sprachliche Kompetenz, Sprachwissen;

Sp. competencia lingüística;

Rus. языковая компетенция.

COMPETENȚĂ METODOLOGICĂ

Competența metodologică (Vienne 1998) definește capacitatea unui traducător de a se documenta asupra unui subiect dat și de a asimila terminologia specifică domeniului, bazată și pe tehnica de utilizare a instrumentelor de traducere: dicționare de diferite tipuri, bănci de date, reportofoare etc.

Fr. compétence méthodologique;

Engl. methodological competence;

Germ. Methodenkompetenz;

Sp. competencia metodológica;

Rus. методологическая компетенция.

COMPETENȚĂ TRADUCTIVĂ

Competența traductivă (care nu se confundă cu competența lingvistică, pe care se întemeiază, Hattim 2001, 169) constă în a transfera mesajul și sensul unui text redactat într-o LS A într-o LT B, respectând normele de redactare specifice codului LT. Este definită, astfel, capacitatea traducătorului de a înțelege modul în care se articulează sensul într-un TS, de a-l restitui fără a-l deforma în LT, evitând interferențele (Delisle [1993] 2003, Vienne 1998). După Hervey și Higgins (1992, 13-14), competența de traducere poate fi dobândită prin predare și învățare, mai ales dacă există o înzestrare naturală, un talent înnăscut pentru practicarea acestei activități.

Cf. COMPETENȚĂ LINGVISTICĂ, COMPETENȚĂ METODOLOGICĂ.

Fr. compétence traductive sau traductionnelle, compétence du traducteur;

Engl. translation competence;

Germ. translatorische Kompetenz, Übersetzungsfertigkeit, Übersetzungskompetenz;

Sp. competencia traductora;

Rus. переводческая компетенция.

COMPLEMENTE COGNITIVE

Cunoștințe extralingvistice mobilizate de traducător în momentul căutării unei echivalențe (Kring 1986; Dancette 1998). Aceste cunoștințe se adaugă constant conceptelor legate deja de anumite semne lingvistice. Complementul cognitiv, esențial pentru (re)constituirea sensului, presupune pe lângă informațiile referitoare la autor și receptorii textului, contextul cognitiv, presupuzițiile extradiscursive și cunoștințelor tematice pertinente. Fr. *E. Habot, conservateur par intérim* [de la Bibliothèque Habot] va fi restituit prin *Habot, custode interimar* [al bibliotecii Habot] și nu **conservator interimar* (MA 2003, 80), iar la *Bibliothèque de Seif*, prin *biblioteca administrată de Seif*, și nu **din Seif* (MA 2003, 84), deoarece este o anaforă pentru *Seif Lislam, conservateur de la Bibliothèque familiale Ehel Ahmed Mahmoud* (MA 2003, 83), așadar *biblioteca administrată de...*

V. COLOCAȚIE, ANAFORĂ, CATAFORĂ.

Fr. *compléments cognitifs*;

Engl. *situational knowledge, background knowledge*;

Germ. *vorwissensgeleitete Ergänzung*;

Sp. *complementos cognitivos*;

Rus. *фоновые знания*.

CONCIZIE

Tehnică de redactare cunoscută și sub denumirea de concentrare ori condensare (Delisle 2003, 32; Newmark 1993, 22, 28), aceasta constă în 1) exprimarea, prin reformulare, a unei idei în TȚ prin mai puține cuvinte decât în TS, prin eliminarea exprimărilor greoaie, a repetițiilor inutile, pleonasmelor sau a altor stângăcii stilistice; 2) restituiră în TȚ a unei UT din TS printr-o echivalență lingvistică cu un număr de elemente inferior celei corespunzătoare în LT. Concizia este, în esență, un fapt de discurs. Fr. *Par ses larges emmanchures, cette veste est au goût du jour* („actuelle”), rom. *prin mânecile sale largi, acest sacou este foarte modern* („la modă, actual”); fr. *Bercé au rythme de sa promenade en landau, l'enfant se reposera en toute quiétude* (tranquillité), rom. *Legănat în ritmul plimbării în*

cărucior, copilul se va odihni liniștit (în liniște); rom. *un atac în toată regula*, fr. *une attaque en règle*, *biscuiți bogați în vitamine*, fr. *biscuits vitaminés* (qui contiennent une ou plusieurs vitamines), dar în engl. *enriched with vitamins*.

Cf. IMPLICITARE, ECONOMIE.

fr. **concision, concentration, compression;**

Engl. **concentration, concision, condensation;**

Germ. **Reduktion, Konzentration, Kürzung;**

Sp. **conciación;**

Rus. **сокращенный перевод.**

CONECTOR

Elementele care asigură articularea propozițiilor între ele se numesc conectori sau cuvinte de legătură (Moeschler și Reboule 1999, 16-22). Există diferite clase morfologice în care se înscriu conectorii sau elementele de legătură: conjuncții, pronume relative, adverbe (rom. *dar, încă, însă, care, cine, ce, și sau*, engl. *yet, further*, fr. *mais, or, que* etc.).

Cf. COERENȚĂ, COEZIUNE, ANALIZA TETXUALĂ.

Fr. **connecteur/ charnière;**

Engl. **linking word/connective;**

Germ. **Konnektor, Verknüpfungselement;**

Sp. **conector;**

Rus. **связующие слова.**

CONOTAȚIE

Elemente subiective, afective și variabile ale semnificației cuvântului (Hjelmslev 1968, 98). Această încărcătură afectivă (sens conotativ) se suprapune denotației (sens denotativ) pentru a trimite la imagini asociate cuvântului. Aceste asocieri pot fi culturale (comune) și/sau personale (individuale, v. și COLOCAȚIE). Să luăm pentru exemplificare: *foc*. Sensului denotat, „combustie care degajează căldură și lumină”, i se poate asocia, în funcție de context, mai multe sensuri conotative: „război”, „sărbătoare (tabără)”, „dragoste, pasiune”, „violență”. Conotațiile sunt,

deci, de mai multe tipuri: *stilistică, social-politică, moral-etică, estetică, a etichetei verbale* (Șerban și Evseev 1978, 140-149). Există conotații colective în limbă și conotații care produc diferite reacții receptorilor, fiind create de contextul cognitiv. De exemplu: *mineriadă* nu are aceeași semnificație pentru mineri, guvernanți, bucureșteni etc. Pe lângă faptul că variază de la un vorbitor la altul, conotațiile sunt într-o mare măsură lexicalizate și împărtășite de comunitatea lingvistică. Cel mai cunoscut tip de conotație este opoziția dublei polarități apreciativ/depreciativ (C. Kerbrat-Orecchioni 1977, 81; Eco 1984, 32). Cazul cuplului rom. *individ/persoană*, respectiv fr. *individu/personne* este derutant, din cauza conotațiilor pe care tind să le dezvolte. În franceză, *individu* este ușor peiorativ (*un drôle d'individu*) și va fi, deci, exclus din contextele în care termenul românesc este neutru sau pozitiv, „ființă, ins, unitate distinctă a unei specii”. În schimb, *personne* este conotat pozitiv în franceză (*la personne humaine*). Astfel, traducerea din fr. *Un petit homme noir, familier de l'Inquisition [...] le familier fit un signe de tête à son estafier* (Voltaire 1994, 159 și 1979, 59) în rom. *Un bărbat îmbrăcat în negru, cirac de-al Inchiziției [...] ciracul face semn din cap valetului său* (Voltaire 1993, 111) este conotativă, alegerea sa evidențiază deprecierea, *cirac* actualizând următorul sens contextual „persoană care împărtășește în mod servil și mecanic păreriile cuiva” (DEX). Soluția pentru care optează traducătorul român este remarcabilă, respectă atât sensul, cât și intenția autorului, stilul și registrul acestuia. *Familier* are o conotație negativă, de dispreț (v. și GR, susținută și de alegerea expresiei *un petit homme noir* pentru a-l caracteriza, *petit* pentru mărunț, insignifiant, cu atât mai lipsit de strălucire cu cât umblă îmbrăcat în hainele negre, terne, destinate ofițerilor subalterni ce serveau Inchiziția), față de acest individ care frecventează asiduu Inchiziția, fiind un obișnuit al locului. În cazul unor cuvinte, observă Ladmiral (1979, 159), există sinonimie cognitivă fără sinonimie afectivă (*père/papa; liberty/freedom*), ceea ce reconfirmă faptul că sensul afectiv este un halo care însoțește adevăratul sens.

V. SEMNIFICAȚIE.

Fr. connotation;

Engl. connotation;

Germ. Konnotation;

Sp. connotación;

Rus. коннотация.

CONSTRÂNGERE

Constrângerea poate fi materială, culturală, extralingvistică, lingvistică sau editorială, și este o exigență suplimentară impusă traducătorului de anumite texte pragmatice ținând de un sector predeterminat: formulare bilingvă, mesaje publicitare, legende, benzi desenate, articole de cataloage, etichete comerciale, inscripții diverse (Hurtado Albir 1990, 150-156).

Cf. ADAPTARE, TRADUCERE LIBERĂ.

Fr. contrainte (matérielle), servitude;

Engl. constraint;

Germ. Textsortenkonventionen, Vorgaben;

Sp. condicionamiento, restricción;

Rus. ограничение.

CONTEXT

Contextul este „anturajul” lingvistic care precizează semnificația unei unități lexicale (Moeschler și Reboule 1999, 127-132, 347-357) și este indispensabil în reconstruirea sensului prin traducere (Chei 1999, 144-153). Denumit și *context lingvistic*, *context verbal* sau *cotext*, acesta este format din cuvintele și frazele care însoțesc cuvântul sau fraza în discuție. Contextul verbal imediat corespunde prezenței simultane a unui ansamblu de cuvinte în memorie și explică, astfel, de ce polisemia unui cuvânt este o stare de limbă și nu un fapt de vorbire. În afara contextului, orice cuvânt izolat prezintă un număr de sensuri virtuale, adică de semnificați, dar nici un sens real (fr. *quartier*, poate însemna *cartier*, *strămoș* (Voltaire), *pătrar*, de exemplu). Dar, odată inserat într-un context, polisemia cuvântului se risipește brusc și este sesizată cu ușurință accepția pertinentă a formelor lingvistice astfel asamblate (fr. *Nous aurons le premier quartier, le 11 mars...*, rom. *Primul pătrar va fi la 11 martie*, din SA 2003, 91). În contextul rom. *mandarinul oferă fructe*, nimeni nu se va

gândi la „demnitar” (chinez, coreean) ori la „dialectul mandarin” [limbă savantă utilizată de demnitarii mandarini și de clasele cultivate] și nu va traduce cu fr. *Mandarin*, în loc de fr. *le mandarinier offre des fruits* [les mandarines]. O situație similară avem și cu fr. *embaumer*, a răspândi un miros agreabil, a îmbălsăma: (*Ce rafraîcheur d'air à la lavande va*) *embaumer* [engl. to perfume] (*toute votre maison*), va fi redat în rom. doar prin (*Acest odorizant de* [cu miros de] *lavandă vă va*) *parfuma* (*toată casa*), cealaltă conotație este funebră și utilizabilă în alt context (v. CONOTAȚIE).

Cf. CONTEXT COGNITIV, SITUAȚIE. Funcția contextului poate fi cognitivă, denotativă, referențială, stilistică.

Fr. contexte;

Engl. context;

Germ. Kontext;

Sp. contexto;

Rus. контекст.

CONTEXT COGNITIV

Informații cumulative înmagazinate de traducător pe măsură ce citește și analizează TS și de care depinde înțelegerea. *Contextul cognitiv* reprezintă informațiile cumulative (Delisle 2003, 32), înmagazinate de traducător/cititor/auditor pe măsură ce citește/ascultă/analizează TS și de care depinde înțelegerea. Importanța contextului cognitiv, numit și context verbal lărgit, pentru univocitatea informației este egală cu importanța contextului verbal pentru univocitatea cuvintelor și a trăsăturilor semantice. Stocul mnezic se constituie în cursul înțelegerii unui text și corespunde cunoștințelor detaliate de scurtă durată, unităților de sens ce se formează pe parcursul lecturii și se integrează progresiv în contextul cognitiv, intervenind în înțelegerea secvențelor verbale succesive.

Cf. SITUAȚIE, COMPLEMENTE COGNITIVE.

Fr. contexte cognitif

Engl. contextual knowledge;

Germ. situativer Kontext, Kontextwissen;

Sp. contexto cognitivo;

Rus. макроконтекст.

CONTEXT EXTRALINGVISTIC

Contextul extralingvistic, cultural (Ladmiral 1979, 18) sau general socio-istoric reprezintă ansamblul evenimentelor, codurilor, raporturilor sociale etc. necesare pentru înțelegerea unui enunț (Moeschler și Reboule 1999, 29). Contextele culturale sau extralingvistice sunt dominante pentru substantive, cele lingvistice fiind dominante pentru verbe, adjective, adverbe. Se numește *situație de discurs* ansamblul circumstanțelor în care are loc o enunțare (scrisă sau orală). Aceasta înglobează cadrul fizic și social în care se produce enunțarea, imaginea pe care interlocutorii o au despre ea, identitatea acestora, ideea pe care fiecare dintre ei și-o face despre celălalt, evenimentele care au precedat enunțarea (în special relațiile dintre interlocutori și interacțiunile precedente verbale în care se inserează enunțarea, cf. Moeschler și Reboule 1999, 29). În acest sens folosim sintagma *context extralingvistic*, indispensabilă pentru determinarea „referentului expresiilor utilizate” și a caracteristicilor interne care se actualizează în momentul utilizării unui cuvânt, dar și pentru eliminarea ambiguităților sintactice și lexicale. Este incontestabil rolul contextului extralingvistic în stabilirea actului de limbaj realizat și a caracterului normal sau anormal al unei enunțări; el face posibilă interpretarea a numeroase expresii și structuri al căror sens este indecidabil în afara raportării la un ansamblu de cunoștințe (Lungu Badea 1999, 59-70). Pentru a desemna aceeași realitate se mai folosesc următorii termeni: *situație*, *context de situație* ori *situațional*, cu alte cuvinte cadrul în care este emis discursul/textul și cuprinde toate elementele situației în care se produce actul de vorbire (locuri, lucruri, persoane etc.). Situația sau contextul extralingvistic, care conferă discursului un sens și îi condiționează enunțarea, poate fi analizat (ă) după patru parametri: obiectul, despre ce este vorba în mesaj; emițătorul, persoana care enunță cuvintele sau frazele; receptorul, persoana căruia îi este adresat mesajul; vectorul, condițiile spațiale și temporale în care este enunțat mesajul (Ducrot și Schaeffer 1996, 492). Acești parametri condiționează nu numai producerea, ci și receptarea mesajului. Diverșii factori care condiționează înțelegerea sensului unui discurs arată că, în traducere,

avem întotdeauna de-a face cu două tipuri de sens: cel pe care îl prezintă fraza izolată și cel pe care îl prezintă enunțul integrat în context verbal, context cognitiv și context extralingvistic, în situație. În primul caz, interpretarea enunțului se face în funcție de cunoștințele generale, dar această înțelegere este doar o ipoteză asupra sensului, iar traducerea ei ar fi tot o ipoteză, și nu o traducere fidelă originalului. În cel de-al doilea caz, acela al integrării contextuale, înțelegerea enunțului se sprijină pe factori extralingvistici și se efectuează prin excluderea spontană a tuturor sensurilor virtuale nonpertinente. În enunțul fr. *C'est le 1^{er} décembre, nous sommes tous concernés*, rom. *Este 1 decembrie, ne privește pe toți*, sensurile pertinente a fi actualizate, fără o cunoașterea contextului extralingvistic vizat de emițător, sunt (1) pentru orice individ, de oriunde, deci un context extraromânesc, „ziua internațională a luptei împotriva HIV”, și respectiv, (2), pentru români, „ziua națională a României”. Prin urmare, un traducător trebuie să țină seama atât de semnificațiile cuvântului, cât și de elementele extralingvistice care condiționează înțelegerea.

V. SEMNIFICAȚIE, ACCEPȚIE.

Fr. contexte extralinguistique;

Engl. pragmatic context;

Germ. außersprachlicher/pragmatischer Kontext;

Sp. contexto extralingüístico;

Rus. ситуативный /экстралингвистический контекст.

CONTEXT LINGVISTIC

Contextul lingvistic (context verbal sau cotext) este format din cuvintele și frazele care însoțesc cuvântul sau fraza în discuție, anturajul lingvistic care actualizează semnificația unui element lingvistic, sensul sau valoarea (*v. supra CONTEXT, cf. Ducrot și Schaeffer 1996*). Conform principiului contextualității, contextul propoziției este acela în care semnele și conceptele dobândesc un sens, actualizează o semnificație care devine pertinentă, o anumită accepție. În cazul propozițiilor complexe, pe lângă principiul contextualității lingvistice intervine și principiul de compoziție, conform căruia sensul și referința acestora sunt funcție de sensurile și referințele componente.

Cf. CONTEXT EXTRALINGVISTIC.

V. SEMNIFICAȚIE, ACCEPȚIE.

Fr. contexte linguistique;

Engl. linguistic context;

Germ. sprachlicher Kontext;

Sp. contexto lingüístico;

Rus. лингвистический контекст.

CONTEXT DE SITUAȚIE

Contextul de situație sau situațional este cadrul în care este emis discursul/textul și cuprinde toate elementele situației în care se produce actul de vorbire (locuri, lucruri, persoana etc.).

Cf. SITUAȚIE (v. Ladmiraal 1979, 30; Moeschler și Reboule 1999).

Fr. contexte situationnel;

Engl. social context;

Germ. sozialer Kontext, Situationskontext;

Sp. contexto situacional;

Rus. ситуативный контекст.

CONTEXTUALIZARE

Situarea cuvintelor în context pentru a le putea sesiza sensul exact este numită contextualizare (Moeschler și Reboule 1999, 28, 87). Se poate, deci, vorbi despre *indicii de contextualizare* și despre *procesele de contextualizare* (Ducrot și Schaeffer 1996, 99). *Indicii de contextualizare*, forme lingvistice, aparținând repertoriului lingvistic al vorbitorilor, semnaleză presuposițiile contextuale și contribuie, astfel, la alegerea modului de interpretare a enunțurilor. *Procesele de contextualizare* sunt variate: prozodice (ritm, tempo, intonație etc.), nonverbale (în special gestuale), verbale (lexicale, segmentale și secvențiale) și ele arată că diferențele interculturale sunt uneori rezultatul divergențelor din utilizarea indicilor de contextualizare. Echivalență dinamică sau contextuală, contextualizarea este diferită de transcodare.

Ant. DECONTEXTUALIZARE.

Fr. contextualisation;
Engl. contextualization;
Germ. Kontextualisierung;
Sp. contextualización;
Rus. помещение в контекст.

CONTRASENS

Greșeală de traducere constând în a atribui unui cuvânt/grup de cuvinte un sens greșit sau, în general, în a trăda gândirea/intenția autorului prin actualizarea unei semnificații contrare celei dorite de autor (Ladmiral 1979, 62; Delisle 2003, 33). Spre deosebire de nonsens care nu vehiculează niciun sens, contrasensul, asemenea, sensului fals, este un sens eronat în raport cu sensul din TS. De exemplu: fr. *J'ai reçu, en décembre dernier, un avis de ma caisse de retraite* (FM), tradus în rom. *Am primit în decembrie o *părerere despre pensia mea* sau fr. *Les financiers hésitent [à investir] parce qu'ils n'ont pas fini de digérer les pertes* (FM), rom. *Finanțistii ezită deoarece *nu pot suporta pierderile.*

Cf. SENS FALS, FIDELITATE, NONSENS, GREȘEALĂ DE TRADUCERE.

Fr. contresens;
Engl. mistranslation, misinterpretation;
Germ. Sinnverkehrung;
Sp. contrasentido;
Rus. неверное толкование.

CONVENȚII DE REDACTARE

Ansamblu de norme și reguli care guvernează redactarea într-o limbă, asigurând coerența și coeziunea textului, dar și respectarea nivelului de limbă sau a registrului (Moeschler și Reboule 1999, 16, 47, 57, 103). În cazul în care există un amestec de registre, rezultat al alegerii deliberate a autorului, intenția acestuia trebuie restituită, în măsura posibilului, în LT.

Cf. INTENȚIE, ENTROPIE, PIERDERE SEMANTICĂ, PIERDERE STILISTICĂ.

Fr. règle d'écriture, convention d'écriture, norme, bon usage;

Engl. writing convention, norm, standard;

Germ. redaktionelle Hinweise, Norm;

Sp. convención de redacción;

Rus. литературные нормы.

COOCURENȚĂ

Prezența într-un discurs a două sau mai multor unități lexicale distincte, consecutive sau nu, dar formând o unitate de semnificație (Delisle 2003, 33). *Curs* se combină cu *a ține*, dar nu cu *a adresa*, *a asigura*. *Profesorul a ținut cursul de la ora 8...*, dar nu ...**a adresat/asigurat*. Fr. *larges facilités de paiement*, engl. *easy credit terms*, rom. *condiții avantajoase de plată a ratelor* vor fi echivalente într-un context bancar.

Cf. COLOCAȚIE, CONTEXT LINGVISTIC.

Fr. cooccurrence;

Engl. co-occurrence;

Germ. Kookurrenz;

Sp. coocurrencia;

Rus. совместимость.

CORESPONDENȚĂ

Correspondența de traducere depășește cadrul intralingual prin care este desemnat „raport[ul] constant existent între două unități lingvistice” (DEX), axându-se pe paralelismul interlingual (între idiomuri diferite) sau intralingual (etape diferite ale aceleiași limbi).

1. Relația de identitate stabilită în afara contextului între cuvinte, sintagme sau fraze și care nu au decât virtualități de sens. De exemplu: fr. *littérature* > rom. *literatură*. Correspondențele sunt foarte exploatate în învățarea limbilor străine, dar și în lingvistica contrastivă, lexicologie, terminologie. *Correspondența* se stabilește *a priori* între elemente lingvistice,

ca într-un dicționar bilingv, între elemente izolate (cuvinte, sintagme) sau forme sintactice (Lederer 1994, 50-51). În traducerea textelor, corespondențele numerelor și termenilor tehnici sunt date *a priori*, celelalte corespondențe, pe care le poate detecta studiul contrastiv, există doar *a posteriori*. Corespondențele se stabilesc între elemente lingvistice, cuvinte, sintagme sau forme sintactice. Ex. fr. *le plan Marshall*, rom. *planul Marshall*, fr. *En avril 1974, un professeur de Leningrad...*, rom. *În aprilie 1974, un profesor din Leningrad...* (FM).

2. Rezultatul unei operații de transcodare.

Cf. ECHIVALENȚĂ, TRADUCERE, TRANSCODARE.

Fr. *correspondance, correspondant*;

Engl. *correspondence*;

Germ. *Entsprechung*;

Sp. *correspondencia*;

Rus. эквивалент.

CORPUS

Ansamblu de elemente (texte, enunțuri etc.) pe care se sprijină cercetarea unui fenomen și care servesc drept bază de exemple și argumente a afirmațiilor avansate într-o lucrare.

Fr. *corpus*;

Engl. *corpus*;

Germ. *Korpus*;

Sp. *corpus*;

Rus. материалы.

CREATIVITATEA TRADUCĂTORULUI

Traducătorul este un autor de gradul doi sau un intermediar transparent? Primordialitatea TS diminuează, uneori, aprecierea traducătorului ca autor secundar. Frustrarea apare nu când traducătorului nu i se recunosc meritele, ci atunci când receptarea inadecvată ori reticența neașteptată din partea publicului față de o carte (de literatură, evident) este pusă pe seama unei eventuale traduceri proaste. Există și cazuri în care

traducătorii își depășesc atributele și își încearcă talentul scriitoricesc. Se poate vorbi despre o creativitate stimulată, reactivă (Ballard). Ea funcționează doar în perimetrul desfășurării procesului de traducere. Creativitatea traducătorului (Delisle 2003, 202-203) se definește în raport cu creativitatea autorului și este o noțiune care nu poate fi ignorată în traducerea literară ori de poezie. Statutul de cameleon al literaturii contribuie la asigurarea transparenței traducătorului care, adesea, rămâne un personaj abstract pentru PT, mai ales când traducerea este reușită. Tentația de a se afirma subiectiv în traducere nu este o latură inedită a traducătorului modern (să ne gândim doar la Tudor Arghezi ca traducător al lui Baudelaire). Indubitabil, traducătorul trebuie să recreeze lingvistic și stilistic universul auctorial, specific TS. Kussmaul a avansat în *Training the Translator* (1995, 41), ideea foarte interesantă referitoare la faptul că creativitatea intervine și în procesul de înțelegere, împărtășind părerea cercetătorilor în psihologie în legătură cu cele patru etape ale procesului (re)creativității: pregătirea, incubarea (-area), iluminarea și evaluarea. El sugerează că fluentza este calitatea fundamentală în materie de creativitate traductivă, recunoscând rolul emoțiilor în desăvârșirea acestui proces (1995, 45). Creativitatea traducătorului este „reactivă”, adică stimulată de TS care îi oferă contextul specific manifestării. În mod cert această creativitate reactivă nu este apanajul traducătorilor, ea se regăsește și la criticii literari, la comentatorii de texte, care în funcție de „punerile în abis”, de autoreflexivitatea textelor, aleg din procesul de interpretare a TS una dintre paradigmele cele mai adecvate (Gyurcsik 2000, 165-167). Creativitatea reactivă a traducătorului nu trebuie să se înfățișeze într-un idiolect diferit de cel al autorului, fiindcă, într-o asemenea situație, TT va fi supraîncărcat în comparație cu TS. Să luăm exemplul următor. Titlul basmului *Papuciada* (din tc. *pașuc* și *cruciadă*) de Camil Petrescu ar fi eronat redat în franceză prin *Papuciade*. Dar *Baboucheade* (din *babouche* < tc. **păpuș** «chaussure», împrumutat la rândul lui din persanul **pāpuš**, compus din **pā** « picior » și **puš** «a acoperi», cf. TLF) și *croisade*) nu ar fi o soluție de înlăturat și ar permite și traducerea fără entropie a *Oastei lui Pașuc* (grup dezorganizat și nedisciplinat), prin *l'Armée de Babouche*, engl. *Babouche Army*.

Fr. créativité du traducteur;
Engl. translator's creativity;
Germ. die Kreativität des Übersetzers;
Sp. creatividad del traductor.

CRITICA TRADUCERII

Critica traducerii are două dimensiuni: una subiectivă, lectorial-traductologică a traducătorului, care este o formă de autoevaluare; celalaltă, obiectivă, realizată posttraducere, fie de un revizor sau de un controlor lingvistic, fie de un critic după publicare. Critica de traducere se bazează pe criterii de evaluare variabile după tipul de text, destinatarul și funcția acestuia. Critica traducerii literare este inseparabilă de critica literalității. Este important de reținut că obiectivul criticii traducerii literare nu este evaluarea negativă a traducerii, ci analiza hermeneutică a textului (Berman 1995, 38), întrucât în ecuație intră mai multe texte. Astfel, când metoda comparativă este bilingvă, este luat în calcul clasicul bi-text literar, adică TS și un TT₁, dar se pot compara și două TT₁ în aceeași LT₁; când metoda comparativă este plurilingvă, sunt analizate critic și hermeneutic TS și variantele sale în mai multe limbi-țintă, urmărindu-se natura, funcția și valoarea cuvintelor, textelor.

V. ANALIZĂ JUSTIFICATIVĂ, EVALUARE.

Fr. critique de la traduction;
Engl. translation criticism;
Germ. Übersetzungskritik;
Sp. crítica de la traducción.

CULTUREM

Cuvinte purtătoare de informații culturale sau cea mai mică unitate purtătoare de informație culturală (Benko 1985, 1989; Oksaar 1988; Vermeer și Witte 1990; Chesterman 1997, 2000; Lungu Badea 2001, 2002, 2003, 2008, 2009, 2010). Aceste informații culturale, deși implicite în intenția autorului, nu rămân fără ecou din partea destinatarului LS. Aculturația autorului și destinatarului la același

context extralingvistic permite sesizarea nuanțelor exprimării autorului. În cazul traducerii, distanța culturală internă este dublată de distanța culturală externă, iar traducătorul trebuie să decidă dacă nespusul, devenind spus, deci explicit, nu mutilează intenția autorului (Sandrini 2000, 219-231). Când se optează pentru explicitare sau comentariu, se are în vedere funcționalitatea traducerii și bagajul cognitiv al beneficiarului. Cf. CONOTAȚII socio-politice, moral-etice, estetice. Deoarece fac aluzie la un context extralingvistic, la o situație, culturile pot fi istorice, culturale, literare: spre deosebire de conotații care actualizează un sens, altul decât cel lexical, dar într-un context lingvistic determinat, culturile contextualizate sau decontextualizate pot avea, uneori, aceeași semnificație (Richet 1993). Ele se deosebesc de citate, introduse în discurs și marcate grafic prin folosirea ghilimelelor, pot fi individuale, deci evocatoare de fapte literare sau de cultură (pot aparține autorului, traducătorului sau cititorilor etc.) sau colective, așadar cunoscute/presupuse ca fiind cunoscute interlocutorului ori aparținând patrimoniului cultural comun (în acest caz asemănându-se cu metafora). Putem vorbi, de asemenea, despre *cultureme* fixe care apar în lexic și în mesaj.

1. Din punct de vedere formal distingem (Lungu Badea 2003):

1.1. *cultureme simple*, reprezentate de lexii simple (nume comune sau nume proprii) sau lexii compuse (de exemplu: *colivă*, *cornecul*, *chrysanthème*, *Elysée*, *Fătălăul*, *Feuillants*, *optimisme*, *Polichinelle*, *Procust*, *Fréron*, *sauna*, *mistral*, *White House*, *Halloween*, *le 14 juillet* (redată prin aluzie istorică, „Căderea Bastiliei”, prin traducere literală și report cu sau fără explicarea datei, „14 iulie” ziua națională a Franței);

1.2. *cultureme compuse*, reprezentate de sintagme și unități frazeologice constituite ca unități de sens (de exemplu: *raison suffisante* (Voltaire 1994), *Embrassons-nous*, *Folleville* (JD), engl. *fish and chips*, *Oastea lu' Papuc*, *Trece ca Vodă prin lobodă*, *Dar eu cu cien votez?* (Caragiale) ori expresii palimpsest (*coup de pub* după *coup de théâtre*; *Au bonheur des ogres* (D. Pennac) după *Au bonheur de dames* (Zola); *Défense et illustration de la langue française* (Joachim du Bellay), *Défense et illustration de l'art de traduire* (Edmond Cary); *Science please!* (titlu de emisiune difuzată pe canalul *Discover*) după *Silent please!*) sau *Drink positive!* după *Think positive!*, în

publicitatea la băutura răcoritoare Lipton, *Lipton ice tea, drink positive*: Expresiile-palimpsest intralinguale sunt extrem de solicitante pentru traducător: fr. *aiguillons du vin* (Rabelais), după *aiguillons divins*, ulterior *aiguillons du venin* etc.

2. După criteriul funcțional remarcăm:

2.1. **cultureme istorice**, evocatoare în diacronie, actualizând relația dintre emițător și epoca sa. De exemplu: *burtă verde* (Ch. D'Orleans 1975), *optimisme* (Voltaire 1994); *ocolniță* („hartă”) *limbă* („să poarte războaie cu limbi [nații, popoare] străine”. Această accepție, arhaică azi, îi conferă valoare de culturem cuvântului *limbă*, care avea o reprezentare clară în trecut, „popor, vorbitor al unei limbi”. În limba română actuală, se impune traducere internă, glosarea sau nota de subsol. Arhaismele ar putea fi considerate cultureme istorice, iar în traducerea interlinguală găsierea arhaismului echivalent ar fi o soluție traductivă externă anevoioasă, dar și arhaizant-naturalizantă care, chiar dacă ar garanta o atmosferă culturală veche în LT₃, nu ar asigura echivala istoricitatea TS. De exemplu: fr. *louis d'or*, redat de Șăineanu prin *napoleon*, „veche monedă franceză de aur în valoare de 20 de franci, cu efigia lui Napoleon I și, mai târziu, cu cea a lui Napoleon al III-lea” (DEX), în loc de *ludovic, -i* sau *scud, -zi de aur* (monedă pusă în circulație în 1640, de Ludovic al XIII-lea, produce nu numai o alunecare de sens ci și un sens fals, prin modificare referenților monarhie/imperiu (v. Montesquieu 1951, 1201–1214).

2.2. **cultureme actuale**. Exemple: *pouajadisme* (Quo 2000), *smicard* (FM), *grandes écoles* (d'Iribarne 1993) etc.

Să luăm un exemplu. Expresia engl. *fish and chips* este puternic marcată cultural, astfel că greu se poate găsi o soluție de traducere potrivită, cu excepția traducerii iconice (împrumut, calc sau traducere literală, „pește și cartofi prăjiți”). Dacă expresia are doar valoare indiciară însă, traducătorul poate opta, după context, la formule traductive care să îndeplinească aceași funcție. Alteori, traducătorul are în vedere un simbol din CT₃ care ar influența în egală măsură destinatarul, datorită obiceiurilor (ticurilor, preferințelor) culinare ale vorbitorilor LT₃, caz în care traducătorul poate reda printr-o echivalență dinamică ori pragmatică unitatea de tradus sursă.

Prin metoda comparativă plurilingvă, vom prezenta modul de restituire a unui cultorem istoric (Lungu-Badea 2011b).

TS: Qu'appellez-vous un „*folliculaire*”? dit Candide. — C'est, dit l'abbé, un faiseur de feuilles, un *Fréron* (Voltaire 1994, 209)

TT (1): Ce înseamnă un *pamfletar*? [...] Unul care scrie tot felul de fișuici și le răspândește în toate părțile. (Voltaire tradus de Al. Philippide 1993, 157).

TT (2): « Che significa per voi „*follicolario*”? » disse Candido. « Significa », disse l'abate, « un facitore di fogli, un *Fréron* ». (Voltaire, *Candido ovvero l'ottimismo*, traduzione de Riccardo Baccheli (1988) 2004, 119)

TT (3): ¿ A qué llamáis *foliculario*?, dijo Cándido. – Es, dijo el abate, fabricantes de panfletos, un *F...** (Voltaire, traducción de Elena Diego 2001, 132)

* *F...* es Fréron, periodista director de *L'Année littéraire* à partir de 1754 e enemigo de Voltaire (NdT).

TT (4): “What is a *folliculaire*?” – said Candide.

“It is”, said the Abbé, “a pamphleteer – a Fréron*”. (Voltaire, anonymous English version, 1991, 58. Le traducteur souligne)

*NdT explicativă.

Fr. culturème; termes culturels;

Engl. cultureme; culture-bound terms;

Germ. Kulturem; kulturspezifische Termini;

Sp. culturema, término cultural;

Rus. культураема.

D

DECONTEXTUALIZARE

Absența contextului sau scoaterea cuvintelor din context are ca rezultat ambiguitatea, uneori măbind riscurile neînțelegerii. Astfel, *Kiwi zboară* sau *E ora 12* sunt interpretabile diferit în afara contextului. La fel și pentru fr. *licencié. Il est licencié ès lettres, va fi licențiat*, nu **concediat, în filologie*; fr. *cancer* (cancer, rac [zodie]) *Il est né sous le signe du cancer, este*

născut în *zodia racului*, nu *sub semnul cancerului; fr. *allure branchée avec ce jean moulant, ținută modernă*, nu *brânșată,... rom. *cheia este blocată în broască*, *La clé est bloquée dans la serrure* (mecanism pentru încuiere), și nu *dans la grenouille (batracian).

Cf. CONTEXTUALIZARE, CONTEXT LINGVISTIC, ACCEPȚIE, DENOTAȚIE, SEMNIFICAȚIE.

Fr. *décontextualisation*;

Engl. *decontextualization*;

Germ. *Dekontextualisierung*;

Sp. *decontextualización*.

DENOTAȚIE

Sensul denotativ corespunde definiției lexicologice din dicționar (Ladmiral 1979, 17), este un element stabil și obiectiv (nesubiectiv) al semnificației unui cuvânt, independent de folosirea în context (Ducrot și Schaeffer 1996, 125, 242-243). *Angajator, patron, director de întreprindere*, de exemplu, au același denotat, dar conotații diferite. Este conținutul conceptual al unui cuvânt, în timp ce conotația este puterea evocatoare și expresivă (Hjelmslev 1968). Astfel enunțul *e ora 12* denotă ora care este ca răspuns la întrebarea *ce oră este ?*, dar poate avea și conotația *s-au terminat cursurile, deci puteți pleca acasă*, atunci când fraza este pronunțată de un profesor la sfârșitul unei zile de școală. În acest caz semnul *e ora 12* care denotă ora devine semnificantul unui alt semn cu conotația *puteți pleca acasă*.

Cf. CONOTAȚIE.

Fr. *dénotation*;

Engl. *denotation*;

Germ. *Denotation*;

Sp. *denotación*;

Rus. *денотат*.

DESTINATAR

Pornind de la accepția consemnată de Ducrot și Schaeffer (1996, 470) pentru *destinatar*, acest termen desemnează în traductologie, teoria și

practica traducerii, persoana căreia i se adresează traducerea. Aceasta poate fi un individ bine identificat (un corespondent) sau un public mai mult sau mai puțin larg definit (de exemplu: consumatorii din public, neurologii, cititorii unei reviste de tâmplărie etc.).

Cf. BENEFICIAR.

Fr. Destinataire/public visé/récepteur, réceptrice/énonciataire;

Engl. target audience;

Germ. Adressat, Rezipient;

Sp. destinatario;

Rus. целевая аудитория.

DETERMINOLOGIZARE

Trecerea unui element dintr-un limbaj de specialitate în limba comună. Determinologizarea apare atât în traducerea interlinguală, cât și în traducerea sau reformularea intralinguală. Ex. rom. *clorură de sodiu*, *sare*, fr. *sel*; fr. *la pollution hydrologique*, față de rom. *poluarea apelor*.

Fr. déterminologisation;

Engl. determinologiyation;

Germ. Entterminologisierung;

Sp. determinologización;

Rus. детерминологизация.

DEVERBALIZARE

Procesul cognitiv de decodare/depășire a semnelor lingvistice prelabile și necesare sintezei sensului (Lederer și Seleskovitch 1984, Școala de traducere de la ESIT și „teoria sensului”, Hurtado Albir 1990, 45-59, 229; Gile 1995, 91, 196). Este cea de-a doua etapă a procesului de interpretare/de traducere, situată între înțelegerea unui discurs/text și restituirea sa în LT, caracterizată de dematerializarea semnelor lingvistice concomitent cu sesizarea sensului cognitiv și afectiv. Deverbalizarea este un proces cognitiv în care datele senzoriale devin cunoștințe dezgolate de formele lor sensibile. În memoria cognitivă se naște o cunoaștere efemeră care restituie un sens deverbalizat, creat din cuvinte, dar care nu se

confundă cu acestea. Deverbalizarea unităților de sens și de traducere, etapă nonverbală, mentală, se produce în ultimul moment al înțelegerii și în primul moment al reformulării, reconstruirii sensului prin traducere. A doua etapă a procesului de traducere, dificil de surprins, deoarece se bazează pe procesele cognitive care se produc în mintea traducătorului în timpul actului de traducere, este studiată de traductologia psihocognitivă și de etnotraductologie.

Cf. PROCES DE TRADUCERE, ÎNȚELEGERE, REFORMULARE.

Fr. déverbalisation;

Engl. deverbalization;

Germ. Deverbalisierung;

Sp. desverbalización;

Rus. девербализация.

DEVIERE DE SENS

Alunecare de sens punctuală, deci localizată, sau care afectează o frază ori un text întreg. Poate apărea la un nivel sau altul de analiză sau în diverse locuri din text, mai ales în cazurile de entropie ori de compensație. Devierea sau alunecarea de sens survine mai rar în cazurile de transfer de la un nivel de limbă la altul. Trecerea de la conotație la denotație și invers ar putea fi inclusă în aceeași categorie (Ducrot și Schaeffer 1996, 375, 422).

Cf. METASEMIE, METONIMIE, SINECDOCĂ, REGISTRU DE LIMBĂ.

Fr. glissement de sens, déplacement de sens;

Engl. loose meaning;

Germ. Bedeutungsabweichung;

Sp. desplazamiento del sentido;

Rus. изменение смысла.

DICȚIONAR

Instrument lexicografic utilizat de traducători pentru ameliorarea calității produsului finit, ТТ, și facilitarea procesului de traducere. Dicționarele

pot fi de mai multe tipuri: **dicționare generale**, de tipul *PR*, *GR*, *DEX*, *DLRM* etc., care includ toate părțile discursului (substantive, adjective, verbe, prepoziții, adverbe); **dicționare de nume proprii**; **dicționare de specialitate**, care își pot limita intrările la o singură categorie de cuvinte, aparținând unei subclase. Unele dicționare oferă doar terminologia proprie unui domeniu (medicina, argoul) sau unei regiuni, exclud, deci, cuvintele care aparțin limbii standard și se regăsesc în dicționarele generale. După modul de organizare a intrărilor, se disting **dicționarele alfabetice** și **dicționarele specializate** (de anagrame, omografe), **dicționare de forme compuse**, de forme flexionare, **tematice**, **dicționare de radicali**, **dicționare fonematice**, **dicționare inverse** (prezentate tot alfabetic, dar de la sfârșitul cuvântului), acestea din urmă dovedindu-se utile în studiul sufixelor și al rimelor. Foarte utile sunt și **dicționarele virtuale**, **dicționarele terminologice electronice** sau **dicționarele pe CD Rom** care facilitează enorm sarcina traducătorului, destinate editării de texte (ca *FRANTEXT* sau *DISCOTEX*).

Fr. dictionnaire;

Engl. dictionary;

Germ. Wörterbuch;

Sp. diccionario;

Rus. словарь.

DIDACTICA TRADUCERII

Didactica traducerii analizează ansamblul de mijloace, principii și metode de predare a traducerii în vederea formării traducătorilor. În acest scop, etapele care preced traducerea (pregătirea lingvistică, culturală și terminologică, tehnicile de redactare în LS și LT), precum și distribuirea echilibrată a atenției în funcție de ponderea etapelor care compun procesul traducerii sunt câteva dintre elementele abordate în procesul de formare a traducătorilor, astfel încât aceștia să ajungă la competența traductivă necesară și așteptată de beneficiarul traducerii (Chuquet, 1990).

Fr. didactique de la traduction;

Engl. translation pedagogy;

Germ. Übersetzungsdidaktik;

Sp. didáctica de la traducción;

Rus. преподавание перевода.

DIFICULTATE DE TRADUCERE

Credem că termenii *dificultate de traducere* și *problemă de traducere* sunt sinonime aproximative. De regulă, dificultățile sunt incluse în probleme și sunt, mai ales, individuale, dependente de bagajul cognitiv și cultural al fiecărui traducător. Atunci când se vorbește despre dificultăți de traducere se pornește de la rezistența pe care o opun traducerii unele lexii, prin urmare sunt luate în considerare în special dificultățile de natură lexicală, în vreme ce problemele de traducere au un caracter general, referindu-se atât la toate nivelele limbii, cât și la contextul extralingvistic.

V. PROBLEMĂ DE TRADUCERE.

Fr. difficulté de traduction

Engl. difficulty of translation;

Germ. Übersetzungsproblem, -schwierigkeit.

Sp. dificultad de traducción.

DILUARE

Alegerea unui corespondent caracterizat printr-un număr superior de semnificații față de cel din LS (Vinay și Darbelnet 1958, 7; Delisle 2003, 36-37). Cf. AMPLIFICAREA, ADĂUGAREA, PARAFRAZA, EXPLICITAREA. Ex. engl. *as* > rom. *pe măsură ce*; fr. *dès* 1999 și rom. *începând din* 1999. Diluarea nu este un procedeu de traducere, ci o simplă corespondență lexicală între un element simplu și un element compus. Forma diferită a prepozițiilor în diferite limbi aflate în relație de traducere poate duce la numeroase diluări. Astfel, prepoziția rom. *peste* [drum] poate fi redată în fr. printr-o loc. prep. *de l'autre côté* [du chemin], dar diluările intervin și în cazul adverbelor (engl. *easily*, fr. *avec facilité*, rom. *cu ușurință*): fr. *Voyez comment le coffre s'ouvre facilement*, rom. *Priviți cu câtă ușurință se deschide portbagajul*.

Fr. dilution;
Engl. dilution;
Germ. Dilution;
Sp. dilución.

DISCURS

În lingvistica franceză și în cea americană se folosește termenul de *discurs*, în timp ce Hjelmseiv, lingviștii germani și cei olandezi vorbesc despre *text* (de unde și lingvistica textului, *Textlinguistik*) pentru a desemna atât unitățile scrise, cât și pe cele orale. *Discursul* (enunțul sau textul) este un semn global, un macrosemn dotat cu un semnificant, un semnificat și un referent. Principiul constructiv al discursului este coerența. Actul enunțiativ sau actul de vorbire se descompune în trei acte fundamentale cărora le corespund trei nivele de analiză. Astfel, actul de referință care se analizează la nivel referențial vizează structura tematică, actul de predicție efectuat la nivel predictiv vizează structura semantică, iar actul ilocuționar, realizat la nivelul ilocuționar are în vedere structura pragmatică. Din această trihotomie a discursului se degajează coerența. Perceperea semnificatului se face întotdeauna prin ascultarea sau prin lecturarea semnificantului. La nivelul acestuia, discursul se segmentează în diverse elemente constitutive: unele fără autonomie discursivă, exceptând situațiile accidentale (foneme, morfeme, cuvinte), altele independente din punct de vedere discursiv, unități complete din punct de vedere sintactic (fraze). Cu siguranță, discursul se poate reduce și la o singură frază, dar, în general, studiul traducerii are în vedere transfrasticul, care vizează un nivel superior legilor care guvernează îmbinările frastice.

Fr. discours;
Engl. discourse;
Germ. Diskurs, Text;
Sp. discurso.

DISTANȚARE TRADUCTIVĂ

Distanța(re) prin traducere de TS este rezultatul unor divergențe directe categorice identificate între coreponența formală și echivalența textuală,

de traducere (Catford, 73). Catford identifică două tipuri de distanțare traductivă: unele privesc registrul (schimbarea acestuia în urma transferului interlingual al elementor gramaticale din LS în lexicul LT), celelalte fac trimitere la categoria schimburilor intrasemiotice care pot influența structura, unitatea, clasa.

Fr. écart;

Engl. shifts;

Germ. Distanz.

Sp. distancia traductora.

DOCUMENTARE

Etapă din metoda de lucru a traducătorului constând în consultarea *surselor scrise* (monografii, cataloage, dicționare, enciclopedii etc.), *electronice* (bănci de date documentare/terminologice) sau *orale* (specialiști în domeniu) pentru dobândirea cunoștințelor terminologice/tematice necesare traducerii (Delisle 2003, 38).

Fr. documentation;

Engl. documentation;

Germ. übersetzungsrelevante Recherche;

Sp. documentación;

Rus. информирование/подготовка.

DUBLAJ

Prin *dublaj* este desemnat ansamblul operațiunilor de traducere, interpretare și înregistrare necesare pentru a realiza banda sonoră a unui film (publicitar, comercial, de ficțiune etc.) într-o LT. Dublajul poate fi precedat de o traducere-adaptare a secvențelor vizuale, astfel încât, în cazul unei subtitrări, să se realizeze texte adecvate din punctul de vedere al lizibilității, al încadrării pe ecran și al restituirii dialogurilor. În cazul dublajului sonor (sincronizare), interpretarea orală a vorbitorilor este precedată de traducerea dialogurilor și de adaptarea acestora la articularea labială a actorilor din film (*v. Glossaire Eurologos Group*, web).
Cf. SUBTITRARE.

Fr. doublage (sous-titrage);

Engl. dubbing;

Germ. Synchronisation;

Sp. doblaje;

Rus. дублирование.

E

ECHIVALENȚĂ

1. (Sens general) Relația de identitate dintre două unități de sens de limbi diferite și având aceeași sau aproape aceeași denotație și aceeași conotație. Cf. CORESPONDENȚĂ, TRADUCERE, TRANSCODARE.

2. Rezultatul operației de traducere. Efect al operației de traducere, obținut în urma aplicării unor procedee de traducere.

3. (Sens restrâns) Procedeu de traducere constând în a reda o expresie fixă din LS printr-o alta din LT, care, deși diferită, corespunde aceleași realități („unity/sameness in difference”, Jakobson 1957). Cf. ADAPTARE (2). Spre deosebire de corespondență, care reflectă direct competența lingvistică, echivalența este reflectarea competenței de traducere (Koller, 1979). Teoreticienii disting mai multe tipuri de echivalențe (Seleskovitch și Lederer 1993, 25; Lederer 1994, 49-83; Delisle 2003, 39-40), fără ca terminologiile utilizate să se suprapună întotdeauna. Deși Jakobson (1959) consideră echivalența denotativă (care redă invariantul de conținut) realizabilă în orice situație, alți cercetători contestă această teză. Nida (1964) identifică două tipuri de echivalență: formală și dinamică; Catford operează cu conceptele de corespondență formală (1965), de echivalență lingvistică și funcțională (1967, 49); Koller (1989) stabilește cinci echivalențe: denotativă (extralingvistică), conotativă (sau stilistică, legată de alegerea traducătorului în plan lexical), normativă (dependentă de funcția TS, v. și Reiss), pragmatică sau comunicativă (orientată spre destinatar, v. Nida, ED), formală sau estetică, determinată de particularitățile combinatorii ale cuvintelor,

topica și estetica TS și T_Ț). *Echivalența cognitivă* (decurgând din semantismul textului și complementele noționale aduse de traducător, bazate pe experiențe reale sau nu) și *afectivă*, intuitivă, la Lederer; *denotativă* (transmiterea informației pe care TS o vehiculează despre extralingvistic), *conotativă* (respectarea stilului, registrului de limbă, sociolectului, extinderii geografice a expresiilor etc.), *standard* sau normată (conformă genului textului tradus, publicitar, tratat sau manual etc.), *pragmatică* (germ. **pragmatische Äquivalenz**, engl. **pragmatic equivalence**, fr. **équivalence pragmatique**), *dinamică* (germ. **dynamische Äquivalenz**, engl. **dynamic equivalence**, fr. **équivalence dynamique**), adaptată cunoștințelor cititorului, pentru a fi înțeleasă.

Echivalențele se stabilesc între texte care se integrează într-o cultură, într-o situație de comunicare precisă și care sunt percepute ca produse ale interacțiunii dintre traducător și text. Ex. fr. *C. Fremont, le Chevalier Blanc...* (Quo, 1999), rom. *C.F., salvatorul financiar al...*, avem o echivalență și o adaptare; fr. *capitale de l'omerta*, rom. *capitala tăcerii mafioate*, modulare și echivalență explicitantă, fr. *des histoires de corneucul*, rom. *tromboane*; fr. *république semi-bananière*, rom. *republică pseudo-democrată* (Quo, 2000).

Echivalențele de traducere sunt de mai multe tipuri. Dintre cele mai vehiculate și analizate echivalențe exemplificăm aici câteva. *Echivalența dinamică (pragmatică)* la Werner Koller 1989), pe care Nida o definește prin raportare la cea formală (literal-semantică, anticipând poziția traductivă a lui Berman) se sprijină pe principiul de *răspuns echivalent*, realizabil în plan fizic (*Défense d'entrer, Intrarea interzisă*), diferit de efectul echivalent specific *echivalenței pragmatice*, manifestat în plan psihic, la nivel emoțional; *echivalența funcțională* (germ. **funktionale Äquivalenz** engl. **pragmatic, functional equivalence**, fr. **équivalence fonctionnelle**), este procedeul prin care traducătorul caută în L_Ț elemente lingvistice, culturale și contextuale capabile să contribuie la restituirea unui text funcțional – în accepția pragmatică – în C_Ț și L_Ț, adică un text care să reproducă actele de limbaj ale TS (locuționare, ilocuționare și perlocuționare), *echivalența lingvistică, formală* (fr. **équivalence formelle**, engl. **formal equivalence**, germ. **formale Äquivalenz**, cf. Nida 1964), uneori *structurală*, definește restituirea

literală a conținutului și a formei TS, cu obiectivul și speranța că cititorii-țintă vor recepta același mesaj (echivalent ca formă și conținut) precum cititorii-sursă. Acest tip de echivalență corespunzător traducerii literale (Berman, 1985) ar trebui să asigure respectarea identității culturii și limbii sursă, fiind orientată către TS devenit referința normelor de fidelitate. *Echivalența paradigmatică* este o traducere printr-o formă flexionară a unității de traducere lexicale din LS sau prin elemente ale limbii care aparțin aceleiași clase morfo-sintactice și/sau semantice, care posedă între ele relații virtuale de substituție. *Echivalența paradigmatică*, realizată mai ales prin transpoziție presupune, așadar, o corespondență între planurile gramaticale ale textelor aflate în relație de traducere, TS și TT. Reținem un exemplu de echivalență paradigmatică, bazat pe o praradigmă interlinguală de tip semantic:

Fr. *L'apprentissage est nécessaire à tout être humain*

Rom. Pregătirea/Școala/Educația/Învățătura/Studiul este necesară oricărei ființe umane

Stabilirea sau manifestarea acestei corespondențe permite substituția unor elemente gramaticale din TS cu altele în TT, fără ca sensul enunțului vehiculat în TT să se modifice în vreun fel.

Echivalența sintagmatică poate îmbrăca două forme: pe de-o parte, este restituirea prin calc frazeologic ori traducere literală a unei unități de traducere al cărei sens nu este egal cu adăugarea sensurilor elementelor calchiate (lexical, sintactic, semantic); pe de altă parte, este echipolentă traducerii idiomatice, constând în redarea prin echivalență stilistică ori referențială a unei unități de traducere sintagmatice, idiomatice ori reprezentată de o colocație printr-o altă sintagmă proprie LT și echivalentă semantic cu aceea din LS. Exemplul prezentat mai sus ar putea fi considerat rezultatul unei calchieri sintactice a TS, dar nu este decât exprimarea firească în LT. Dacă s-ar respecta îmbinarea sintagmatică din LS, engl. *when two Sundays come together*, ar fi ininteligibil în limba română. Se impune aici o echivalență funcțională: rom. *la paștele cailor, la sfântul așteaptă*, la calendele grecești; fr. *à la saint Glin-Glin*.

Echivalența referențială face trimitere la subiectul tratat de TS și T_Ț; așadar, face referire la aceeași realitate, aceea specifică LS și nu la o realitate posibil analogă celei descrise, tratate, prezentate etc. în TS. *Echivalența semantică* caracterizează raportul dintre TS și T_Ț, atunci când au același conținut semantic sau semiotic (=semnificat). Astfel, într-o teorie a comparației, metafora *Julieta este soarele* (din piesa shakespeareană *Romeo și Julieta*) sau *Ahile este un leu* este echivalentă semantic cu comparația *Julieta este ca soarele*, respectiv *Ahile este ca un leu* (Moeschler și Reboul 1999, 377, 383). Așadar dacă semnificația literală este falsă (Julieta nu este soarele, nici Ahile un leu), cea figurată este adevărată (Julieta este ca soarele, iar Ahile ca un leu). *Echivalența stilistică* se raportează la o relație funcțională între elementele stilistice ale TS și cele ale T_Ț cu scopul de a obține o identitate expresivă sau afectivă între TS și T_Ț, fără ca sensul enunțului să suporte modificări.

Fr. *équivalence*;

Engl. *equivalence*;

Germ. *Äquivalenz*;

Sp. *equivalencia*;

Rus. *соответствие*.

ECONOMIE

Procedeu de traducere care ține de tehnicile de redactare și constând în redarea concisă, concentrată a unui enunț din LS, prin mai puține cuvinte în L_Ț (Delisle 2003, 38).

Cf. CONCIZIE, DILUARE, IMPLICITARE, TRANPOZIȚIE. De exemplu:

fr. *La voiture est bors d'usage*,

rom. *Mașina e stricată*,

fr. *Pensez-y!*

rom. *Gândiți-vă la asta!*

fr. *Elle se demandait pourquoi son fils n'avait pas réussi...*

rom. *Se întreba din ce motive fiul ei nu reușise...*

Fr. *économie, dépouillement, réduction, concentration*;

Engl. *economy*;

Germ. Reduktion, Sprachökonomie;
Sp. economía, concentración, condensación;
Rus. трансформация.

EMPATIE

Termen care definește starea de congenialitate, afinitatea intelectuală și emoțională care există între un autor (poet, prozator, dramaturg, romancier, eseist) și traducătorul lui, el însuși scriitor (poet, prozator etc.). Termenul *empatie*, preluat în traductologie de la Bahtin prin Teodorov, care definește, în literatură și estetica receptării, facultatea sau capacitatea romancierului de a se identifica cu personajele sale, se referă în traductologie la capacitatea traducătorului de a se identifica cu autorul (vezi și Cordonnier 1995). Traducerea presupune existența empatiei drept condiție necesară pentru realizarea ei.

Cf. TRADUCERE LITERARĂ.

Fr. empathie;
Engl. empathy;
Germ. Empathie;
Sp. empatía;
Rus. сопереживание.

ENTROPIE

Pierdere inerentă survenită în timpul desfășurării activității de traducere, degradare pe care o suportă informația în procesul de transfer dintr-o limbă în alta (Ladmiral 1979, 19; Delisle 2003, 39, 53). Sin. PIERDERE.

Cf. PIERDERE SEMANTICĂ, PIERDERE STILISTICĂ.

Fr. entropie, perte;
Engl. loss;
Germ. Informationsverlust, Entropie;
Sp. entropía;
Rus. потеря.

ENUNȚ

Enunțul este produs de emițător/enunțător în actul de comunicare realizat într-o situație dată. Nu se confundă cu **fraza** (germ. **Satz**, fr. **phrase**, engl. **sentence**) care are cel puțin un verb conjugat. În enunțare este importantă referința (nu dihotomia semnificant/semnificat), adică trimiterea la obiecte reperate în raport cu situația sau detașate de situația de enunțare. Enunțarea se stabilizează din punct de vedere cultural în funcție de aptitudinile psihice și culturale ale cunoștințelor co-participanților în procesul enunțării (Moeschler și Reboule 1999, 305-307).

Fr. énoncé/énonciation;

Engl. utterance, statement;

Germ. Aussage;

Sp. enunciado;

Rus. высказывание.

ETNOTRADUCERE

Etnotraducerea (Stefanink, 1995, 1999, 2000) este un tip de traducere, studiată de etnotraductologie. Acest tip de traducere, deși nu contestă principiile general acceptate de traducători și clar formulate de comunitatea traductologilor, se bazează în primul rând pe presupunerile speculative pe care le poate avea și, eventual, emite o persoană, în cazul nostru traducător în devenire, despre un proces sau despre un produs (rezultat) cu desăvârșire necunoscut emițătorului de presupuziții, de prejudecăți traductive.

Fr. ethnotraduction;

Engl. ethnotranslation;

Germ. Ethnoübersetzung;

Sp. traducción etnográfica;

Rus. этноперевод.

ETNOTRADUCTOLOGIE

Etnotraductologia (Stefanink 2000, 26), bazară pe principiile etnoștiinței, analizează concepții latente, interiorizate și semiconștiente, prejudecăți

traductive, idei preconcepute despre un fenomen sau o activitate încă necunoscută sau încă nepracticată și efectul lor asupra activității în sine (Stefanink 1999, 76-100). Etnotraductologia exploatează rezultatele din domeniul etnoștiinței și le aplică în traducere și, mai ales în formarea traducătorilor, concentrându-se pe actantul acestui proces, studentul-traducător (Stefanink 1995, 265-293).

Cf. DIDACTICA TRADUCERII.

Fr. ethnotraductologie;

Engl. ethnotranslation;

Germ. Ethnotranslatologie;

Sp. traductología etnográfica;

Rus. этнопереводоведение.

EXPANSIUNE

Expansiune (ca și antonimul său *contragere*) este o tehnică de obținere a structurilor sintactice sinonime și se referă la grupul nominal în ansamblu, incluzând pe lângă substantivul propriu-zis, adjective, determinanți prepoziționali, propoziții relative, care reprezintă expansiunea centrului substantival (*cartea*, din exemplul: *Cartea nouă de povești pe care am cumpărat-o ieri* a fost foarte scumpă, *cf.* DȘL 2001, 208). V. și Newmark (1995).

Fr. expansion;

Engl. expansion, amplification;

Germ. Expansion;

Sp. expansión.

EXPLICIT

Substantivul *explicit* identifică acea parte a comunicării care apare clar exprimată în mesaj (Moeschler și Reboule 1999, 295). Astfel, comparația este explicită, metafora este implicită.

Cf. IMPLICIT.

Fr. explicite;

Engl. explicit information;

Germ. explizit;

Sp. explícito;

Rus. эксплицитная информация.

EXPLICITARE

Procedeu de traducere constând în introducerea în TT, pentru mai multă claritate, a unor precizări neformulate în TS, dar care se degajă din contextul cognitiv/din situația descrisă (Țenchea 1994, 163-172, 2001, 59-77). Cf. ADAOS/ADĂUGARE, SUB-, SUPRA- TRADUCERE. Este o strategie de rezolvare a unui fenomen de transfer cultural sau de civilizație (Lederer 1994, 126; Trandem 2001, 2), utilizată atunci când împrumutul, calcul sau echivalența nu ajută la actualizarea semnificației intenționate de autor. Perifraza explicativă anihilează orice urmă a semnificantului, reținând doar conotațiile caracteristice ale semnificantului (Moeschler și Reboule 1999, 84, 86). Ex. fr. *la peste brune*, rom. *nazismul*, fr. *caucus*, rom. *sufragiu indirect* (Quo 2000).

V. DILUARE, SUPRATRADUCERE, DETERMINOLOGIZARE.

Fr. explicitation;

Engl. explicitation;

Germ. Explizitation;

Sp. explicación;

Rus. прием лексических добавлений.

EXPRESIE IDIOMATICĂ /IDIOTISM

Expresie, formă fixă, construcție specifică unei limbi date și care nu este traductibilă literal în altă limbă, deoarece sensul unei expresii idiomatice (idiotism) nu poate fi dedus din analiza structurii și sensului elementelor care intră în componența acesteia. Exemple de idiotisme: românisme, anglicisme, franțuzisme, germanisme, americanisme etc. De exemplu, traducere literală a expresiei idiomatice fr. *Ne pas avoir sa langue dans sa poche* nu înseamnă nimic și nici nu redă ideea de „a avea replică”, „a fi tare în replici”. Expresiile fixe nu trebuie schimbate, de aceea nu se recomandă traducere literală. Ele funcționează ca unități de traducere al

căror sens global nu poate fi redat de suma sensurilor elementelor componente. Pentru traducerea idiotismelor, expresiilor frazeologice, a proverbelor se recomandă aflarea echivalenței funcționale, existente în limbă. Fr. *C'est la cour du roi Pétaud*, rom. țara sau satul lui Cremene (Berg 1968, 77).

Fr. idiotisme; expression sau tournure idiomatique;

Engl. idiomatic expression, idiom;

Germ. idiomatische Wendung;

Sp. expresión idiomática, giro idiomático, idiotismo;

Rus. идиома / идиоматическое выражение.

EXTENSIUNE

Extensiune se opune *intensiunii* sau *compreensiunii* și este un concept logic utilizat în descrierea sensului sau a definiției lui. Extensiunea poate corespunde referinței când termenul este utilizat în enunț și semnul semnifică un obiect prin intermediul unei proprietăți, dar poate corespunde și denotației când desemnează obiectul (-ele) de care semnul este legat (cf. *DȘL* 2001, 210). Să amintim diferența de extensiune dintre substantivul propriu și substativul comun (Ballard 2001, 107), extensiunea naratologică: prelungire artificială – în relatare – a duratei evenimentelor (Genette).

Fr. extension;

Engl. extension;

Germ. Extension;

Sp. extensión.

EXTRANIETATE

Accepțiunea termenului juridic *extraneitate*, „caracter străin al unui element cuprins într-un raport juridic, necesitând aplicarea unei legi nenaționale” (cf. *DEX*), este extrapolată cu mai mult succes în domeniul traductologic, decât termenul *străniețate, calchiat după franceză, și servește la identificarea elementelor extranee dintr-un text sau a

caracterul străin al acestuia, imposibil de redat prin acclimatizare, naturalizare sau adaptare în LT.

Fr. *étrangéité; étrangeté;*

Engl. *strangeness;*

Germ. *fremdes Element, Fremdheit;*

Sp. *extranjerización.*

F

FIDELITATE

Calitatea unei traduceri care respectă cât mai mult posibil intuiția presupusă a autorului TS (judecă exactitatea TT în raport cu fondul) și a cărei formulare în LT este în conformitate cu folosirea limbii și stilisticii acestei limbi (judecă calitatea legată de formă). Criteriile de fidelitate variază în funcție de strategiile de traducere (liberă, literală) și după domeniul, genurile și funcțiile textelor. Dimensiunile *fidelității*: subiectivitatea (intenția autorului), istoricitatea (intenția culturii), funcționalitatea (intenția cititorului, implicit a traducătorului). *Fidelitatea* este un aspect extrem de important de care trebuie ținut seama în teoria și practica traducerii (Hurtado Albir 1990, 211, 218). Raportul dintre original și traducere nu poate fi neglijat, deoarece traducerea se apreciază numai prin raportare la original, nu prin comparația cu o altă traducere (metoda comparativă cu mai multe TT are obiective punctuale). Noțiuni-cheie în reflecțiile asupra traducerii, *fidelitatea* cunoaște o diversificare de formule și accepțiuni (*v.* și Mounin 1955; Zuber 1995): *fidelitate* față de autor/de text, fidelitate față de LS (les sources), dar și față de LT (les cibles), față de destinatarul traducerii și epoca de creație, fidelitate față de intenția autorului etc. Orice ierarhizare a priorităților se dovedește a fi aleatorie. Traducerea este ceea ce vrea traducătorul ca ea să fie. Analiza oscilațiilor între traducerea sensului și traducerea literei pune în evidență *fidelitatea* ca piatră de temelie a teoriilor traducerii. Traducătorul este victima canoanelor estetice și literare ale timpului său. Traducerea trebuie să treacă însă prin distrugere pentru a-și

găsi salvarea într-o altă limbă, dar nu o distrugere totală, pentru că se va reține esențialul, specificul spuselor autorului. Fidelitatea trebuie judecată în funcție de finalitatea TS și de finalitatea pe care traducătorul o atribuie TT, în urma constrângerilor de diverse tipuri care acționează asupra lui (*v.* și Gile 1982, 34-36). În funcție de finalitatea atribuită, se alege strategia și procedeele de traducere pertinente atingerii obiectivului: respectarea fidelității declarate uneia sau alteia dintre instanțele menționate mai sus.

Cf. INTENȚIONALITATE, ACCEPTABILITATE, GREȘEALĂ DE TRADUCERE, CONTRASENS, SENS FALS, NONSENS.

Fr. *fidélité*;

Engl. *faithfulness, fidelity*;

Germ. *Treue*;

Sp. *fielidad*;

Rus. *верность*.

FINALITATE

Conceptul de *finalitate* (Ladmiral 1979, 19) desemnează scopul care a stat la baza producerii unui text, discurs, enunț. În funcție de tipul de text predominant căruia îi corespunde, deoarece un text poate avea una (text informativ) sau mai multe finalități (text argumentativ), traducătorul își fixează obiectivele (Hurtado Albir 1990, 212-219). În practică, în general, și în practica traducerii, în special, problematica stabilirii finalității unui text decurge din stabilirea relației dintre situația de comunicare (sursă) și situația de receptare (țintă), de identificarea intenției de comunicare a autorului (Reiss și Vermeer 1984; Larose 1989; Nord 1993; Reiss 2002). În traducerea textelor neliterare, accentul cade adesea pe înțelegerea TT, traducătorul fiind nevoit să distingă între finalitățile reale și finalitățile false, privilegiindu-le pe primele. Finalitatea TS joacă un rol esențial, alături de tipul de text, în alegerea strategiei de traducere.

Cf. TIPOLOGIA TEXTELOR, STRATEGIE DE TRADUCERE.

Fr. *finalité*;

Engl. *function*;

Germ. *Skopos*;

Sp. *finalidad*;

Rus. *прагматика перевода*.

FIȘĂ TERMINOLOGICĂ

Fișa terminologică dintr-o bancă de date este asemănătoare cu un articol de dicționar, cu fișa unui produs sau a unui client, și conține următoarele informații: un termen-vedetă sau o intrare, o definiție, indicarea domeniului, sinonime, dacă există, echivalentele lexicale sau terminologice în una sau mai multe limbi și, dacă este cazul, un exemplu de utilizare contextuală, mărci ale uzului și informații tematice enciclopedice.

Fr. fiche terminologique;

Engl. term entry;

Germ. terminologischer Standard-Datensatz;

Sp. ficha terminológica.

FOAIE

Pagină nestandardizată care este numerotată. Când se calculează costul unei traduceri, numărul foilor nestandardizate este redus la cel al paginilor standard. Astfel, un document de 300 de pagini poate corespunde unui document tradus de 200 sau 100 de pagini.

Cf. RÂND, PAGINĂ.

Fr. feuillet;

Engl. page;

Germ. Blatt;

Sp. hoja;

Rus. страница.

G

GLOSĂ

Glosa este un simplu cuvânt sau o frază care are drept corespondent un alt cuvânt sau o altă frază într-o altă limbă, într-un limbaj sau într-un

idiolect (DITL). Aceasta nu este o definiție completă a acestui cuvânt sau a acestei fraze, deoarece aceasta ar trebui să includă toate semnificațiile susceptibile de a se actualiza în contexte variate. Un traducător nu trebuie să se limiteze la a traduce cu ajutorul glosei, ci trebuie să ia în considerare contextele lingvistice și extralingvistice sursă și țintă pentru a putea determina, prin analiză, care este cuvântul cel mai potrivit pentru a traduce sensul unui cuvânt-sursă. Astfel, *om* este glosa standard pentru gr. *anthropos*, dar *om* nu este o definiție completă pentru *anthropos*, care are și alte semnificații, „om perfect, om ideal, om universal, om complet, conform tradiției platoniciene”. În sens general, *anthropos* (<gr. *ano-* „spre înalt, în sus” și *trophein* „a privi”) înseamnă ființă care privește spre înalt, năzuiește mai sus, aflată în conexiune cu ceea ce se întâmplă deasupra ei, dar conștientă de intelectul ei și intuind, totodată, o dimensiune spirituală sau metafizică. *Om*, ființă, înseamnă atât „bărbat”, cât și „femeie”, deoarece, atunci când filozofii vorbesc despre om, subiectul este de fapt *umanitatea*, nu masculinitatea (DITL).

Cf. NOTĂ DE TRADUCERE.

Fr. glose;

Engl. gloss;

Germ. Glosse;

Sp. glosa;

Rus. единичное /постоянное соответствие.

GREȘEALĂ DE LIMBĂ

Eroare care apare în TT și este determinată de o cunoaștere insuficientă a gramaticii, lexicului sau ortografiei LS (Delisle 2003, 41). Dintre cele mai frecvente greșeli de limbă menționăm: *barbarismele*, *solecismele*, *interferențele și improprietațile*. Greșelile de limbă marchează calitatea traducerii, de aceea, în aprecierea traducerii, greșelile de limbă sunt tratate adesea alături de greșelile de traducere. Dintre cele mai frecvente greșeli de limbă menționăm: *barbarismele* (*resolver* în loc de *résoudre* sub influența rom. *a rezolva*, *Vous *faisez, des *chevals*), *solecismele* (*toate mai multe persoane* sau *Des cravates à 20 euros chaque* în loc de *chacune*), *interferențele* (morfoloică – acordarea genului feminin substantivelor din fr. *problème*,

thème, masque, casque etc. – și sintactică – acționează *de o manieră... după modelul francez *d'une manière*, pentru într-o manieră) și improprietațile (uneori colocații inexacte, **glande lacrimogene*, **gaze lacrimale*). Ele sunt determinate de o cunoaștere insuficientă a gramaticii, lexicului sau ortografiei LS. Cultismele, snobismele lexicale ori împrumuturile de lux, utilizate de autori pentru personalizarea stilului, idiolectului (*Marea Nație-Sora-de-la-Atlantic s-a arătat ambetată*, în *Evenimentul regional al Moldovei*, www.evenimentul.ro/local, 23 martie 2005, *déjà vu* etc., *Suprarealismul nu e rejețat din intoleranță specific modernă*, *Antiutopia onirică abhoră concretul realității*, ...*literatura trebuie să rămână total mefientă față de seducția psihanalizei*, (Re)scriitura: *ecorșare* și *agonie onto-retorică*, Buciu 1998, 20, 41, 44, 160; *text, adică un spațiu al transformării langajiere*, D. Țepeneag, „Scânteia” și „Europa liberă” m-au făcut celebru, citat de Buciu, 1998, 44), sunt condamnabile în traducerea care nu urmărește a sublinia o caracteristică sociolectală particulară. *Copil african denutrit* (Eco 2004, 24, traducere din italiană de Mihaela Șchiopu), deși în română termenul standardizat este *subnutrit*, se folosește *subnutriție* pentru a desemna o nutriție insuficientă, *malnutriție*, *subalimentare* sau *subalimentație* și, mai rar, în jargonul profesional, **denutriție* cu adjectivul **denutrit*. Greșelile de limbă marchează calitatea traducerii, de aceea, în evaluarea traducerii, greșelile de limbă sunt tratate împreună cu cele de traducere, deși sunt doar conjunctural traductive (Hattim 2001, 168-168; Lungu Badea 2005).

Cf. GREȘEALĂ DE TRADUCERE, BARBARISM, SOLECISM, COLOCAȚIE.

Fr. *faute de langue*;

Engl. *language error*;

Germ. *Sprachfehler*;

Sp. *error de lengua*;

Rus. *языковая ошибка*.

GREȘEALĂ DE TRADUCERE

Greșeala de traducere nu este numai o fisură care apare în instrucțiunile de traducere, adică o deviere de la modelul de traducere ales (Nord 2005,

186), este o eroare care apare în TT ca urmare a unei interpretări greșite sau a unei înțelegeri eronate a unei unități de traducere, a unui segment din TS. Acest tip de eroare se manifestă prin sens fals, contrasens, nonsens, adăugare, analogie ori asociație falsă, omisiune etc. (Ladmiral 1979, 56-57; Delisle 2003, 41). „Numeroase sunt și greșelile de interpretare și traducere în perspectiva diacronică, de pildă substantivul *surgeon*, astăzi „chirurg”, odinioară „doctor” – ca în *Călătoriile lui Gulliver* (tradus greșit prin „chirurgien” de editura Garnier Frères.” (Levițchi 1975, 33).

De regulă, greșelile de traducere se împart în două categorii: greșeli așa-zis *minore* (alunecări stilistice, de exemplu), întrucât mesajul nu este alterat, și *majore* (nonsens, contrasens etc.) care presupun devieri de la intenția TS; dar am putea și despre greșeli de traducere: 1) de natură sintactică (literalism sintactic, calc sintactic), lexicală (barbarism, interferență, asocieri false), semantică (în caz de: hapax nerecunoscut, culturile, termeni specifici) provocate de soluții traductive aproximative, imprecise, inadecvate; 2) determinate de o înțelegere greșită, inevitabil o exprimare neinspirată pentru economia TS și TT; 3) individuale (dificultăți) sau colective (probleme). Exemple de greșeli de traducere: *adăugarea, anglicismele, franțuzismele, germanismele, americanismele, asociațiile false, sensul fals, contrasensul, nonsensul, omisiunea nejustificată.*

Sensul fals poate decurge tocmai din literalismul neinspirat aplicat: fr. *les paramètres pris en compte lors de la dernière reconfiguration*, restituit în rom. prin *parametrii luați în considerare în timpul ultimei reconfigurări*, față de *parametrii existenți în momentul ultimei reconfigurări*; ori dintr-o greșeală de limbă, ca interpretarea defectivă a unei prepoziții, a unei locuțiuni prepoziționale etc.: *Le Parlement roumain a refusé mercredi d'accorder l'investiture au gouvernement proposé par l'économiste Lucian Croitoru [...], à moins de trois semaines de l'élection présidentielle.* (AFP, Flash actualité: International, Roumanie, 04/11/2009, restituire prin sens fals/contrasens: [...] *la trei săptămâni de la alegerile prezidențiale*, față de exprimarea corectă: *culla numai/doar trei săptămâni înainte de alegerile prezidențiale.*

Cea mai gravă greșeală de traducere rămâne nonsensul: fr. *évocation d'une enfance pied-noir* (NE) este restituit surprinzător prin rom. *prezentarea*

unei copilării în picioare negre. Greșeli de traducere pot fi și anglicismele (*business, sandwich* sau *software*), franțuzismele, germanismele, americanismele, omisiunea nejustificată (Lungu Badea 2005), traducerea literală: fr.: Un Fréron [...] un *faiseur de feuilles* (Voltaire); rom.: Un Fréron [...] un **făcător de frunze* (traducere studenți).

Cf. GREȘEALĂ DE LIMBĂ, BARBARISM, SOLECISM, COLOCAȚIE, CONTRASENS; NONSENS; SENS FALS.

Fr. *faute de traduction*;

Engl. *translation error*;

Germ. *Übersetzungsfehler*;

Sp. *error de traducción*;

Rus. *ошибка перевода*.

H

HIPERONIM

Termen nominal, substantiv, termen generic, sinonim la nivel de generalitate imediat superioară (*Hachette Multimedia*, web). De exemplu *pasăre* pentru hiponimul *vrabie*, *fruct* pentru hiponimele *portocală*, *măr* etc. Traducerea prin hiperonim ar putea duce la determinologizare, iar invers, prin hiponim, la terminologizare. Alegerea unui hiperonim depinde de domeniu, deoarece nu există un hiperonim în sine, un termen putând fi hiperonimul altui termen dintr-un anumit punct de vedere. Hiperonimul lui *vită* este carne albă în cărțile de bucate, *bovin* în domeniul zoologiei, *vaca* într-un dicționar general. Fr. *couteau* este termenul generic sau hiperonimul hiponimelor din limba franceză *canif*, *poignard*. Relația dintre hiperonim și hiponimele sale este descrisă adesea cu ajutorul semnelor distinctive: /care taie/, /format dintr-o lamă/, /prezintă o siguranță/, /de dimensiune/... Hiponimele au mai multe seme distinctive decât hiperonimul. Uneori hiperonimele din LS nu au un corespondent în LT și, în asemenea situații, traducătorul este obligat să folosească un hiponim; în alte cazuri, hiperonimul își construiește hiponimele prin compunere în LS, în timp ce în LT se folosesc termeni diferiți. De

exemplu: engl. *room*: *bedroom*, *dining room* și rom. *cameră*: *dormitor*, *sufragerie*.

În engleză *bus* este termen generalizat, în timp ce în alte limbi funcționează ca termen generic (hiperonim), precum în fr. *bus*, cu termenii specifici (hiponime) *autobus*, *microbus*, sau apare doar ca element de compunere în rom., *-buz* (*autobuz*, *microbuz*).

Cf. DȘL (2001, 278) există *hiperonime maxime*, de fapt *patonime*, adică unități lexicale care pot face trimitere atât la persoane și lucruri, cât și la noțiuni abstracte (*ceva*, *chestie*, *lucru*, *chose*, *mașină*, *truc* etc.).

Cf. CONTEXT LINGVISTIC, CONTEXT EXTRALINGVISTIC, HIPONIM.

Fr. *hyperonyme/générique*;

Engl. *superordinate term*;

Germ. *Hyperonym*;

Sp. *hiperónimo*;

Rus. *гипероним*.

HIPERONIMIZARE

Hiperonimizarea sau generalizarea este o tehnică de traducere. Această constă în redarea unui termen specific (hiponim) din TS printr-un termen general (hiperonim) în TȚ.

V. HIPERONIM, HIPONIM, HIPONIMIZARE, DETERMINOLOGIZARE.

Fr. *hyperonymisation*;

Engl. *generalization*;

Germ. *Generalisierung*;

Sp. *hiperonimización*.

HIPERTRADUCERE

Principiu defectuos de traducere ce constă în a alege sistematic dintre mai multe posibilități de traducere, toate acceptabile, turnura a cărei formă este cea mai îndepărtată de expresia originală (Delisle 2003, 43).

Cf. SUBTRADUCERE, SUPRATRADUCERE.

Fr. *hypertraduction*;

Engl. hypertranslation;
Germ. Korrespondenzvermeidung;
Sp. hipertraducción.

HIPONIM

Hiponimul este un termen nominal specific, subordonat semantic hiperonimului (*Hachette Multimedia*). Hiponimul poate fi și un termen derivat de la termenul generic. *Iris* și *trandafir* sunt hiponime ale hiperonimului *floare*. Traducerea prin hiperonime, atunci când nu se cunoaște termenul specific, permite transmiterea mesajului, alterează intenția autorului și antrenează pierderi semantice și stilistice. Astfel, *Admirez cette subtile harmonie de nunces* (fiecare grad prin care poate să treacă o culoare), va fi redată prin *admirați această subtilă armonie de nuanțe*, nu **de culori*, sens fals. *Culoare* este hiperonim pentru hiponimele *roșu, galben, negru, verde*, așa cum *roșu*, de pildă, este hiperonim pentru nuanțele sale, hiponime (*roșiatic, roșcat, frez, trandafiriu, arămiu*). Iată un alt exemplu de denaturare a sensului, determinat de o dublă insuficiență lexicală. Deși contextul l-a ajutat pe traducător să identifice hiperonimul în enunțul *les orties sont des plantes qui piquent*, rom. **plante care *pică* [înțepă], acest lucru este insuficient și ambiguu. Doar hiponimul *urzicile* redă sensul. Cel de-al doilea element lexical problematic este *piquer* echivalat eronat (prin analogie falsă) de traducător cu *a pica*.

Cf. HIPERONIM, ANALOGII FALSE, HIPERONIMIZARE, HIPONIMIZARE.

Fr. hyponyme, spécifique;
Engl. subordinate term;
Germ. Hyponym;
Sp. hipónimo;
Rus. гипоним.

HIPONIMIZARE

Hiponimizarea este o tehnică de traducere semantică prin care un termen general (hiperonim) din TS este restituit în TT printr-un termen specific (hiponim).

V. HIPERONIMIZARE, HIPONIM, DETERMINOLOGIZARE.

Fr. **stratégie hyponymique;**

Engl. **hyponymy;**

Germ. **Hyponymie;**

Sp. **hiponimización.**

I

IDIOLLECT

Conceptul de *idiolect*, specific semanticii interpretative, desemnează stilul și limbajul unui scriitor, așa cum se degajă ele din studiul textelor acestuia. Idiolectul unui scriitor sau al unui personaj cuprinde elementele care asigură specificitatea și identitatea exprimării. Prin extensie, se referă și la ansamblul de trăsături lingvistice specifice unui individ dar nu se confundă cu argoul (Ducrot și Schaeffer 1996, 95).

Cf. ARGOU, JARGON, METALIMBAJ.

Fr. **idiolecte;**

Engl. **idiolect;**

Germ. **Idiolekt;**

Sp. **idiolecto;**

Rus. **идиолект.**

IMPLICIT

„Parte a comunicării care nu apare explicit în mesaj” (Pottier 1974, 324-325, trad. n. – G.L.B.). Orice enunț are o parte explicită și, eventual, una implicită. Când există un implicit, care poate fi mai consistent decât explicitul și pentru a cărui traducere trebuie mers dincolo de simplul obiectiv al semnalării unei evidențe, traducătorul trebuie să selecteze semele care suscită o anumită reacție din partea cititorului (Salama-Carr 2003, 99-108). Deși legat de lingvistic, implicitul mizează și pe extralingvistic (Hurtado Albir 1990, 84-85).

Cf. ALUZIE, CULTUREM, CONOTAȚIE, EXPLICIT.

Fr. implicite;

Engl. implicit information;

Germ. Implizit;

Sp. implícito;

Rus. имплицитная /подразумеваемая информация.

IMPLICITARE

Procedeu de traducere care constă în a nu formula în L_Ț elemente informaționale din TS, aceste detalii reieșind din context, din situația descrisă sau din presupuzițiile extradiscursive (Țenchea 2001, 59-77).

Ant. EXPLICITARE.

Fr. implication;

Engl. implicitness;

Germ. Verknappung, Implikation;

Sp. implicación;

Rus. прием опущения.

IMPROPRIETATE

Greșeală de limbă ce constă în a folosi un cuvânt în contrasens, adică în a-i acorda un sens inexact sau contrar uzanței (Delisle 2003, 44). Ex. *glande *lacrimale/gaze *lacrimogene* folosite în combinație inversă.

Cf. GREȘEALĂ DE LIMBĂ, COLOCAȚIE, BARBARISM, SOLECISM.

Fr. impropriété;

Engl. inappropriate expression;

Germ. sprachliche Ungenauigkeit;

Sp. uso impropio;

Rus. неуместность.

INCREMENTARE

Inserarea sensului unui termen, referent cultural, substantiv propriu în text, nu într-o notă (*cf.* Claude și Demanuell, în Demanuell 1995, 91).

Este un procedeu prin care se amplifică numărul, deci cantitatea de cuvinte (explicative), ceea ce duce, inevitabil, la modificarea dimensiunii TT. Cf. EXTENSIUNE, COMPENSAȚIE.

Fr. **incrémentialisation**;

Engl. **increment**;

Germ. **Inkrementation**;

Sp. **incrementación**.

INFORMATIVITATE

Caracteristică a textualității referitoare la informațiile conținute de un text, la numărul acestora și la caracterul informativ al textului. Cf. BAGAJ COGNITIV, COMPLEMENT COGNITIV, TEXTUALITATE.

Fr. **informativité**;

Engl. **informativeness**;

Germ. **Informativität**;

Sp. **informatividad**;

Rus. **информативность**.

INTENȚIE

Rezultatul cognitiv și emoțional pe care autorul vrea să-l producă asupra cititorului virtual. Pe lângă *intenția psihologică a autorului*, trebuie să notăm și *intenția operei*, adică intenția semantică a TS, *intenția culturii*, *intenția traducătorului*, *intenția cititorului* (Eco 1969, 1990; Nanni 1980, 1999; Hurtado Albir 1990, 45-94; Everaert-Desmedt 1991).

Cf. FINALITATE.

Fr. **intention** (de la culture, de l'auteur, de l'oeuvre, du texte, du lecteur, du traducteur); **vouloir-dire**;

Engl. **intention** (authorial intention); **text function**;

Germ. **Intention, Absicht, Textfunktion**;

Sp. **intención, querer decir**;

Rus. **намерение автора / прагматика текста**.

INTENȚIA TRADUCĂTORULUI

Rezultatul cognitiv și emoțional pe care traducătorul îl produce asupra cititorului său prezumtiv. Acest rezultat poate fi similar celui scontat de autor sau poate fi, involuntar sau nu, modificat de traducător, în funcție de condițiile de receptare a TT (v. și traducere și hermeneutică la Steiner 1978).

Cf. BAGAJ COGNITIV, CONSTRÂNGERE, INTENȚIE, FINALITATE, INTENȚIONALITATE, ACCEPTABILITATE.

Fr. intention (psychologique)/visée du traducteur;

Engl. translator's intention;

Germ. Absicht des Übersetzers;

Sp. intención del traductor;

Rus. прагматика перевода.

INTENȚIONALITATE

Noțiunea, care se referă la emițător, întâi la autor, apoi la traducător, ca emițător de gradul doi, se află în relație de complementaritate, de reciprocitate cu noțiunea de *acceptabilitate* și presupune că un text coeziv și coerent trebuie creat în mod intenționat pentru a putea fi utilizat în procesul interactiv al comunicării. Echivalențele literală, lingvistică și semantică, favorizează intenționalitatea TS și sunt dictate de natura textului.

Cf. ACCEPTABILITATE, TEXTUALITATE.

Fr. intentionnalité;

Engl. intentionality;

Germ. Intentionalität;

Sp. intencionalidad;

Rus. интенциональность.

INTERFERENȚĂ

Se poate vorbi despre interferență ca greșeală de limbă și, implicit, de traducere, în cazul în care un vorbitor bilingv sau un traducător

utilizează în LT o trăsătură fonetică, morfologică, lexicală sau sintactică specifică LS. Împrumutul și calcul sunt adesea rezultatul interferențelor, dar ele sunt fie integrate în sistemul LT, fie în curs de integrare (Delisle 2003, 44; Gile 1995, 91, 97, 112-113). Interferența este individuală și involuntară. Astfel, un român care vorbește franceza poate da cuvintelor franțuzești *problème, thème, masque* etc. genul feminin corespunzător în română (interferență morfologică); iar un francez care vorbește românește poate folosi în română corespondentul prepozițiilor, locuțiunilor prepoziționale, adverbiale etc. din franceză (interferență sintactică), acționează **de o manieră...* după modelul francez *d'une manière*, în timp ce un român va folosi *într-o manieră*. Greșeală de traducere constând în introducerea în TT a unui fapt de limbă propriu LS, interferența se poate produce la toate nivelurile: morfologic, lexical, sintactic, stilistic, cultural. Cf. GREȘEALĂ DE LIMBĂ, GREȘEALĂ DE TRADUCERE, CALC, BARBARISM, SOLECISM.

Fr. *interférence*;

Engl. *interference*;

Germ. *Interferenz*;

Sp. *interferencia*;

Rus. *перенос*.

INTERFERENȚĂ CULTURALĂ

Este argumentul invocat în cercetarea traducerii culturale (v. REZISTENȚĂ CULTURALĂ) pentru a arăta că nu există dificultăți de a traduce CS, atunci când există interferențe între aceasta și CT (Even-Zohar 1978; Toury 1978, 83). Există multiple moduri de realizare a interferenței culturale: prin traducere, prin acceptarea și accentuarea unui model străin datorită climatului economic, politic sau administrativ ori tuturor acestor factor conjugați.

Fr. *interférence culturelle*;

Engl. *cultural interference*;

Germ. *Kultural Interferenz*;

Sp. *interferencia cultural*;

INTERPRET

Persoană calificată să asigure traducerea orală, interpretarea, a unui discurs emis oral, înregistrat sau a unui text scris destinat comunicării orale (Seleskovitch și Lederer 1986; Gile, 1995).

Cf. INTERPRETARE, INTERPRETARE SIMULTANĂ, INTERPRETARE CONSECUTIVĂ, TRADUCERE LA PRIMA VEDERE etc.

Fr. interprète;

Engl. interpreter;

Germ. Dolmetscher, Dolmetscherin;

Sp. intérprete;

Rus. переводчик.

INTERPRETARE

Orice traducere orală dintr-o limbă, LS într-o altă limbă, LT care se adresează auditorilor se numește interpretare (mai rar, interpretariat). Traducerea orală a discursului unui vorbitor sau a dialogului dintre două/mai multe persoane de către un interpret este de opt tipuri: interpretare simultană (în cabină, la cască), interpretare de conferință, interpretare *ad-hoc*, interpretare simultană prin șușotire (la urechea auditorului, destinatarului discursului), interpretare de teleconferință, interpretare mixtă și interpretare notarială (Seleskovitch și Lederer 1986; Gile 1995; Lungu Badea 1997).

Sin. INTERPRETARIAT.

Fr. interprétation;

Engl. interpreting;

Germ. Dolmetschen;

Sp. interpretación

Rus. устный перевод.

INTERPRETARE DE CONFERINȚĂ

Interpretarea de conferință este interpretarea profesionistă, realizată de regulă în cabină (la cască) și simultan cu discursul pronunțat de

orator/vorbitor și asigurată de profesioniști special pregătiți pentru acest gen de activitate.

V. INTERPRETARE SIMULTANĂ.

Fr. interprétation de conférence;

Engl. conference interpreting;

Germ. Konferenzdolmetschen;

Sp. interpretación de conferencias.

INTERPRETARE AD-HOC

Intermedierea înțelegerii între parteneri de afaceri, bazată pe traducerea orală și consecutivă a intervențiilor participanților la discuție, dar și pe alternarea limbilor de lucru se numește interpretare *ad-hoc* (Gile 1995, 12, 146).

Fr. interprétation de liaison;

Engl. ad-hoc interpreting;

Germ. Verhandlungsdolmetschen;

Sp. interpretación de enlace;

Rus. ситуативный перевод.

INTERPRETARE CONSECUTIVĂ

Traducerea orală a unui discurs etc. realizată imediat după producerea acestuia, de cele mai multe ori cu ajutorul notițe luate în timpul DS (Gile 1995, 12).

Fr. interprétation consécutive;

Engl. consecutive interpretation (interpreting);

Germ. Konsekutivdolmetschen;

Sp. interpretación consecutiva;

Rus. последовательный перевод.

INTERPRETARE SIMULTANĂ

Traducerea orală a unui discurs etc. realizată cvasisimultan cu producerea acestuia, în cabină, la cască (Gile 1995, 12).

Fr. interprétation simultanée;
Engl. simultaneous interpretation (interpreting);
Germ. Simultandolmetschen;
Sp. interpretación simultánea;
Rus. синхронный перевод.

INTERPRETARIAT

Cf. INTERPRETARE

INTERPRETOLOGIE

Interpretologia este știința care se ocupă cu studiul interpretării în raport cu traducerea, ca formă particulară de comunicare verbală, precum și în funcție de efectele sociologice și culturale pe care le produce în viața cotidiană. La fel ca în traductologie, în cercetările dedicate interpretării se înregistrează două tipuri majore de discurs: cele ale interpreților cercetători (Gile 1995, 20) și cele ale teoreticienilor care au alte forme de bază decât interpretarea, adică acelea ale sociolingviștilor, psiholingviștilor, lingviștilor, neurolingviștilor etc.

Cf. TRADUCTOLOGIE

Fr. interprétologie.
Engl. interpreting studies;
Germ. Dolmetschwissenschaft;
Sp. interpretología.

INTERTEXTUALITATE

Conceptul teoretic de *intertextualitate* (Kristeva 1969; Ducrot, Schaeffer 1996, 29), format din *text* și prefixul *inter-* care denotă raporturi de schimb, de reciprocitate și/sau de relație și sufixul *-tate* care desemnează o calitate și un anumit grad de abstracție, acoperă mai multe domenii conexe (filologie și litere, lingvistica textului și semiotica, teoria polisistemului și critica literară) și se raportează la diferite niveluri de analiză și de interpretare a virtualităților semantice și referențiale ale unui text dat. Caracteristică textuală care se

referă la relațiile existente între un anumit text și alte texte cu care acesta are în comun unele caracteristici și la factorii care permit celor ce vin în contact cu un text nou să recunoască trăsăturile întâlnite în alte texte. Mijloacele prin care un text face trimitere, aluzie la altul sunt nenumărate: aluzia, pasișă, citatul, paralelismul structural, și fac parte din arsenalul intertextualității, condiție *sine qua non* a literaturii (Lodge 1992, 98-99). Textele se determină reciproc cu sau fără voia autorilor lor, transgresând granițele spațio-temporale. Pentru a desemna relația unui text cu alte texte, Genette concepea un aparat critic complex, numit *transtextualitate*, format din cinci relații transtextuale: paratextul, intertextualitatea, metatextualitatea, hipertextualitatea și arhitextualitatea. Transtextualitatea astfel concepută include și clasică *intertextualitate*, definită de Julia Kristeva drept fenomenul perceptibil la nivelul unității operei, total dependent de autor, deci un act auctorial volitiv, inconștient însă, întrucât nu imită deliberat un fenomen identificabil prin detectarea urmelor, influențelor textuale izolate care l-au marcat pe autor. Dacă în definiția Juliei Kristeva, intertextualitatea este fundamentată pe actul scriiturii, deci pe intenționalitate, în definiția lui Riffaterre, intertextualitatea are altă accepție, întemeiată pe acceptabilitate și, prin urmare, este descrisă ca un efect de lectură, o lectură a explicitului, aptă să activeze unul dintre posibilele itinerarii textuale ale operei, una dintre potențialele ei interpretări. În ceea ce ne privește, folosim conceptul de *intertextualitate* pentru a desemna relațiile mai mult sau mai puțin explicite cu alte texte. Adică avem în vedere atât intertextualitatea anterioară (citat cu sau fără ghilimele, aluzie, adaptare, referință culturală, literală etc.), cât și pe cele posterioară și acronică. Tot aici includem *metatextul* (relația dintre text și comentariul lui) și *paratextul* (relația de imitare și transformare a fiecărui tip de text în funcție de tipurile de discurs care îl constituie, Lungu Badea 2005).

Cf. INTENȚIONALITATE, ACCEPTABILITATE, TEXTUALITATE.

Fr. intertextualité;

Engl. intertextuality;

Germ. Intertextualität;

Sp. intertextualidad;

Rus. интертекстуальность.

INTRADUCTIBILITATE

Intraductibilitatea desemnează particularitatea unui text de a nu putea fi tradus întrucât prezintă numeroase particularități culturale (referitoare la identitatea culturală a ideilor și lucrurilor), imposibile de restituit printr-o traducere literală, interliniară etc., fără a se ajunge la contrasens ori nonsens (*Glossaire de la traduction*, web). Prin extensie, desemnează ceea ce nu poate fi exprimat, definit (Mounin 1955, 7 ș.c.l.; Ladmiral 1979, 16, 18, 89). De exemplu: *sentimente intraductibile* sau fr. *enjeux culturels de l'intraduisible* (cf. EXPRESIE IDIOMATICĂ). Dacă traductibil este ceea ce poate fi transferat dintr-o limbă în alta, intraductibil este ceea ce nu suportă transferul interlingual. De exemplu, rom. *lovituție* (cuvânt intraductibil creat din combinarea cuvintelor „lovitură de stat”, *coup d'État*, și „revoluție”, *revolution*, în Constantin Doldur, „Le Jour de la Constituion de la Roumanie”, 1999); engl. [voice] *ethereal* etc. A nu se confunda intraductibilitatea cu ceea ce nu se traduce din diferite rațiuni (Sergeant 1998, 225-231). Intraductibilitatea unei opere înseamnă că o semnificație specifică, inerentă operei, nu poate fi tradusă, intraductibilitatea unui semn este neputința de a-l transfera interlingvistic. Dincolo de intraductibilitatea lingvistică există și o intraductibilitate extralingvistică. Kohn (1983, 61) denumește intraductibilitatea estetică drept intraductibilitate *secundar-lingvistică* și crede că ieșirea din impas este posibilă doar grație „harului traducătorului” de a descoperi „soluții artistic echivalente”, prin compensații. În poezie, se remarcă o dublă intraductibilitate: a formei semnificantului și a formelor literare, retorice, metrice (Ladmiral 1979, 21) care necesită o atenție specifică.

Cf. LACUNĂ, CULTUREM, ÎMPRUMUT, REZISTENȚĂ CULTURALĂ.

Fr. *intraductibilité, intraduisibilité*;

Engl. *untranslatability*;

Germ. *Unübersetzbarkeit*;

Sp. *intraducibilidad, intraductibilidad*;

Rus. *непереводимость*.

ISTORICITATE

Acest concept desemnează un aspect al fidelității textelor vechi (Hurtado Albir 1990, 149-175; Ballard 1992). În cazul traducerii textelor vechi, traducătorul și traductologul au în vedere atât traducerea internă (actualizarea TS în LS contemporană), cât și intenția CS care a determinat producerea TS, adică gusturile estetice ale epocii autorului, tabuurile și principiile ideologice specifice etc. Traducerea nu se va limita doar la starea limbii contemporane traducătorului, se va raporta și la o serie de elemente de ordin extralingvistic care reprezintă tot atâtea constrângeri în alegerea strategiei celei mai adecvate pentru restituirea TS în LT.

Cf. TRADUCERE INTERNĂ.

Fr. *historicité*;

Engl. *historicity*;

Germ. *Historizität*;

Sp. *historicidad*;

Rus. *историчность*.

Î

ÎMPRUMUT

Împrumutul este o adaptare fonetică (sunet), fonologică (literă), morfologică și gramaticală minimă – arab. *califat*, *-uri*, neutru. în rom., masc. în fr. – a unui cuvânt dintr-o LS în LT. Statutul de împrumut este dobândit de xenism (cuvânt străin încă neasimilat de sistemul LT) după un timp de validare (uneori și 20 de ani). Așadar, împrumutul nu este un procedeu de traducere, ci o modalitate de îmbogățire a unei limbi; devine însă procedeu de traducere în cazul în care un cuvânt nu are corespondent/echivalent în LS (Hristea 1984, 41-65). În calitate de procedeu de traducere (Ladmiral 1979, 19; Delisle 2003, 39), împrumutul constă în integrarea în TT a unui cuvânt (rom. *simeză* < fr.

cimaise, „panou care susține tabloul într-o galerie de pictură; mură în partea superioară a unei cornișe”), a unei expresii aparținând unei alte limbi (LS), fie pentru că LT₃ nu dispune de un echivalent, fie din rațiuni de ordin retoric. Cf. CALC, LACUNĂ. Produs al bilingvismului/al cunoașterii unei limbi străine, împrumutul constituie un aspect fundamental al contactului dintre limbi. Este un fapt obiectiv, o consecință de ordin lingvistic a unor factori extralingvistici (ca vecinătatea geografică, amestecul de populații, conviețuirea, relațiile de ordin politic, economic, cultural). Este adaptat la sistemele fonetic și morfologic al LT₃. Poate intra în limbă pe cale directă (orală) – contactul nemijlocit dintre populații de limbi diferite – sau pe cale indirectă (cultă, livrescă, prin intermediul cărților, al scrisului în general). Exemple: *Le salon de Madame x est de bon ton*, rom. *salonul doamnei X este de bonton*, engl. *top quality*, fr. *de top* („excellence, grande qualité”), rom. *de top* („de cea mai bună calitate”), fr. *Cette voiture est la vedette du Salon Auto*, rom. *Această mașină este vedeta* [atracția principală a] *Salonului Auto*.

Fr. emprunt; l'ensemble signifiant-signifié, faute d'équivalent dans la langue-cible, est intégré tel quel à celle-ci.

Engl. borrowing;

Germ. Entlehnung, Lehnwort;

Sp. préstamo;

Rus. заимствование.

ÎNȚELEGERE

Etapă a procesului de traducere, înțelegerea (Brauns 1981) se realizează cvasisimultan cu lectura sau după lectură (Hurtado Albir 1990, 48-52; Gile 1995, 37-38). Pentru realizarea înțelegerii, traducătorul apelează la o serie de elemente, precum contextul situațional (reprezentând contextul de emiterere/producere a textului de origine, semnificanța-sursă), contextul cognitiv, contextul verbal, contextul socio-verbal general sau extralingvistic (Seleskovitch și Lederer 1986; Krings 1986; Hurtado Albir 1990).

Cf. PROCESUL DE TRADUCERE, DEVERBALIZARE, REFORMULARE.

Fr. compréhension;

Engl. comprehension, understanding;
Germ. Verstehen;
Sp. comprensión;
Rus. понимание.

J

JARGON

Modificările involuntare (deosebite de modificările voluntare specifice ARGOUUI) aduse limbii de o categorie de vorbitori sunt identificate prin termenul *jargon*. Se poate vorbi de existența mai multor jargoane, specifice anumitor categorii socio-profesionale: jargonul medicilor, jargonul lingviștilor, jargonul traducătorilor etc.

Cf. METALIMBAJ, IDIOLECT, ARGOU.

Fr. jargon;
Engl. jargon;
Germ. Jargon;
Sp. jerga, argot, sociolecto;
Rus. жаргон.

JUXTAPUNERE

Procedeu folosit în redactare, juxtapunerea constă în omiterea elementelor de legătură care asigură articularea explicită a enunțului și în alăturarea elementelor purtătoare de informații, astfel încât logica articulării devine implicită (Vinay și Darbelnet 1958, 10; Delisle 2003, 516-523).

Fr. juxtaposition;
Engl. juxtaposition;
Germ. Juxtaposition;
Sp. yuxtaposición;
Rus. сопоставление.

L

LACUNĂ

Lacuna sau vidul lexical desemnează absența din LT a unui cuvânt, a unei turnuri/situații existente în LS. În fața unei lacune, traducătorul poate recurge la diferite strategii: împrumutul, calcul, compensația, reformularea (Delisle 2003, 45). Fr. *cornecul* (bretonă *korneouk*, „vânt care suflă atât de puternic că smulge coarnele vitelor”) nu are un echivalent lexical în română, ci doar explicații: 1. curent de aer; 2. vânt puternic.

V. VID LEXICAL

Cf. ÎMPRUMUT, CULTUREM, COLOCAȚIE, REZISTENȚĂ CULTURALĂ, ADAPTARE.

Fr. lacune, absence lexicales, trou, vide lexical;

Engl. lacuna, lexical gap;

Germ. Lakune, Lücke;

Sp. vacío lexical;

Rus. лакуна.

LACUNĂ CULTURALĂ

Situație în care cititorul-țintă întâmpină dificultăți în înțelegerea aluziilor culturale din TS ori a problemelor referitoare la comunicarea interculturală.

V. CULTUREM, REALIA.

Fr. hiatus culturel;

Engl. culture bump;

Germ. kulturelle Lakune, kultureller Zusammenstoss;

Sp. vacío cultural.

LECTURĂ

Etapă a procesului de traducere, *lectura* constă în citirea integrală a textului care urmează a fi tradus în vederea înțelegerii (traducere

mentală), a reperării elementelor care urmează a fi supuse unei analize detaliate care să asigure condițiile optime realizării unei bune traduceri (Seleskovitch și Lederer 1986; Hurtado Albir 1990; Demanuelli 1991). Lectura traducătorului mai este denumită și lectură traductologică, pentru complexitatea analizei textuale pe care o desfășoară traducătorul în etapa de pretraducere care precede înțelegerea și garantează decodarea corespunzătoare a TS în vederea recodării lui în LT.

Cf. ÎNȚELEGERE, DEVERBALIZARE, REFORMULARE, REVERBALIZARE.

Fr. lecture;

Engl. reading;

Germ. Lektüre;

Sp. lectura;

Rus. чтение.

LIMBĂ-SURSĂ

Limba-sursă (Ladmiral 1979, 21) este limba de redactare a TS ce este supus traducerii. Limbă tradusă, limbă de origine.

Cf. LIMBĂ-ȚINTĂ, TEXT-SURSĂ, TEXT-ȚINTĂ.

Fr. langue source, langue de depart, langue de l'original;

Engl. source language;

Germ. Ausgangssprache, Originalsprache;

Sp. lengua de origen, lengua de partida;

Rus. исходный язык.

LIMBA-ȚINTĂ

Limba-țintă (Ladmiral 1979, 24) este limba în care este tradus un text sau limba traducătoare în care se redactează (reformulează) traducerea sau TT.

Cf. LIMBĂ-SURSĂ, TEXT-SURSĂ, TEXT-ȚINTĂ.

Fr. langue cible, langue d'arrivée;

Engl. target language;

Germ. Zielsprache;

Sp. *lengua meta, lengua de llegada*;

Rus. *переводящий язык*.

LITERALISM

Literalismul constă în calchiera lexicală și sintactică în L_T și în T_T a structurii cuvintelor din TS și a topicii specifice LS, chiar dacă acestea nu corespund spiritului și uzului limbii traducătoare.

V. CALC, TRADUCERE LITERALĂ, LITERALITATE, TRADUCERE SEMANTICĂ, TRADUCERE SINTACTICĂ, TRADUCERE CUVÂNT CU CUVÂNT.

Fr. *littéralisme*;

Engl. *literality*;

Sp. *literalismo*.

LITERALITATE

Literalitatea caracterizează stricta exactitate a cuvintelor sau sensurilor unei traduceri prin reprezentarea cât mai precisă și mai riguroasă în L_T a cuvintelor utilizate în textul de tradus redactat într-o LS. Se deosebește, așadar, de parafraza traductivă care restituie mesajul.

V. LITERALISM, TRADUCERE LITERALĂ.

Fr. *littéralité*;

Engl. *literality*;

Germ. *Literalität*;

Sp. *literalidad*.

M

MEM

Conceptul de *mem* cu care operează Andrew Chesterman a fost introdus de Richard Dawkins (1976, *The Selfish Gene*) pentru a descrie evoluția fenomenelor culturale. Dawkins definește *memul* ca fiind o unitate de

transfer cultural sau de imitare (idei, moduri, fraze standard sau fraze-tip etc.) care constituie o formă de cunoaștere obiectivă (ideile primite și/sau recepționate ar afecta direct reprezentările mentale individuale și, indirect, lumea fizică a obiectelor). În accepția lui Chesterman (1999), *memul* este o alternativă la metafora tradițională a traducerii ca transfer. Memele pot apărea în grupuri de meme numite *memome*. Astfel, teoria traducerii poate fi concepută ca un complex de meme interdependente, un ansamblu de idei primite care se propagă în diverse forme și variază sau se schimbă cu trecerea timpului. Chesterman identifică opt meme dominante în fenomenul traducerii: 1) cuvintele; 2) cuvântul lui Dumnezeu; 3) retorica; 4) logosul, 5) lingvistica; 6) comunicarea; 7) CȚ sau cultura traducătoare; 8) cunoașterea. Conform memului cunoașterii, traducerea este o reflecție, deoarece comunicarea umană funcționează prin inferență: memele asimilate influențează ceea ce urmează a fi spus, așadar mentalul este marcat de fenomenele mentale și ambientale.

Fr. *mème*;

Engl. *meme*;

Germ. **Mem*;

Sp. *mema*.

MEMORIE DE TRADUCERE

Aplicație care înregistrează într-o bază de date numită *memorie de traducere*, frazele ori segmentele-țintă traduse (denumite *unități* sau *segmente de traducere*) și segmentele-sursă corespunzătoare. Pentru fiecare nouă unitate de tradus, programul efectuează o cercetare în baza de date astfel constituită, pentru a verifica dacă un segment similar ori identic a fost tradus și pentru a se asigura în acest fel omogenitatea terminologică și stilistică a traducerii. În baza de date (memorie de traducere) sunt reținute toate traducerile, versiunile acceptate de traducător.

Cf. TRADUCERE AUTOMATĂ, TRADUCERE ASISTATĂ DE CALCULATOR.

Fr. *Mémoire de traduction (MT)*;

Engl. *Translation memory*;

Germ. *Übersetzungsspeicher, Datenbank*;

Sp. *memoria de traducción*.

MESAJ

Informație transmisă de ansamblul de enunțuri ale TS și care exprimă ceea ce un autor vrea să spună, să comunice unui destinatar (Gile 1995, 120-121; Ducrot și Schaeffer 1996, 37). În sânul oricărei culturi, operația de comunicare și cea de traducere se desfășoară după niște șabloane obișnuite: un *stimul* produce un *mesaj* care, la rândul lui, declanșează un *răspuns*.

Cf. ENUNȚ, FIDELITATE, INTENȚIE, SENS, TEXT.

Fr. message;

Engl. message;

Germ. Textbotschaft, Mitteilung;

Sp. mensajes;

Rus. сообщение.

METAFORĂ

Metafora este o deviere a sensului prin similaritatea semnificațiilor celor două elemente asociate care au cel puțin un sem comun; ea înlocuiește un semnificant cu altul (Ducrot și Schaeffer 1996, 378-379). Unele metafore sunt lexicalizate și recunoscute din punct de vedere cultural ca atare în proverbe sau clișee. Chiar dacă avem un context similar în două limbi străine, această situație nu presupune o relație de identitate între metaforele celor două limbi.

Cf. DEVIERE DE SENS, METASEMIE.

Fr. métaphore;

Engl. metaphor;

Germ. Metapher;

Sp. metáfora;

Rus. метафора.

METALIMBAJ

Metalimbajul este o limbă al cărei plan al conținutului este deja o limbă (Debove 1978). În acest sens, orice discurs despre o limbă este o

metalimbă: definițiile din dicționare, tratatele de lingvistică. Funcția metalingvistică (Jakobson 1963; Moeschler și Reboule 1999, 92) permite descrierea limbajului cu ajutorul limbajului. A spune că *verbul a spăla este un verb regulat* este un exemplu de metalimbaj; *Venus este bisilabic*, *Venus* nu se referă la luceafărul de dimineață sau luceafărul de seară, ci la un cuvânt pe care îl putem evidenția în diferite feluri (caractere aldine, italice sau cu ajutorul ghilimelelor), iar partea doua a enunțului constituie un exemplu de metalimbaj, permițându-ne să vorbim despre un element al limbajului obiect, *Venus*.

Fr. métalangage;

Engl. metalanguage;

Germ. Metasprache;

Sp. metalenguaje;

Rus. метаязык.

METASEMIE

Acest termen desemnează schimbările de sens: devieri de sens, sensuri diferite, metafore, metonimii, devieri de sens metaforice sau metonimice. Metafora, lexicalizată deja în fr., *coup de fondre* va fi demetaforizată în română și engleză, *dragoste la prima vedere*, respectiv *love at first sight*.

Cf. DEVIERE DE SENS, METAFORĂ, TRADUCERE LITERALĂ, CALC.

Fr. métasémie;

Engl. metasemy;

Germ. Metasemie;

Sp. metasemía;

Rus. метасемия.

METODĂ DE EVALUARE A TRADUCERII

Totalitatea operațiilor pe care le pune în practică un traductolog atunci când apreciază calitatea textului tradus în raport sau nu cu TS (Wandruszka 1979, 298; Berman 1986, 88-106; Dussart 1998; 329-343; Larose 1998, Lungu Badea 2003, 116-145, 2004, 2005). *Metoda*

monolingvă de evaluare, metoda comparativă (metoda bilingvă, raportarea unui TS la un TT sau la mai multe TT, redactate în aceeași LT; metoda plurilingvă, compararea mai multor texte-țintă, în limbi-țintă diferite cu TS).

V. CRITICA TRADUCERII.

Fr. méthode d'évaluation de la traduction;

Engl. evaluation/translation quality assessment;

Germ. Evaluierung/Evaluation, Bewertung;

Sp. método de evaluación de la traducción;

Rus. метод оценки перевода.

METONIMIE

Procedeu retoric prin care este exprimat un concept cu ajutorul altui concept, între care există o relație de tipul cauză-efect, semn pentru obiect, loc sau producător pentru producție etc., *metonimia* (< gr. *metônymia* „schimbarea numelui”) este o altă formă de deviere a sensului prin asocierea sensurilor și nu prin asemănarea lor ca în cazul metaforei. Exemple: *Washington* pentru Statele Unite ale Americii, *Le Quai d'Orsay* pentru Ministerul Afacerilor Externe, *Bercy* pentru Ministerul de Finanțe din Franța (DITL, *Glossaire de la traduction*, *Glossaire Eurologos Group*, web).

Fr. métonymie;

Engl. metonymy;

Germ. Metonymie;

Sp. metonimia;

Rus. метонимия.

MODULARE

1. Procedeu de traducere care determină schimbarea unui punct de vedere, a unei clasificări sau a unei categorii de gândire în raport cu exprimarea din LS (Vinay și Darbelnet, 1958; Chuquet și Paillard 1989). Modularea poate fi lexicală sau sintactică; fixă lexicalizată, consemnată în dicționare), sau liberă (când LT nu acceptă traducerea literală).

Modularea nu se adaugă valorii referențiale, ea face parte din aceasta. De exemplu, fr. *coup de foudre*, rom. *dragoste la prima vedere*, fr. *comme il malséant en France d'interpeller*, rom. *deoarece, în Franța, nu este îngăduit să...*

V. TRANSPOZIȚIA. O altă formă de modulare gramaticală este contrarul negativ care schimbă statutul enunțului de tradus. Astfel, enunțurile afirmative în franceză, vor deveni negative în română. Exemplu: *sois tranquille/nu-ți face griji; sois poli/nu fi bădăran; tiens-toi droit/nu sta cocoșat (aplecăt)*. Modularea este, deci, o schimbare de perspectivă, de unghi, o variație în mesaj, obținută prin schimbarea punctului de vedere. Modularea se manifestă asupra unităților de gândire, a unităților semantice; ea poate fi obligatorie sau facultativă. În enunțurile engl. *Not Another Teen Movie* (film realizat în 2001 de Sony Picture) și rom. *Încă un film despre adolescenți!?!*, structura imperativ-negativă a enunțului original și cea exclamativ-interogativă a celui țintă tradus, amândouă, saturația locutorului, de fapt a publicului, față de niște subiecte reluate de prea multe ori. Sintagmele nominale *Dream for an Insomniac* și *Între vis și insomnie* tematizează diferit intenția autorului („visuri imposibile”, un visător care nu poate visa, un scriitor care nu poate scrie) față de cea a traducătorului (caz patologic?). Ballard preferă termenul de *paradigmă de desemnare* (2001). Iată câteva exemple pseudocontextualizate din engleză cu traducerea în franceză și română:

Engl. *top floor*, fr. *dernier étage*, rom. *ultimul etaj*;

Engl. *up to the eyes*, fr. *jusqu'au cou*, rom. *până-n gât*;

Engl. *as yet*, fr. *jusqu'ici*, rom. *ajunge, destul, până aici*;

Engl. *it looks like silk*, fr. *on dirait de la soie*, rom. *pare mătășos*.

Cf. TRANSPOZIȚIE, DILUARE.

2. Tehnică de traducere constând în generalizare/hiperonimizare ori în hiponimizare (Leuven-Zwart 1989/1990).

Fr. modulation;

Engl. modulation;

Germ. Modulation;

Sp. modulación;

Rus. модуляция /смысловое развитие.

N

NATURALIZARE

Tehnică sau strategie de traducere pragmatică (în care primează raportul expresie–utilizator) prin care traducătorul acordă prioritate fluenței textului restituit în LT și minimalizează, deci, particularitățile identitare ale TS, prin adaptarea culturilor ori a altor mărci culturale la așteptările cititorului-țintă.

Fr. stratégie de domestication, transposition culturelle, traduction acclimatation;

Engl. naturalizing strategy, domestication, cultural filtering;

Germ. einbürgende Strategie, kulturelle Adaptation, kulturelle Transposition;

Sp. naturalización, domesticación, aclimatación, familiarización.

NIVEL DE LIMBĂ

Diferite tipuri de uzanțe lingvistice care variază în funcție de mediul și de situația de comunicare (context sociocultural, categorie de vârstă, mediu profesional etc.). Variațiile pot fi de ordin lexical (de ex. limbă curentă/limbaj tehnic, sau limbaj standardizat/argou etc.) sau pot fi variații atât lexicale, cât și fonetice și sintactice (limbă îngrijită, literară, curentă, colocvială, familiară (dar corectă), populară, argotică. Nivelurile de limbă caracterizează limba, iar registrele de limbă, vorbirea.

V. REGISTRU DE DISCURS.

Fr. niveau de langue/variation de langue (Niveau de langue: degré de culture: familier, soutenu, littéraire, scientifique...);

Engl. linguistic variation;

Germ. linguistische Variation;

Sp. nivel/registro de lengua;

Rus. языковой уровень.

NOMINALIZARE

Este un tip special de transpoziție care constă în substantivizarea altor categorii gramaticale prin traducere (v. *Glossaire de la traduction*). De exemplu: fr. *les prix ne cessent d'augmenter* și rom. *creșterea prețurilor continuă*.

Cf. TRANSPOZIȚIE.

Fr. nominalisation;

Germ. Nominalisierung;

Sp. nominalización;

Rus. субстантивация.

NONSENS

Greșeală de traducere constând în a acorda unui segment din TS o formulare total lipsită de sens ori absurdă în LT (Delisle 2003, 50-51). Spre deosebire de sensul fals ori de contrasens, când sensul dezvoltat în TT este greșit, față de sensul intenționat de autorul TS, aici nu avem un sens, ci ne confruntăm cu un discurs illogic, incoerent. De exemplu, fr. *évocation d'une enfance pied-noir* (NE) restituit surprinzător în rom. prin prezentarea *unei copilării în picioare negre* ori fr. *on ne peut rien savoir du Christ historique: les évangiles (...) ont été composés loin de milieu juif de Palestine, dans les grandes cités cosmopolites de l'Empire romain, par des idéologues plus ou moins platoniciens* (NE), redat în rom. *nu știm nimic despre istoria lui Isus Hristos. Evangheliștii au fost compuși în afara mediului/cercului evreu din Palestina și s-au constituit de către ideologi mai mult sau mai puțin platonicieni*.

Cf. CONTRASENS, SENS FALS, GREȘEALĂ DE TRADUCERE, FIDELITATE, COMPETENȚĂ LINGVISTICĂ.

Fr. non sens;

Engl. nonsense;

Germ. sinnenstellende Übersetzung;

Sp. sin sentido;

Rus. нонсенс.

NONTRADUCTIBILITATE

Nontraductibilitatea este consecința unei decizii subiective a traducătorului, determinată de factori diverși, dar și a unei constrângeri obiective (de natură ideologică, cenzura politică, lingvistică etc.). Se opune, astfel, intraductibilității al cărei caracter obiectiv o înscrie în categoria problemelor de traducere.

Cf. IMPLICIT, EXPLICIT, HIPERTRADUCERE, SUPRATRADUCERE, OMISIUNE, COMPENSAȚIE.

Fr. non traductibilité;

Sp. no traducibilidad.

NOTĂ DE TRADUCERE

Prin termenul *notă de traducere* sau *nota traducătorului* sunt desemnate informațiile adăugate de traducător în TT cu scopul de a furniza un supliment informatic, considerat indispensabil pentru o bună receptare/înțelegere a TS (Delisle 2003). De obicei, notele de traducere marchează limitele traducerii și se referă la cuvinte catalogate ca „intraductibile” sau la realități socioculturale ale civilizației LS. Tendința pernicioasă de a considera, generalizând fără noimă, nota de traducere o „rușine”, omite importanța rolului pe care nota îl joacă într-o traducere erudită, comentată ori savantă. Ea legitimează apariția, în metatext, a vocii traducătorului, permite cititorului să facă distincție între spusele autorului și precizările suplimentare ale traducătorului. Totuși, prezintă inconvenientul fragmentării lecturii.

Există mai multe tipuri de note ale traducătorului și note de traducere (cf. ISO abrevierea este NdT, cf. F.I.T., N.d.T.). Jean Delisle (2003, 225-227) identifică 15 tipuri: 1) *nota signalectică* (clasică și convențională: „în franceză în TS. (N.d.T.)”); 2) *nota intraductibilității* („joc de cuvinte intraductibil (N.d.T.)”); 3) *nota lingvistică*, cu comentarii de ordin lingvistic; 4) *nota de traducere* îmbracă mai multe aspecte: de la retraducere la traducerea prin intermediar; 5) *nota explicativă* conține explicitări de sens, de sigle, acronime, echivalări ale unităților de măsură etc.; 6) *nota-definiție* sau parafrază a unui termen netradus; 7) *nota*

analogică stabilește asemănări între realitățile sursă și țintă; 8) *nota pedagogică*, utilizată mai ales în edițiile bilingve; 9) *nota enciclopedică*, mai mult sau mai puțin extinsă, se aseamănă cu 10) *nota erudită* al cărei conținut este hiperspecializat; 11) prin *nota-comentariu* traducătorul ia atitudine față de autorul tradus; 12) prin *nota intratextuală*, traducătorul îi sugerează cititorului-țintă să consulte o altă parte a lucrării; 13) *nota militantă* are finalități de promovare ideologică; 14) *nota-rezumat* cuprinde o traducere rezumat a unui pasaj, în opoziție cu 15) *nota explicitantă* în care traducătorul dezvoltă un aspect al gândirii autorului.

TS: Qu'appellez-vous un „*folliculaire*” ? dit Candide. – C'est, dit l'abbé, un faiseur de feuilles, un *Fréron* (Voltaire 1994, 209)

TT (1): ¿ A qué llamáis *folliculario*?, dijo Cándido. – Es, dijo el abate, fabricantes de panfletos, un *F...** (Voltaire, traducción de Elena Diego 2001, 132)

* *F...* es Fréron, periodista director de *L'Année littéraire* à partir de 1754 e enemigo de Voltaire (NdT – E.D.).

TT (2): “What is a *folliculaire*?” – said Candide.

“It is”, said the Abbé, “a pamphleteer – a Fréron*”. (Voltaire, anonymous English version, 1991, 58. Le traducteur souligne)

*NdT explicative.

Nu credem că este logică utilizarea notei de traducere în restituirea haiku-urilor:

fr. : Mînuit profonde
la Rivière du Ciel*
a changé de place (Ransetsu, în *Haïkus* 1990, 144)
* la Voie lactée (NdT – Roger Munier)

Cf. GLOSĂ, EXPLICITARE.

Fr. note du traducteur;

Engl. translator's note;

Germ. Anmerkung des Übersetzers;

Sp. nota del traductor;

Rus. примечание переводчика.

O

OMISIUNE

Greșeală de traducere ce constă în a nu traduce nejustificat un element stilistic sau legat de sens din TS (Delisle 2003, 51). A nu se confunda cu implicarea justificată. Atunci când avem de-a face cu o omisiune strategică, traducătorul compensează pierderea deliberată în alt loc în TT. Ex. fr. *l'imaginaire du complot des sages de Sion*, rom *complotul înțelepților din Sion* (Kapferer 1987); fr. *L'objectif d'Eurofrance, le groupe à l'origine du projet de golf, était de...* (NE) și rom. *Obiectivul Eurofrance Ø era...*

În exemplul următor, observăm omiterea Npr în versiunea românească și alterarea sensului (Lungu Badea, 2011b). Iar alegerea cuvântului *pamfletar* produce o alunecare semantică spre „autor de pamflete”, „conțopist”, „copist”, fără să redea relația *folliculaire-faiseur de feuilles*, cum ar fi putut-o face „fițuicar”:

TS: Qu'appellez-vous un „*folliculaire*” ? dit Candide. – C'est, dit l'abbé, un *faiseur de feuilles*, un *Fréron* (Voltaire 1994, 209)

TT (1): Ce înseamnă un *pamfletar*? [...] Unul care scrie tot felul de fițuici și le răspândește în toate părțile. (Voltaire tradus de Al. Philippide 1993, 157).

Ant. ADAOS. Cf. IMPLICITARE, PIERDERE, SUBTRADUCERE.

Fr. omission;

Engl. omission, deletion;

Germ. Auslassung;

Sp. omisión;

Rus. удаление.

OMISIUNE STRATEGICĂ

Omisiunea strategică este justificată, fiind determinată de anumite constrângeri materiale, lingvistice, culturale etc. Prin această omisiune nu se alterează sensul, iar traducătorul compensează prin alt procedeu, în alt loc, pierderile determinate de rațiuni obiective. Iată un exemplu: fr.: *Le roi des Bulgares passe dans ce moment, s'informe du crime du patient...*

(Voltaire 1994, 151) și traducerea în rom.: *Regele bulgarilor, care tocmai trecea pe-acolo, întrebă ce crimă a comis osânditul* (Voltaire 1993, 103). *Patient*, în epocă și în text, desemnează pe cel condamnat la moarte. Avem, prin urmare, de-a face cu o omisiune strategică, fr. *crime* este implicat în română, prin alegerea unei soluții compensatorii, *osânditul*, cel care este condamnat pentru crimă (Lungu Badea 2003, 128).

Cf. OMISIUNE, ADĂUGARE, DILUARE, NONTRADUCTIBILITATE.

Fr. omission justifiée;

Engl. justified omission;

Germ. strategische Auslassung;

Sp. omisión estratégica/justificada;

Rus. прием опущения.

ORTOLOGIE

Reprezintă multitudinea reprezentărilor pe care un individ și le poate face despre o realitate dintre care doar una contează, justificat sau nu, dar în mod cert pentru că îi este disponibilă sau mai familiară decât celelalte, ea fiind, de fapt, concepută de acest individ (Chevalier și Delpont 1995). De ex. fr. *des étoiles pendaient au ciel comme des gros haricots*, rom. *stelele suspendate pe cer ca niște uriașe boabe de fasole*.

Fr. orthologie;

Engl. orthology;

Germ. Orthologie;

Sp. ortología.

ORTONIMIE

Reprezintă adecvarea imediată a fiecărui cuvânt cu referentul pe care îl numește în funcție de proprietățile sale sau de procesul în care este cuprins (Chevalier și Delpont 1995).

Fr. orthonymie;

Germ. Orthonymie;

Sp. ortonimia.

ORTOSINTAXĂ

Desemnează o anumită ordine a cuvintelor, considerată firească de emițător. În această ordine de idei, Chevalier și Delpont dau ca exemplu traducerea unui fragment din Flaubert în spaniolă, portugheză și italiană: *Enfin, des poires parurent, et le verger avait des prunes*. Din confruntarea traducerilor cu originalul, Chevalier și Delpont au observat că în subconștientul traducătorilor cuvântul *verger* a fost clar asociat cu funcția sa de locativ și toți au recurs la o perifrază de genul *dans le verger*:: *în livadă*. Altă tendință des întâlnită la traducători este eliminarea alternanței dintre perfectul simplu și imperfect, dintre construcțiile pasive și cele active, cu preferință evidentă spre cele din urmă. Dintre procedeele pe care traducătorii le aplică involuntar autorii menționează: adaosul, suprimările, alunecările de sens, comentariile etc. (Chevalier și Delpont 1995, 108).

Fr. orthosyntaxe;

Germ. Orthosyntax;

Sp. ortosintaxis.

P

PAGINĂ

Pagina standard are aproximativ 25 de rânduri de circa 60 de caractere fiecare, adică în jur de 250 de cuvinte (v. *Glossaire de la traduction*).

Cf. RÂND, SEMN.

Fr. page;

Engl. page;

Germ. Seite;

Sp. página;

Rus. страница.

PARADIGMĂ

Paradigma (axa verticală sau a familiei) actualizează o semnificație potențială și desemnează o clasă semantică în care se înscrie un semn,

substituibil prin alte semne din aceeași clasă și într-un anumit context. Există mai multe tipuri de serii paradigmatică: 1) de tip fonetic (învățământ, îngrășământ); 2) morfologic (predare, învățare, schimbare); 3) flexionare (a învăța, învățare, învățământ, învățător, învățăm....); 4) semantice (instruire, educație, formare, învățământ, pregătire...; espiègerie, amusement, plaisir, agrément).

V. ECHIVALENȚĂ.

Fr. **paradigme**;

Engl. **paradigm**;

Ger. **Paradigma**;

Sp. **paradigma**.

PARAFRAZĂ

Parafraza era considerată (Dryden 1690) o strategie de traducere mediană, situată între metafrază și imitație, nici prea servilă, nici prea liberă.

1. Procedeu de traducere directă, subclasă a traducerii literale, constând în traducerea fiecărui cuvânt din TS prin corespondentul său lexical. Traducerea literală se poate realiza prin mai multe tipuri de parafraze: parafraza literală simplă, parafraza directă prin permutare (rom. *Amănunte nu am voie să dau*, fr. *Je n'ai pas le droit de donner des détails*) și parafraza care presupune reorganizarea schemei actanțiale (rom. *Lui George nu îi plăcea berea*, fr. *Georges n'aimait pas la bière*).

Sin. PERIFRAZA (1)

V. TRADUCERE DIRECTĂ

2. Greșeală de traducere rezultată din folosirea abuzivă a perifrazelor, adăugărilor care îngreunează TT și nu sunt dictate de exigențe retorice sau stilistice (Delisle 2003, 52; Ducrot și Schaeffer 1996, 371). Prin acest procedeu, TT se extinde mult față de TS. Procedeu se justifică atunci când nu se găsește un echivalent în LT, când nu se poate folosi un neologism etc.

Cf. SUPRATRADUCEREA, TRADUCEREA LIBERĂ.

Fr. **paraphrase**;

Engl. **paraphrase**;

Germ. Paraphrase, ungerechtfertigte Paraphrase;

Sp. paráfrasis;

Rus. перифразирование.

PARATEXT

Paratextul cuprinde orice complement informațional adăugat de autor – paratextul auctorial format din peritext, epitextul public și epitextul particular – sau de editor – paratextul editorial – situat în exteriorul textului. *Paratextul auctorial* conține toate elementele ce cad sub incidența autorului, peritextul include *numele* autorului (real, pseudonim sau anonim), *titlul* și *subtitlul* care servesc la identificarea unei lucrări, la desemnarea conținutului ei, la punerea lui în valoare; *dedicația*, *epigraful* (care poate fi un comentariu al titlului, un comentariu al textului, precizându-i indirect semnificația, o garanție indirectă prin citarea autorului din care este extrasă), *prefața/prologul*, definite ca discursul care precede textul, notele autorului, foarte strâns legate de text, în josul paginii sau la sfârșitul lucrării, trimit la o anumită temă. *Paratextul editorial* are și el un peritext editorial, plasat sub directă autoritate a editorului, de natură materială și spațială: coperta, caseta, prospectul critic, coperta a patra și un epitext editorial, constând din tabelele recapitulative, anexe, notele editorului și ale traducătorului, pentru a indica cititorului alte referințe, precum și elementele de marketing relative la comercializare. Toți factorii paratextuali (auctoriali și editoriali, peritextuali și epitextuali) exercită presiuni, influențe asupra textului de tradus, asupra traducătorului și asupra traducerii. Între intenția autorului, primul emițător, și intenția traducătorului, emițătorul de gradul doi, trebuie să se manifeste o afinitate, altfel se ajunge la modificarea funcției TȚ în raport cu TS și la o distanțare necontrolabilă, ca dimensiune și efect, de TS. Strategia de traducere va fi stabilită după ce traducătorul răspunde la clasicele întrebări ale ziaristului de investigației: ce? cine? de ce? unde? când? Răspunsurile îl vor ajuta să ierarhizeze prioritățile și importanța circumstanțelor de producere a discursului. Pericolul decontextualizării mesajului este minim.

Fr. paratexte;

Engl. partext;
Germ. Paratext;
Sp. paratexto.

PERIFRAZĂ

1. Înlocuirea unui cuvânt printr-un grup de cuvinte cu sens identic.
2. Procedeu de traducere constând în reformularea unei idei din TS în LT₃, cu ajutorul mai multor cuvinte, alegere determinată de constrângeri impuse de sens (conotații/repetiții de respectat/evitat). *V. și Delisle (1993, 39).*

Fr. périphrase;
Engl. periphrasis (1);
Germ. Periphrase;
Sp. perifrasis;
Rus. перифраза.

PIERDERE

V. ENTROPIE

Fr. perte, entropie;
Sp. pérdida, entropía;
Rus. потеря.

PIERDERE SEMANTICĂ

Pierderea semantică poate surveni în procesul de traducere ca urmare a degradării firești a calității informației în trecerea de la o limbă la alta sau poate fi o greșeală de traducere datorată traducătorului, bagajului său cognitiv, lingvistic, extralingvistic, etc. (Gile 1995, 35, 136).

Cf. ENTROPIE, OMISIUNE.

Fr. perte sémantique;
Engl. translation loss;
Germ. semantischer Verlust;
Sp. pérdida semántica;
Rus. смысловая / семантическая потеря.

PIERDERE STILISTICĂ

Pierderea stilistică poate surveni în procesul de traducere ca urmare a degradării firești a calității stilului și idiolectului în trecerea de la o limbă la alta sau poate fi o greșeală de traducere datorată traducătorului (Gile 1995, 35, 136).

Cf. ENTROPIE, METASEMIE.

Fr. *perte stylistique*;

Engl. *loss in style*;

Germ. *stilistischer Verlust*;

Sp. *pérdida estilística*;

Rus. *стилистическая потеря*.

PLURILINGVISM

Plurilingvismul caracterizează situația indivizilor care vorbesc efectiv mai multe limbi, cel puțin pe parcursul unui anumit timp (Moeschler și Reboule 1999, 304).

Cf. BILINGVISM.

Fr. *plurilinguisme*;

Engl. *plurilingualism*;

Germ. *Mehrsprachigkeit*;

Sp. *plurilingüismo*;

Rus. *плюралингвизм*.

PRESUPOZIȚIE EXTRADISCURSIVĂ

Informație extralingvistică sau situațională considerată de obicei ca fiind dobândită sau evidentă pentru vorbitorii LT și care este, prin urmare, inutil de exprimat explicit TT (Delisle 2003, 53).

Cf. IMPLICITARE, EXPLICITARE.

Fr. *présupposition discursive*;

Germ. *diskursive Präsupposition*;

Sp. *presuposición extradiscursiva*;

Rus. *подразумеваемый компонент*.

PRINCIPIU DE TRADUCERE

Lege generală de natură normativă ce se aplică operației de traducere și după care se pot deduce regulile de traducere de tipul: „Nu se traduc cuvinte, ci sensul acestora într-un context” (Moeschler și Reboule 1999, 161).

Fr. principe de traduction;

Engl. translation principle;

Germ. Übersetzungsprinzip;

Sp. principio de traducción;

Rus. модель перевода.

PROBLEMĂ DE TRADUCERE

Prin termenul *problemă de traducere* înțelegem acele obstacole care împiedică desfășurarea activității de traducere, sortind-o, uneori, eșecului și marcând, în acest fel, limitele traductibilității ori frontiera dintre traductibilitate și intraductibilitate. Problemele de traducere au caracter general și includ dificultățile de traducere. Pot fi de mai multe feluri și, de asemenea, pot fi caracteristice tuturor traducătorilor sau doar unora dintre ei. Reținem două mari categorii de probleme de traducere: lingvistice și extralingvistice.

V. DIFICULTATE DE TRADUCERE.

Fr. problème de traduction;

Engl. translation problem;

Germ. Übersetzungsproblem;

Sp. problema de traducción.

PROCEDEU DE TRADUCERE

Procedeu de traducere sau de transfer desemnează orice modalitate folosită deliberat de traducător în momentul reflecției asupra TS și al căutării unui echivalent. Exemple de procedee de traducere: *transpoziția, modularea, echivalența, adaptarea, compensarea, explicitarea, implicitarea, amplificarea, concizia* etc. (Deslile 1980, 1993; Garnier 1985; Guillemin-Flescher 1993; Chuquet și Paillard 1989; Larose 1989; Vinay și Darbelnet 1958).

Cf. TEHNICĂ DE TRADUCERE.

Fr. procédé de traduction;

Engl. translation procedure;

Germ. Übersetzungsverfahren;

Sp. procedimiento de traducción;

Rus. прием перевода.

PROCES DE TRADUCERE

Actul de traducere constă în identificarea traducătorului cu autorul. Pentru a putea vorbi de traducere ca proces trebuie să avem un TS, un autor, o LS și o limbă maternă, LT, un destinatar real sau ipotetic al TT, în funcție de care se stabilește finalitatea TT și strategia de traducere. Pentru pregătirea și derularea procesului de traducere în condiții optime, traducătorul face o lectură (1) a TS sau mai multe, ceea ce constituie, de altfel, o formă de traducere mentală, pentru a înțelege (2) textul ce urmează a fi tradus (Forget 1994; Dancette 1998). Cvasisimultan cu înțelegerea se produce și deverbalizarea, amândouă reprezentând cea de-a doua etapă a procesului de traducere. Reformularea sensului și mesajului TS, precedată de puțin de deverbalizare, constituie cea de-a treia etapă a procesului de traducere al cărei scop este reconstruirea unui sens în funcție de parametrii traducerii (Hurtado Albir 1990, 45-72; Durieux 1995).

Cf. DEVERBALIZARE, REVERBALIZARE, ÎNȚELEGERE, LECTURĂ, REFORMULARE.

Fr. processus de traduction;

Engl. translation process;

Germ. Übersetzungsprozess;

Sp. proceso de traducción/proceso traductor.

PROCES (COGNITIV) de TRADUCERE

Operație de reflecție constând în stabilirea echivalențelor interlingvistice. În timpul acestei operații mentale complexe, traducătorul interpretează, între altele, TS, aplică procedeele de traducere pertinente, disociază mai mult sau mai puțin conștient limbile, explorează resursele LT, alege mijloacele de

exprimare în LT și verifică justetea și pertinentea echivalențelor reținute (Krings 1986, 1988; Kleiber 1994; Dancette 1998).

Fr. processus (cognitif) de traduction;

Engl. translation process;

Germ. Übersetzungsprozess;

Sp. proceso (cognitivo) de traducción;

Rus. процесс перевода.

PUBLIC-SURSĂ

Destinatar-sursă, publicului căruia se adresează TS sau textul de tradus. Autorul poate avea intenția de a se adresa unei anumite categorii de public.

Cf. DESTINATAR, INTENȚIE.

Fr. public-source;

Engl. source audience;

Germ. ausgangssprachlicher Rezipient/Adressat, ausgangssprachliche Leserschaft, Zielpublikum;

Sp. público de origen;

Rus. исходная аудитория.

PUBLIC-ȚINTĂ

Destinatar-țintă al traducerii sau textului tradus. Intenția autorului poate suferi modificări din cauza constrângerilor materiale sau de altă natură, iar categoria vizată de intenția autorului și de noua finalitate a textului poate fi alta decât aceea a TS.

Cf. DESTINATAR, INTENȚIE, CONSTRANGERE.

Fr. public-cible;

Engl. target audience;

Germ. zielsprachlicher Rezipient/Adressat, zielsprachliche Leserschaft, Zielpublikum;

Sp. público meta/de llegada;

Rus. целевая аудитория.

R

RÂND

Un rând standard este compus din 60 de caractere, inclusiv spații, semne de punctuație și cifre (v. *Glossaire de la traduction*).

Cf. PAGINĂ, SEMN.

Fr. ligne;

Engl. line;

Germ. Zeile;

Sp. línea;

Rus. строка.

REALIA

Realia este cunoașterea comună, adică ceea ce permite unor limbi din familia diferite să înțeleagă și să admită atitudini „identice față de lume, pentru că în principal fiecare limbă poate exprima același lucru ca oricare alta, chiar dacă prin categorii diferite și prin diferite mijloace de expresie” (Coșeriu 1967, 19, citat de Kohn 1983, 71). Elemente purtătoare de informație culturală, concepte ori cultureme care ridică probleme specifice de traducere. De fapt, *realia* nu desemnează obiecte, ci semne ori cuvinte care desemnează obiecte specifice culturii materiale locale (cuvinte, expresii populare, denumiri de obiecte, concepte, fenomene tipice unui spațiu geografic dat (de exemplu, *bărăganul* românesc, *steпа* rusească, *pusta* maghiară, *preria* nord-americană, *pampasul* sud-american), particularități istorice, artistice (*călușarii* românești, *tarantella* italienească, *guignol* franțuzesc, *cazaciocul* ucrainean), culturale, sociale, politice, afective (*dorul* românesc, *regretul* american), naționale. În studiile de traducere, externă și, respectiv, internă, este necesar a se face distincția între realia-obiecte și realia-cuvinte (Vlahov și Florin 1969, 433, 439, citați de Bruno Osimo 2004).

V. CULTUREM.

Fr. realia, termes culturels, désignateurs culturels;
Engl. realia, culture-bound terms, cultural references;
Germ. Realia;
Sp. realia, término cultural.

REFERENT

Lipsa de armonie în definirea conceptului, în diverse teorii, seamănă nu discordie, dar sigur derută. *Referentul* reprezintă *lucrul ca obiect gândit* (numit sau semnificat de cuvinte), nu real. De exemplu, referentul pronumelor nu este niciodată același, fiindcă desemnează tot timpul pe altcineva. Referentul este contextualizat, semnificatul nu. Dacă gândim altfel, putem considera (J. Lyons) că relația de hiponimie este o relație de referință (= relația dintre cuvinte și lucruri sau referenții lor). De pildă, hiperonimul *floare* nu are referință precum hiponimele *trandafir, zambilă, lălea*. *Semnificatul* este reprezentarea analogică a referentului. *Semnificatul* (latura ideală), utilizat adesea ca sens, nu desemnează nici el un obiect, lucru concret (semnificatul lui *mac*, nu este un mac concret, nici un lan de maci, ci *conceptul* de mac).

Fr. référent;
Germ. Referent, Bezugsobjekt;
Sp. referente.

REFORMULARE

Reformularea este cea de-a treia etapă a procesului de traducere. Aceasta constă în reconstruirea sensului în T_T , în restituirea sau reexprimarea acestuia cu ajutorul mijloacelor L_T , diferite de modalitățile de exprimare proprii LS, mai mult sau mai puțin asemănătoare acestora, dar în conformitate cu normele și convențiile de redactare specifice L_T (Hurtado Albir 1990). Îndeplinirea corectă a acestei etape este dependentă de precizia cu care este dusă la bun sfârșit etapa de înțelegere.

A nu se confunda cu traducerea intralinguală (fr. *traduction intralinguale*, engl. *intralingual translation*, germ. *intralinguale Übersetzung*, *Umformulierung*)

Cf. ETAPELE PROCESULUI DE TRADUCERE, ÎNȚELEGERE, DEVERBALIZARE.

Fr. reformulation, restitution, réexpression;

Engl. reformulation;

Germ. zielsprachliche Wiedergabe;

Sp. reformulación;

Rus. воспроизведение.

REGISTRU DE DISCURS

Clasificare ierarhică a realizărilor lingvistice care țin cont de natura relațiilor dintre subiecții-vorbitori, de nivelul lor socio-cultural, de temele abordate, de gradul de standardizare sau familiaritate ales. Fiecare vorbitor folosește simultan mai multe registre. Principalele registre (scrise și orale): artistic, îngrijit, curent, familiar, popular, argotic (Vinay și Darbelnet 1958, 11; Ducrot și Schaeffer 1996, 268).

Inadvertențele traductive referitoare la registrul de discurs apar în diferite tipuri de texte, cu finalități specifice. În textele literale, adaptate sau traduse sub constrângeri de diferite naturi, ele funcționează, uneori, în fragmente reduse cu scopul de a „menaja” sensibilitatea PȚ (v. și mărturisirea lui Al. Hodoș, traducătorul lui Rabelais în limba română, care recunoaște că a mai îmblânzit pe alocuri caracterul licențios al unor expresii), neutralizând, alteori, unele mărci sociolectale sau idiolectale. Or, cum prea bine subliniază Levițchi „*Habaleră*”, în funcție de vorbitor, context și de intonație, reprezintă mai multe grade de accentuare, toate trădând dezapobarea în cuprinsul stilului familiar: a) „om neserios”, b) „om foarte neserios”, c) „secătură”, d) „ticălos” (1975, 115).

Cf. NIVEL DE LIMBĂ.

Fr. registre/niveau de langue/discours;

Engl. register;

Germ. Register;

Sp. registro del discurso;

Rus. воспроизведение.

REGULĂ DE TRADUCERE

Orientează și ghidează reflecția traducătorului în momentul în care caută să formuleze o impresie. Regula decurge dintr-un principiu și se manifestă concret prin aplicarea unui procedeu de traducere (Delisle 2003, 55).

Cf. PRINCIPIU DE TRADUCERE, PROCEDEU DE TRADUCERE.

Fr. règle de traduction;

Engl. translation rule;

Germ. Übersetzungsregel;

Sp. regla de traducción;

Rus. правило перевода.

RELEVANȚĂ

Standard al textualității prin care se apreciază gradul de relevanță ori situaționalitatea unui text, în funcție de informațiile conținute, de scopul cu care sunt folosite și de legătura dintre actele de comunicare și de situația în care apar (Redouane, *Glossaire...*).

Fr. *rélevance*;

Engl. *relevance*;

Germ. *Relevanz*;

Sp. *relevancia*;

Rus. релевантность.

REPETIȚIE

Prin repetiție se desemnează ocurențele multiple dintr-o frază sau dintr-un paragraf, ocurențe ale aceleiași cuvânt/aceleiași structuri. Repetițiile pot fi greșeli de limbă sau pot avea valoare stilistică (Delisle 2003, 55).

Cf. ANAFORĂ, INTENȚIE.

Fr. *répétition*;

Engl. *repetition*;

Germ. *Rekurrenz*;

Sp. repetición;

Rus. повторение/тавтология.

REPERTORIU

Culegere de unități lingvistice dintr-o limbă/sferă specializată a activității umane (Ducrot și Schaeffer 1996, 48).

Cf. DOCUMENTARE.

Fr. répertoire;

Engl. repertoire;

Germ. Repertoire;

Sp. repertorio;

Rus. словарный запас.

REPORT

Operație în procesul cognitiv al traducerii constând în transferul simplu din LS în LT, al unor elemente informaționale (nume proprii, numere, date, simboluri, voca(bu)le monosemice etc.) care nu necesită o analiză interpretativă (Ballard 2001, 11-48; Delisle 2003, 55-56, 165-172). De exemplu: ital. *Girolamo Savonarola*, va fi redat în română prin report *Girolamo Savonarola*. Totuși, în funcție de text, acest Npr se restituie prin forma latinizată *Hieronimus Savonarola*, la fel ca în engleză, spre deosebire de limba franceză care francizează antroponimul, *Jérôme Savonarole*.

Uneori Npr este sublimat și redat prin parafrază explicativă. A se vedea soluțiile de traducere alese de traducători reprezentând diverse orizonturi lingvistice:

TS: ... un faiseur de feuilles, un Fréron (Voltaire 1994, 209)

T₁(1): Unul care scrie tot felul de fițuici și le răspândește în toate părțile. (Voltaire tradus de Al. Philippide 1993, 157).

T₂(2): ... « un facitore di fogli, un Fréron ». (Voltaire, *Candido ovvero l'ottimismo*, traduzione de Riccardo Baccheli (1988) 2004, 119)

T₃(3): fabricantes de panfletos, un F...* (Voltaire, traducción de Elena Diego 2001, 132)

* F... es Fréron, periodista director de *L'Année littéraire* à partir de 1754 e enemigo de Voltaire (NdT).

TT (4): [...] “a pamphleteer – a Fréron*”. (Voltaire, anonymous English version, 1991, 58. subl. trad)

*NdT explicativă.

Observăm că, în limbile română și spaniolă, soluțiile de traducere evită reportul, preferând parafraza, interpretarea, respectiv nota de traducere. Deși în limba română reportul funcționează cu succes:

TS: D'où vient que ce nom de *Fréron*/Est l'emblème du ridicule ?(Voltaire, *Les Fréron*)

TT: De unde numele ăsta, *Freron*/E balzon de bufon ? (trad. n. – G.L.B.)

Cf. TRANSCODARE, NUME PROPRII

Fr. report;

Engl. direct transfer;

Germ. Übernahme;

Sp. traslado;

Rus. прецизионный перевод.

RESCRIERE

Rescrierea reprezintă stările succesive ale unuia și același text, variabile adesea în formă, conținut și dimensiuni. Rescrierea include și autotraducere, editarea, antologarea, revizuirea, adaptarea (Lefevere 1992). Rescrierea unui text nu implică schimbarea codului lingvistic în trecerea de la o versiune la alta, dar dacă transformarea unui text într-un text secundar reclamă și o schimbare de stil și de sens, atunci cel din urmă nu este un calc după primul, deoarece conține deosebiri esențiale. El devine, astfel, independent.

Fr. réécriture;

Engl. rewriting;

Germ. Bearbeitung;

Sp. reescritura.

RETORICĂ

Ansamblu de mijloace de expresie, de procedee stilistice, figuri de stil folosite pentru a produce anumite efect și care permit autorului să stabilească pe cât posibil coincidențele dintre formă și funcție (v. *Glossaire Euroglos Group*).

Fr. *rhétorique*;

Engl. *rhetoric*;

Germ. *Rhetorik*;

Sp. *retórica*;

Rus. *стиль*.

RETRADUCERE

Se impune a semnala polisemia conceputului și a face distincția aici între 1) *retraducere* sau *retrotraducere*, acțiune utilizată în traductologie și, în special, în didactica traducerii, pentru a descrie traducerea efectuată, din LT spre LS, cu scopul de a măsura distanțarea față de original, dar, mai ales, de a sublinia subiectivitatea reexprimării, dependentă de circumstanțele comunicării și reproducerii sensului (Ladmiral 1979, 46); și 2) *retraducere* adică o *traducere consecutivă* altei traduceri a aceleiași opere în LT, acțiune, dacă nu oarecum contestabilă, relativ vulnerabilă (Bensimon 1990, 2004). După părerea noastră, atunci când o retraducere (= traducere consecutivă) are ca punct de plecare o traducere anterioară, nu mai avem de-a face cu o (re)traducere, ci o revizuire a unei traduceri deja existente care urmărește o actualizare fonetică, lexicală, și nu o reformulare, un transfer interlingvistic. Funcția primordială a unei revizuirii – care pornește de la o traducere – este, deci, de a corecta eventualele erori, de a diminua posibilele distanțări, denaturări, entropii. Polisemia termenului *retraducere*, ca și a rădăcinii sale, *traducere*, ale cărei sensuri sunt decelabile contextual cu ușurință, suscită controverse. Ea exploatează, de fapt, polisemia prefixului *re-*, indicând o acțiune în sens invers (a *retraduce* ca și a *reveni*, a *reîntoarce*), o acțiune care se repetă (a *retraduce* ca și a *reface*, a *relua*), o acțiune repetată de cel care a întreprins-o și prima dată, dar nu în aceleași circumstanțe (Lungu Badea 2004).

Cf. RETROTRADUCERE.

Fr. retraduction;
Engl. retranslation;
Germ. Wiederübersetzung, Rückübersetzung;
Sp. retraducción.

RETROTRADUCERE

Verificare a traducerii care constă în retraducerea unui ET (obținut prin traducerea unui TS) în LS, cu scopul de a regăsi sau de a remarca în ce măsură se regăsesc trăsăturile pertinente esențiale ale ES corespondent, adică de a verifica gradul de adecvare a traducerii (Ladmiral 1979, 97, nota 4; Larose 1989, 21- 57; Berman 1990, 1-7).

Fr. rétrotraduction, traduction-retour, traduction en arrière;
Engl. back-translation test (BTT); retranslation;
Germ. Übersetzungsrevision, Rückübersetzung;
Sp. retrotraducción;
Rus. обратный перевод.

REVERBALIZARE

Etapă mentală specifică procesului de reformulare traductivă a unui mesaj înțeles într-o LS și restituit într-o LT. Reverbalizarea se situează între înțelegere și reformulare, precedând-o cu puțin pe aceasta din urmă. Reverbalizarea intervine după deverbalizare și constă în reexprimarea conceptelor reprezentate de semnificații TS în semnificați-tintă (Lederer și Seleskovitch 1986).

Cf. DEVERBALIZARE, ETAPELE PROCESULUI DE TRADUCERE.

Fr. reverbalisation.
Germ. Neuversprachlichung;
Sp. reverbalización;
Rus. выбор языковых средств.

REVIZIE

Activitate de evaluare a traducerii, lingvistică și tematic-terminologică, se realizează în faza de posttraducere și urmărește asigurarea calității

(Delisle, Lee-Janke, Cormier 2005, 116). Revizia este efectuată de către un alt traducător sau de alți traducători, un traducător revizor lingvistic și/sau un traducător specialist în domeniul căruia aparține textul tradus.

V. CRITICA TRADUCERII.

Fr. révision;

Engl. revision;

Germ. Revision;

Sp. revisión.

REZISTENȚĂ CULTURALĂ

Argument menționat în studierea traducerii culturale de către cercetătorii care justifică dificultatea de a traduce CS într-o CT, prin rezistența celei din urmă în fața primeia, a culturii celuilalt. Mijloc esențial de comunicare interculturală, traducerea este locul de întâlnire a culturilor, a limbilor în relație de traducere. Faptele de cultură, elementele marcante din punct de vedere cultural, culturile rezistă operației de traducere și datorită singularității și specificității traducerii, dar, mai ales, pentru că orice cultură dispune de mijloace proprii de rezistență în fața „invaziei” altor culturi (Ladmiral 1979; Bensimon 1984; Meschonnic 1999).

Cf. INTERFERENȚĂ CULTURALĂ, LACUNĂ, CULTUREM.

Fr. résistance culturelle;

Engl. cultural resistance;

Germ. kulturelle Resistenz;

Sp. resistencia cultural.

S

SEMANTISM

Termenul are două accepții. Prima, care interesează în perspectiva traductologică, se referă la conținutul semantic al unei unități lingvistice,

morfem sau enunț (Cf. DȘL 2001, 462). Semantismul desemnează însă și etapa prealabilă asocierii unui sens unei forme date într-un context (= semantizare).

V. ASEMANTISM, SEMNIFICAȚIE, ACCEPȚIE.

Fr. semantisme;

Engl. semanticity;

Germ. Bedeutung;

Sp. semantismo.

SEMN

Orice caracter, literă, spațiu sau semn de punctuație. O pagină standard de 250 de cuvinte cuprinde circa 1500 de semne (*Glossaire de la traduction*).

Cf. PAGINĂ, RÂND, FOAIE.

Fr. signe;

Engl. sign, character;

Germ. Zeichen;

Sp. signo;

Rus. знак.

SEMN LINGVISTIC

Considerat încă de lingvistica saussuriană drept o entitate cu două fețe, un semnificant și un semnificat, semnul lingvistic întreține cu obiectul desemnat un raport denotativ și, în funcție de context, unul conotativ. Funcția lui nu este, deci, de a lega o expresie de un obiect al lumii exterioare, ci un semnificat (concept) de un semnificant (imagine acustică, vizuală).

Fr. signe linguistique;

Engl. linguistic sign;

Germ. sprachliches Zeichen;

Sp. signo lingüístico;

Rus. языковой знак.

SEMNICIFICANT

Fenomenul material, reprezentarea materială a semnului (imaginea acustică sau vizuală a cuvântului din dicționar).

Fr. signifiant;

Engl. signifier;

Germ. Bezeichnendes, Zeichenform, Signifikant;

Sp. significante;

Rus. сигнификант / означающее.

SEMNICIFICAT

Conținutul conceptual al semnului (ideea).

Fr. signifié;

Engl. signified;

Germ. Bezeichnetes, Zeicheninhalt, Signifikat;

Sp. significado;

Rus. сигнификат / означаемое

SEMNICIFICAȚIE

Concept lingvistic folosit și în traductologie pentru a desemna accepția decontextualizată a unui cuvânt polisemantic. Semnificația ține de limbă și reprezintă puterea sau capacitatea semnificantului de a „însemna ceva”, capacitate neactualizată în discurs. Dicționarele înregistrează potențialul cuvintelor, semnificațiile, accepțiile lor decontextualizate (Delisle 2003, 58; Ducrot și Schaeffer 1996, 69). Semnificația contextuală se obține prin combinarea axelor paradigmatică (verticală sau a familie) și sintagmatică (orizontală sau a frazei).

Cf. CONTEXTUALIZARE, DECONTEXTUALIZARE.

Fr. signification;

Engl. meaning;

Germ. Bedeutung;

Sp. significado;

Rus. значение.

SEMNIFICANȚĂ

Folosim acest concept (Ducrot și Schaeffer 1996, 69) pentru a desemna ambientul cultural în care se actualizează semnificația pertinentă a unui enunț/text sau a unei opere, adică punerea în relație a semnificației decontextualizate cu interesele producătorului sensului și cele ale receptorului mesajului, astfel încât structura intențională produsă de autor/emisător să fie sesizată în toată complexitatea și globalitatea ei.

Fr. **significance; entourage culturel;**

Engl. **significance;**

Germ. **kulturelle Einbettung;**

Sp. **significancia.**

SENS

Sinteza nonverbală a procesului de înțelegere care se construiește pornind de la semnificații pertinente ale cuvintelor (în context) îmbogățite de complemente cognitive. (cf. DEVERBALI-ZARE, DISCURS, SEMNIFICAȚIE PERTINENTĂ). Sens **figurat**, semnificație derivată din prima accepție a cuvântului care presupune un transfer semantic de la concret la abstract, de la animat la inanimat (ex: *calea succesului*), și sens **propriu**, prima semnificație a cuvântului polisemantic, celelalte accepții fiind derivate de la cea principală (*La main de sa mère le caressa*, dar *la main du destin, la main invisible qui tire les ficelles*). Sensul cuvintelor și al propozițiilor este cercetat din diferite perspective (Bell 2000, 100-132). Pentru sensul cuvântului sunt semnificative abordările referențiale (relația dintre cuvânt și entitate), analiza componentială (compararea semelor) și postulatele sensului (identificarea relațiilor de hiponimie, sinonimie, antonimie). Semantica studiază sensul propozițiilor și maniera în care se stabilesc relații contextuale între cuvinte și propoziții (sinonimie, implicație, contradicție), dar și legătura dintre ele și stările, procesele și obiectele din univers (Bierwisch 1970, 167, citat de Bell 2000, 119). Situația de enunțare, de producere a discursului, este un parametru esențial în înțelegere și în constituirea sensului, deoarece

sensul este dependent de procesul de construire a discursului sau enunțului, iar evenimentul, care reprezintă enunțarea, face la rândul lui parte din sensul propriu-zis al enunțului. Astfel, studierea raporturilor dintre semne și contextele lingvistice și extralingvistice, dar și dintre semne și utilizatorii lor, dintre conținutul semantic al unui semn și referința lui permite actualizarea sensului în toată complexitatea de relații (Ducrot și Schaeffer 1996, 193, 234-235; Hurtado Albir 1990, 230).

Cf. CONOTAȚIE, DENOTAȚIE, SEMNIFICANȚĂ, CULTUREM, ACCEPȚIE.

Fr. sens;

Engl. meaning, sense;

Germ. Sinn;

Sp. sentido;

Rus. смысл.

SENS FALS

Greșeală de traducere rezultată dintr-o apreciere eronată a sensului unui cuvânt/enunț într-un context dat (Delisle 2003, 41-42). Prin sintagma „sens fals” se desemnează sensul vehiculat de TT, în raport cu sensul vehiculat de TS. Precum contrasensul, sensul fals este un sens eronat în raport cu originalul. Exemple fr. *ainsi l'émotion fut-elle grande*, rom. *de aceea emoția a fost mare...*, fr. *J'ai reçu, en décembre dernier, un avis de ma caisse de retraite* (FM) și rom. *Am primit în decembrie o părere despre pensia mea*, fr. *s'il a raison, certains récents best-seller ne seront pas réimprimés*, rom. *dacă are dreptate, unele best-seller-uri recente nu ar fi fost editate...* Acest tip de eroare apare în cazul traducerii cuvintelor care au o rădăcină comună, al paronimelor etc. De exemplu: fr. *achever* „a duce o treabă până la capăt” nu trebuie confundat cu *arrêter*, *cesser* sau *terminer*; nici fr. *bilan*, „balanță, bilanț” cu *comptes*, „socoteli”, ori *ceci*, care anunță ceea ce urmează, cu *cela*, relativ la ceea ce s-a spus deja etc. (v. și Chițoran 1981, 141-152). Fr. *Candide* [...] *propose à l'exempt trois petits diamants d'environ trois mille pistoles chacun* (Voltaire 1994, 215), rom. *Candid* [...] *oferi polițaiului trei diamante mai mici, cam de trei mii de pistoale* [pistoli, „monedă veche de aur”] *fiecare* (Voltaire 1993, 163).

Cf. CONTRASENS; NONSENS, GREȘEALĂ DE TRADUCERE, COMPETENȚĂ LINGVISTICĂ, COMPETENȚĂ TRADUCTIVĂ, SENSIBILITATE LINGVISTICĂ.

Fr. faux sens;

Engl. incorrect meaning;

Germ. falsche Bedeutung;

Sp. falso sentido;

Rus. ложное значение.

SENSIBILITATE LINGVISTICĂ

Calitate ce se manifestă la un traducător printr-un simț ascuțit al limbii, simț dobândit prin practica lecturii marilor autori și din cunoașterea diferitelor genuri de texte (Ballard 2001). Această sensibilitate este, în mare măsură, compusă din intuiție, judecată, bun gust, capacitatea de a sesiza nuanțele de sens și o corectă cunoaștere a „toleranței lingvistice” a vorbitorilor LT. În general, această sensibilitate intervine ori de câte ori trebuie să se recurgă la o adaptare și mai ales când trebuie traduse metafore originale (Delisle 2003, 58).

Cf. ADAPTARE, METAFORĂ, MODULARE, TONALITATE.

Fr. sensibilité linguistique/sentiment linguistique/ intuition linguistique;

Engl. linguistic sensitivity

Germ. Sprachgefühl;

Sp. sensibilidad lingüística;

Rus. языковое чутье.

SINECDOCĂ

Caz special de metonimie, *sinecdoxa* (< gr. sunekdokhoma, „a înțelege în același timp, totodată”) este o figură retorică prin care se conferă o semnificație particulară unui cuvânt (care, în sensul propriu, poate avea o accepție mai generală sau mai restrânsă). Dacă în cazul metonimiei este folosit un cuvânt pentru un altul, în cazul sinecdocii, se folosește întregul pentru parte și invers. În traducere, sinecdoca este frecvent folosită și

poate constitui o modalitate de deviere a sensului prin asociere (Ballard 2001, 99). De exemplu: **RATT** este în grevă unde numele instituției este folosit pentru „lucrătorii” ei; fr. *une voiles* pentru un *bateau*.

Cf. METONIMIE, METAFORĂ.

Fr. *synecdoque*;

Engl. *synecdoche*;

Germ. *Synekdokhe*;

Sp. *sinécdoque*;

Rus. *синекдоха*.

SINTAGMĂ

Sintagma (axa orizontală ori a frazei) constituie contextul particular al unui mesaj dat, grație căruia putem deduce sensul unui semn. Prin urmare, sintagma actualizează o semnificație precisă. În terminologia românească termenul de grup este preferat celor de *sintagmă* și *frază*. Aflată la baza conceptului de grup sintactic, sintagma are în vedere o organizare obligatoriu binară și acoperă un caz special de grup (cel format dintr-un singur centru și un singur determinat: *bilanț sanguin* – fr. *bilan sanguin*, engl. *blood profile*). În unele gramatici, întâlnim sintagme verbale, nominale, adjectivale, prepoziționale, dar trebuie să menționăm, că *grup* (DȘL 2001, 247, 485) face trimitere, în sintaxa modernă, la un component al structurii propoziției construit în jurul unui centru (ori cap) de grup: verb, nume, adjectiv, adverb, prepoziție, în funcție de care se constituie grupul verbal (GV), nominal (GN), adjectival (GA) etc. În seriile sintagmatice (sau grupuri sintactice) de tipul :

- 1) Mirelei îi plac merele
Ioanei îi plac perele
Theoderei îi plac portocalele
- 2) Merele sunt rotunde
Mingile se rostogolesc
Sorii sunt mingi de foc

Observăm că 4 elemente alcătuiesc fraza și raporturile sintagmatice din cele două serii: (1), din punct de vedere morfologic, nume propriu, complement indirect, verb, complement direct; și (2), din punct de

vedere sintactic, subiect, predicat, nume predicativ. Subiectul din prima serie sintagmatică face parte din paradigma fructelor, complementul indirect din paradigma numelor proprii feminine, în vreme ce în cea de-a doua serie, subiectele alcătuiesc paradigma obiectelor sferice. Pe axa sintagmatică, *merele* își modifică sensul după contextul în care apar, pe axa paradigmatică sunt asociate unor clase semantice diferite, fructe (1), respectiv obiecte sferice (2).

Echivalențele sintagmatice de traducere nu impun, în mod necesar, păstrarea topicii LS (situație în care ar produce enunțuri absurde și, în consecință, ar fi considerate greșeli de traducere), întrucât permutarea interlinguală presupune respectarea sintagmaticii LT, nu violarea acesteia.

V. PARADIGMĂ, SEMN, SEMNIFICAȚIE, ECHIVALENȚĂ SINTAGMATICĂ, GREȘEALĂ DE TRADUCERE.

Fr. syntagme

Engl. syntagm;

Germ. Syntagma;

Sp. sintagma.

SITUAȚIE

Situația reprezintă ansamblul elementelor în care se produce un act de comunicare (Ducrot și Schaeffer 1996, 492).

Cf. SITUAȚIE DE COMUNICARE, SITUAȚIE DE RECEPTARE, CONTEXT EXTRALINGVISTIC.

Fr. situation;

Engl. situation;

Germ. Situation;

Sp. situación;

Rus. ситуация.

SITUAȚIE DE COMUNICARE

Ansamblu de elemente nonlingvistice specifice contextului în care a fost produs enunțul, denumită și situație-sursă. În etapa de interpretare

traducătorul trebuie adesea să reconstituie mental situația enunțului, să se raporteze la realitatea evocată de enunțurile TS.

Fr. situation de communication source;

Engl. communicative context/discourse situation;

Germ. Kommunikationssituation/kommunikative Situation;

Sp. situación de comunicación;

Rus. речевая ситуация.

SITUAȚIE DE RECEPTARE

Denumită și situație de receptare sau țintă, este ansamblul de elemente nonlingvistice specifice contextului-țintă în care a fost receptat ET. În etapa de reformulare a sensului vehiculat de ES, traducătorul trebuie adesea să reconstituie mental situația de comunicare sursă în care sunt activate elementele care condiționează construirea sensului, să se raporteze la realitatea evocată, astfel încât să o redea în consecință, răspunzând condițiilor de receptare, deci de producere a unui sens.

Cf. SITUAȚIE DE COMUNICARE.

Fr. situation de réception, de traduction sau cible;

Engl. target text situation;

Germ. Zieltextssituation;

Sp. situación de recepción;

Rus. речевая ситуация.

SOCIOLEM

Unitate de discurs prin care un vorbitor își manifestă apartenența la o anumită categorie socială. Sociolingvistica distinge și studiază variațiile lingvistice temporale, spațiale, sociale și contextuale (Munteanu 1995, 137-153). În cazul operelor literare, limba utilizată de personaje contribuie la caracterizarea acestora, la individualizarea lor (138). Variațiile sociale și temporale „sunt determinate de împrejurarea, situația concretă în care are loc comunicarea, individualizată prin cadrul și tema mesajului, precum și prin raporturile profesionale sau ierarhice dintre interlocutori”(141).

Fr. sociolème;
Engl. sociolem;
Germ. Soziolem;
Sp. sociolema;
Rus. социолема.

SOLECISM

Agramatism sau greșeală de limbă care nu respectă normele impuse de sintaxa unei limbi în construirea unei fraze. Astfel, un grup nominal de tipul *toate mai multe persoane* este un solecism din punct de vedere al regulilor gramaticale (v. *Glossaire de la traduction, Eurologos*). Aceleași observații pentru: *Des cravates à 20 euros chaque*.

V. GREȘEALĂ DE LIMBĂ.

Fr. solécisme;
Engl. solecism;
Germ. Solözismus;
Sp. sociolema;
Rus. синтаксическая ошибка.

STIL

Stilul este modalitatea în care un vorbitor înțelege să folosească limba, în anumite condiții și cu o intenție stilistică indiscutabilă.

V. COLOCAȚIE, CONOTAȚIE, REGISTRU, NIVEL DE LIMBĂ.

Fr. style;
Engl. style;
Germ. Stil;
Sp. estilo.

STRATEGIE DE TRADUCERE

Ansamblul procedeelelor de traducere folosite de un traducător cu scopul de a transfera în LT sensul unui TS, dar și atmosfera culturală în care este produs acest sens, astfel încât să suscite cititorului-țintă o reacție similară

celel pe care o are cititorul–sursă. Termenul *strategie* (opus, oarecum, tacticii), împrumutat din limbajul de specialitate al armatei, este utilizat de către specialiști din diverse domenii: economic, *strategii de dezvoltare, strategii de vânzare*; lingvistic, *strategii de comunicare*; din domeniul traducerii, *strategii de traducere*; politic, *strategie electorală* etc. Sensul inițial, menționat în dicționare ca *DLRM, MDE, DEC, DEX, PR, GR, Larousse* etc. „artă de a conduce o armată pe câmpul de luptă, îmbinând atât operațiuni, cât și dispozitive până în momentul contactului cu inamicul”, este transferat și în domeniile amintite, reprezentând temelia elaborării unui obiectiv. Această accepție se referă la planul teoretic de rezolvare, de tratare a unui scop. Aplicarea în practică a strategiei devine însă, sub influența factorilor externi, a circumstanțelor, deci a contextului total (lingvistic, extralingvistic și implicit, Slama-Cazacu 2000, 46), *tactică*, adică adaptarea planurilor strategice la circumstanțele întâlnite la fața locului. Despre accepțiunile termenilor *strategie* și *stratagemă* a se vedea și Slama-Cazacu (2000, 39), Cristea (1998). Strategia de traducere este stabilită de traducător în funcție de scopul TS și de finalitatea prezumtivă atribuită TȚ. Pentru a-și atinge obiectivul, traducătorul își optimizează strategia sau o combină cu alte strategii. Pentru identificarea intenției TS, el deverbalizează TS, îl înțelege și, abia după aceea, își alege strategia. Succesul traducerii depinde de o dublă condiție: distingerea între scopul propus și scopul atins și distanțarea dintre ele. Strategia vizează alegerea celor mai potrivite procedee, mijloace etc. de traducere în vederea transferării sensului TS. Mulți factori influențează alegerea strategiei de traducere: distanța dintre producerea TS și receptarea TȚ, dintre intenția autorului și intenția traducătorului (editorului) etc. Strategie *semantică* (engl. **semantic strategy** (or technique), fr. **stratégie sémantique**, germ. **semantische Übersetzungsstrategie**, axată pe restituirea sensului cuvântului de tradus); strategie *comunicativă* (centrată pe destinatar); strategie *literală* (sau *literalism*, fidelă mai degrabă literei TS, transferului lingvistic, de fapt o pseudoechivalență sintagmatică, o calchiere frazeologică și sintactică inutilizabilă în traducerea expresiilor idiomatice); strategie *interpretativă* (mai globală, combinând elemente din cele prezentate anterior în scopul conservării caracterului proteiform al înțelegerii); *adaptarea*. În mod cert, strategia de traducere depinde de

finalitatea textului de tradus, de tipul de text și de strategia discursivă (dialog, negociere, convorbire condusă), de fapt o modalitate de acțiune și de a manipula prin discurs.

Cf. FINALITATE, TIPOLOGIA TEXTELOR.

Fr. stratégie de traduction ;

Engl. translation strategy, translation method;

Germ. Übersetzungsstrategie;

Sp. estrategia de traducción;

Rus. стратегия перевода.

SUBTITRARE

Prin *subtitrare* este desemnat ansamblul operațiunilor de traducere scrisă (într-o LȚ) care însoțesc banda sonoră (într-o LS) a unui film (publicitar, comercial, de ficțiune etc.) În cazul subtitrării, traducerea-adaptare a unora dintre secvențele vizuale permite realizarea unor texte adecvate din punct de vedere al lizibilității, al încadrării pe ecran și al restituirii dialogurilor.

Cf. DUBLAJ.

Fr. sous-titrage;

Engl. subtitling;

Germ. Untertitelung;

Sp. subtitulación;

Rus. субтитры.

SUBTRADUCERE

Greșeală de traducere (Delisle 2003, 59) constând în a nu introduce în TT compensațiile, explicațiile sau explicitările pe care le-ar impune o traducere idiomatică și conformă sensului presupus al TS.

Cf. SUPRATRADUCERE.

Fr. soustraduction;

Engl. undertranslation;

Germ. Unterdifferenzierung bei der Übersetzung,

Unterdifferenzierung, Übergeneralisierung;

Sp. subtraducción;

Rus. неполный перевод.

SUPRATRADUCERE

1. Greșeală de traducere constând în traducerea explicită a elementelor TS pe care L_T le-ar păstra în mod normal implicite.

2. Greșeală de traducere constând în a vedea două unități de traducere acolo unde nu este decât una singură (Delisle 1993, 45).

Cf. SUBTRADUCERE.

Fr. surtraduction ;

Engl. over-translation;

Germ. Überdifferenzierung bei der Übersetzung;

Sp. sobretraducción;

Rus. избыточный перевод.

T

TEHNOLECT

Tehnolectul este jargonul profesional caracterizat de expresii lexicale cu caracter științific sau tehnic. Tehnolectul este constituit din limbajul și terminologia proprii unei activități sau unei întreprinderi.

Cf. JARGON, METALIMBAJ.

Fr. technolecte;

Engl. technical jargon;

Germ. Technolekt;

Sp. tecnolecto;

Rus. профессиональный язык.

TEMĂ

Termen încă neîncetățenit în limba română în următoarea accepție, dar folosit în jargonul profesional, *temă* desemnează traducerea din limba

maternă spre limba străină, mai ales în vederea ameliorării competenței lingvistice (Ladmiral 1979, 28, 40-45, 47-55).

Cf. **TRADUCERE PEDAGOGICĂ, COMPETENȚĂ LINGVISTICĂ.**

Fr. **thème;**

Engl. **inverse translation;**

Germ. **Hinübersetzung;**

Sp. **tema;**

Rus. **учебный перевод.**

TEMATIZARE

Tematizarea (emfaza lingvistică) este o modalitate de a sublinia, de a evidenția un element, de a-l pune în valoare prin diferite tehnici tipografice (italice, ghilimele sau majuscule, prin folosirea unui verb modal (în engleză, de exemplu: *the kettle **must** never be operated unless it contains sufficient water to cover the element*) sau a unei structuri emfatică de prezentare (în franceză, *c'est **Paul** qui a écrit, pas elle*) ori printr-o reluare (*cette lettre, c'est lui qui l'a écrite*). În traducerea enunțului fr. *Ce Poisson* [trimitere la imaginea hipocampului]. *Une naissance une naissance photographiée en direct*, rom. *Căluțul de mare. O naștere surprinsă în direct*, elementul cataforic din fr., *ce poisson*, nu mai apare în TT. Tematizarea se efectuează lexical pe baza complementelor cognitive pentru că nu mai beneficiază de prezența fotografiei și se va dezvolta într-o structură anaforică. Dacă situația de traducere prevede anexarea fotografiei, atunci se poate păstra elementul cataforic. Modificarea emfazei (fr. **changement d'emphase**, engl. **emphasis change**, germ. **Schwerpunktwechsel**) ori schimbarea tematizării (a focalizării tematice) rezultă în urma traducerii semantice.

Cf. **ANAFORĂ, CATAFORĂ.**

Fr. **thématisation;**

Germ. **Thematisierung;**

Sp. **tematización;**

Rus. **выделение.**

TEORIA SKOPOS-ULUI

Teorie de traducere conform căreia deciziile traducătorului sunt determinate de intenția, de finalitatea și de funcția TT (Reiss și Vermeer 1984).

Fr. *théorie du skopos*;

Engl. *skopos theory*;

Germ. *Skopostheorie*;

Sp. *teoría del skopos/del escopo*.

TEORIA TRADUCERII

Studiul principiilor specifice traducerii pe baza unor fundamente lingvistice solide și din variate perspective ale științelor limbajului uman care să permită fie înțelegerea procesului traductiv, fie evaluarea produsului (Ladmiral, 1979). De exemplu, teoria finalității sau funcționalității, germ. *Skopostheorie*, engl. *skopos theory*, fr. *théorie du skopos ou fonctionnelle* (Reiss și Vermeer 1986; Nord 1993; Reiss 2002), teoria sociolingvistică (Nida, Pergnier), teoria interpretativă (Lederer și Seleskovitch 1986), sociologia traducerii (Gouanvic 1999), teoria lingvistică a traducerii (Catford), teoria semiotică a traducerii (Lujdskanov), „polisistemul” (Even-Zohar, Toury) ș.a.m.d.

Fr. *théorie de la traduction*;

Engl. *translation theory*;

Germ. *Übersetzungstheorie*;

Sp. *teoría de la traducción*;

Rus. *теория перевода*.

TERMINOLOGIE

Terminologia este o disciplină care se ocupă de selectarea, descrierea, procesarea și prezentarea, în una sau mai multe limbi, a termenilor specifici unui domeniu specializat, cu scopul de a realiza comunicarea profesională și transferul de cunoștințe între specialiști. Apărută din necesitatea de a ajuta alte discipline sau activități, terminologia are în

vedere și traducerea, limbile străine, standardizarea, redactarea științifică și tehnică etc. Obiectul de studiu al terminologiei este reprezentat de vocabularele specializate și de analizarea condițiilor de utilizarea a termenilor incluși în bazele de date.

Cf. BANCĂ DE DATE, TERMINOLOGIE ASISTATĂ DE CALCULATOR.

Fr. terminologie;

Engl. terminology;

Germ. Terminologie;

Sp. terminología;

Rus. терминология.

TERMINOLOGIE ASISTATĂ DE CALCULATOR

Terminologie și informatică. Abordarea transdisciplinară a aspectelor vocabularelor de specialitate a permis, în cazul asocierii terminologiei și informaticii, atât ameliorarea activității traducătorilor, terminologilor, cât și creșterea calității activităților prestate de aceștia, în favoarea beneficiarilor, a clienților.

Cf. TERMINOLOGIE, BANCĂ DE DATE.

Fr. terminotique;

Engl. computer-assisted terminology;

Germ. computerunterstützte Terminologie;

Sp. terminótica;

Rus. компьютеризированная терминология.

TERMINOLOGIZARE

Trecerea comunicarea unui element din limba comună în limbajele de specialitate. Exemplu fr. *acide* „aigre” > „composé hydrogéné”, dar invers în română, *acid*, „substanță chimică” > „acru”.

Cf. DETERMINOLOGIZARE, DEVIERE DE SENS, METASEMIE.

Fr. terminologisation;

Engl. terminologization;

Germ. Terminologisierung;

Sp. terminologización;

Rus. терминологизация.

TEXT

Textul nu este o simplă acumulare de fraze, ci o unitate logică determinată și de limitele articulării sale: introducere, cuprins, concluzii. Textul este manifestarea materială concretă a actului de comunicare realizat într-o situație dată, în care un locutor (emițător) dat produce (emite) un act de vorbire. Elementele componente ale textului sunt, astfel, îmbinate încât să-i asigure o structură proprie susținută și de îmbinarea sintactică a frazelor (Adam 1999; Genette 1999). Textul are o anumită funcție. Aceasta depinde de intenția autorului (de a povesti, de a explica, de a apăra un punct de vedere și de a-l argumenta, de a propune o acțiune etc.). Adesea, un text prezintă mai multe trăsături, putând îndeplini mai multe funcții. Deoarece raportul dintre idei nu este linear, structura sa profundă permite reperarea trăsăturilor pertinente. Așadar, un text poate fi identificat grație trăsăturilor sale caracteristice predominante (Ducrot și Schaeffer 1996, 384-385).

Cf. TIPOLOGIA TEXTELOR, TEXT-ȚINTĂ, DISCURS.

Fr. texte;

Engl. text;

Germ. Text;

Sp. texto;

Rus. текст.

TEXT PARALEL

Text netradus (original) redactat în LT₃, care vehiculează un subiect similar TS ce urmează a fi tradus în LT₃ și ale cărui tip, stil și funcție sunt apropiate de cele ale TS, reprezentând un reper traductiv pentru traducătorul în formare.

Fr. texte parallèle;

Engl. parallel text;

Germ. Paralleltext;

Sp. texto paralelo.

TEXT-SURSĂ

Text care urmează a fi supus procesului de traducere redactat în LS, conform normelor și convențiilor de redactare specifice acesteia. Text de origine, text de tradus.

Cf. TEXT, TEXT-ȚINTĂ, DISCURS.

Fr. *texte-source, texte de départ;*

Engl. *source text;*

Germ. *Ausgangstext, Originaltext;*

Sp. *texto de origen, texto de partida;*

Rus. *исходный текст.*

TEXT-ȚINTĂ

Textul obținut în urma procesului de traducere. Produs finit al operației de traducere, denumit și text tradus sau versiune, TȚ sau traducerea este redactat în conformitate cu normele de redactare specifice LT.

Cf. TEXT, TEXT-SURSĂ, DISCURS.

Fr. *texte d'arrivée, texte cible;*

Engl. *target text;*

Germ. *Zieltext;*

Sp. *texto meta, texto de llegada;*

Rus. *переводной текст.*

TEXTUALITATE

Ansamblul de caracteristici esențiale (Bell 2000, 175, 183) pentru atribuirea statutului de text: *coeziunea* (legătura dintre propoziții), *coerența* (legătura dintre afirmații), *intenționalitatea* (emițătorului, vorbitor sau scriitor), *gradul de acceptabilitate* (modul în care reacționează receptorul), *caracterul informativ* (ceea ce propune textul), *relevanța* (scopul enunțării textului), *intertextualitatea* (similitudini cu alte texte).

Cf. INTERTEXTUALITATE.

Fr. *textualité;*

Engl. textuality;
Germ. Textualität;
Sp. textualidad;
Rus. переводной текст.

TIPOLOGIA GREȘELILOR DE TRADUCERE

Dancette (1998, 83-94) stabilește, implicit, o tipologie a greșelilor de traducere, în funcție de nivelul la care se produc. Astfel, la *nivel lexical* pot apărea greșeli de traducere determinate de: 1) necunoașterea unui termen sau a unui cuvânt mai puțin folosit, (neologism, termen de specialitate etc.). Ex. fr. *le tracteur*, rom. *cap-tractor* (la camioane) și *tractor*; 2) ignorarea unui idiotism, care duce la descompunerea lui în elemente constituente. Ex. fr. *mon oeil!*, rom. *ochiul meu*, în loc de *nu zău, nu mai spune*; 3) necunoașterea sau nerecunoașterea semnificației actualizate a unui cuvânt polisemantic; 4) asociații false (fr. *ajouter*, rom. *a ajuta*, pentru *a adăuga*), 5) interpretarea greșită a unui cuvânt ambiguu; 6) confundarea unor termeni din același câmp semantic (fr. *être patient*, respectiv *il est le patient du médecin*); 7) confundarea unei sintagme lexicalizate cu o sintagmă descriptivă; 8) decodarea greșită a unei sintagme lexicalizate, din care un element este elidat. Greșelile care apar la *nivel morfologic* sunt provocate de alte neajunsuri lingvistice: 1) confuzii între gerunziul și adjectivul franțuzesc; 2) dificultăți de reconstituire a unei elipse referitoare la o frază anterioară, 3) dificultăți de decodare a lexiilor complexe; la *nivel sintactic* se înregistrează dificultăți de: 1) reperare sintactică a frazelor și expresiilor; 2) de determinare a limitelor unei lexii; 3) de identificare a categoriei gramaticale a unui termen (destul de rar, verbe cu substantive); la *nivel textual* propriu-zis se observă dificultăți de: 1) determinare a raportului slab marcat dintre propoziții; 2) dificultăți de sesizare a referințelor intratextuale (pentru înțelegerea titlurilor mai ales, deoarece titlul este înțeles printr-o referință la un fragment de frază din însuși corpul articolului) și intertextuale (este vorba despre aluzii la alte texte, filme etc. care, la rândul lor, pot conține alte referințe culturale, alte jocuri de cuvinte, alte aluzii care semnifică într-un anumit context); 3) dificultatea de a stabili legături coezive anaforice și

cataforice, 4) dificultatea e a sesiza raporturile de coerență dintre fraze și segmente de fraze. La *nivel pragmatico-lingvistic*, Dancette identifică dificultăți legate de: 1) semantica enunțării (de caracterul individual al utilizării unei limbi, distanța subiectului față de enunț, de gradul de transparență al propozițiilor și al tensiunii create între locutor și conlocutor; 2) înțelegerea intenției autorului dincolo de folosirea unor expresii și locuțiuni clișeiforme (maximele dintr-un discurs, formule marcate cultural, toate aluzii voalate); 3) transferul metaforelor; 4) cunoștințele extralingvistice, istorice, geografice, jocuri de cuvinte etc.; și 5) de cunoștințe pragmatice (ex. engl. *best before x*, atenționare care apare pe ambalaje produsele alimentare poate fi interpretată *a se consuma de preferință înainte de data x* (după care produsul nu mai este bun) sau mai bun înainte de data x (dar încă bun și după această dată ?). Fr. *à consommer avant x* este mult mai clar, la fel ca și expresia românească din care se elimină *de preferință* (Chuquet 1990; Delisle [1993] 2003; Durieux 1995; Dancette 1998).

Fr. *typologie des fautes de traduction*;

Engl. *fault translation typology*;

Germ. *Übersetzungsfehlertypologie*;

Sp. *tipología de los errores de traducción*;

Rus. *типология переводческих ошибок*.

TIPOLOGIA TEXTELOR

Clasificarea se poate face în funcție de domenii (texte administrative, juridice, comerciale, științifice etc.), genuri (rapoarte, prefețe, manuale, romane, nuvele etc.), de finalitate (argumentative, informative, descriptive, narative etc.), sau combinând mai multe criterii, de exemplu în funcție de finalitatea textului (*cf. Skopostheorie*) și de funcționalitatea acestora în traducere (Reiss și Vermeer 1984; Adam 1992, 1999; Reiss 2002).

Textul **narativ** (roman – precum cele ale lui Flaubert, Stendhal, Claude Simon –, nuvelă, poveste, povestire – istorică, politică –, benzi desenate, reportaj, jurnal intim, memorii, epopee etc.) este caracterizat de prezența perfectului simplu, a prezentului istoric și a imperfectului; redă fapte

reale sau imagineare derulate într-o anumită perioadă în care se trece de la o stare inițială la o stare finală printr-un proces de transformare. Gradele de focalizare situează naratorul și nivelul lui de percepere a evenimentelor. Astfel, focalizarea de gradul zero indică naratorul omniscient, focalizarea internă arată că narațiunea se limitează la punctul de vedere al unui personaj, focalizarea externă face din narator un martor indiferent și ignorant. Aceste perspective asupra evenimentelor presupun că personajele sunt judecate implicit sau explicit de către narator. Prin urmare, participarea cititorului la acțiune variază în funcție de registrul comic, fantastic, realist sau patetic: nerăbdare, identificare cu personajele etc., dar și de alternarea stilurilor direct, indirect, indirect-liber.

Textul **descriptiv** este întâlnit în literatură, mai ales narațiune (Balzac, Zola, Robbe-Grillet), poeme în proză sau în versuri, texte documentare, publicitate, ghid turistic, catalog de vânzări, anunțuri etc. Acest tip de text se caracterizează prin prezenta verbelor de percepție și indicatorii spațiali, verbele de stare și de mișcare, folosirea imperfectului, a metaforelor și a sensurilor figurate. Acțiunea nu se derulează în timp, descrierea, organizându-se în jurul un câmp lexical. Descrierea poate interveni și în cursul unei narațiuni după care aceasta își poate continua cursul. Registrul poate fi contemplativ, liric (în armonie cu starea sufletească), critic sau satiric (portrete), realist (cu funcție narativă clară) sau poetic. Focalizarea determină o descriere obiectivă (documentară) sau subiectivă, prezența naratorului fiind implicită sau explicită. Cititorul poate demonstra un interes documentar, poate avea o perspectivă strict estetică asupra textului sau un interes legat de derularea narațiunii (v. *Les types de textes*).

Textul **informativ** (fr. **texte informatif**, engl. **informative text**, germ. **informativer Text**) sau explicativ transmite informații, expune obiectiv în scopul realizării analizei și sintezei reprezentațiilor conceptuale. Este caracterizat de prezența prezentului sau a imperfectului și întâlnit în discursuri didactice, manuale școlare, articole de vulgarizare, dicționare și articole de dicționare și de enciclopedii, dar și în literatura erudită a secolului al XVII-lea etc. Efortul de a fi obiectiv este evident, mai ales în registrul didactic. Funcția referențială a limbajului este predominantă (date obiective, cifre, definiții), autorul încearcă să explice obiectiv și

impersonal fenomenele (folosirea pronumelor la persoana a 3-a, vocabularul tehnic). Cititorul poate dovedi un interes documentar, dar va trebui să selecteze pasajele în care subiectivitatea autorului este manifestă. Aceste nuanțe argumentative fac din textul explicativ un text interesant și din punct de vedere literar (v. *Les types de textes*).

Textul **argumentativ** încearcă să orienteze gândirea/ comportamentul receptorului prin propunerea unei noi teze care înlocuiește o teză anterior admisă, pe baza unui circuit argumentativ. Scopul acestui tip de text este de a convinge cititorul, de a-l face să creadă. Axat pe o anumită luare de poziție, vehiculează un vocabular apreciativ, dar prezintă o mai mare flexibilitate în privința regimului temporal și se regăsește în articole de ziar și politice, povestiri filozofice, satire, pamflete, polemici, reclamații și cereri, în unele texte publicitare, precum și în unele texte literare sau filozofice (Pascal, Bossuet, Montesquieu, Voltaire, Rousseau). Indicii de enunțare sunt foarte importanți (Cine vorbește? Cui?), ca și folosirea exemplelor sau a întrebărilor retorice, a modalizatorilor de certitudine și de evaluare. Amploarea ritmică a frazelor, forța imaginilor și a contrastelor, aspectul de pledoarie destinată unui public ce urmează a fi convins prin folosirea imperativelor, întrebărilor oratorice trezesc în cititor spiritul critic sau emoția receptării mesajului.

Textul **injonctiv/instructiv** încearcă să inducă anumite acte, docilitate sau spirit critic. În procesul derulării actelor se ajunge de la o stare inițială la o stare finală, informația fiind structurată cronologic. Pentru construirea sensului se apelează la sfaturi, rugăminți, ordine și sunt folosite verbe de acțiune, imperative, infinitive, viitorul. Se întâlnește în rețete de bucătărie, instrucțiuni de folosire, reguli de joc, publicitate, propagandă etc.

Textul **predictiv** emite ipoteze de viitor, prezice ceva ce se va produce sau care trebuie să se producă, este caracterizat de prezența verbelor de stare, la viitor, persoana a treia, discursul fiind generalizat. Se întâlnește în horoscop, profeții, buletine meteorologice, posologii/mod de administrare a medicamentelor.

Textul **teatral** sau **conversațional** (discursuri realizate în orice domeniu, interviu, dialog românesc sau teatral) prezintă o structură apropiată de conversație și se caracterizează prin folosirea ghilimelelor, cratimelor,

discursului direct, indirect, indirect-liber. Textul teatral este prezent în comedii, tragedii, drame, vodeviluri (Molière, Racine, Hugo, Musset).

Textul poetic sau retoric (poeme, epeee, proză poetică, cântece, rugăciuni, rugăminți, sloganuri, proverbe, maxime, titluri, parodii etc.) ilustrează funcția poetică a limbajului, încearcă să impresioneze, să emoționeze. Se caracterizează printr-o strânsă legătură între planul expresiei și planul conținutului, prezența figurilor de stil și retorice. Determină reacții diferite din partea cititorilor: emoție, receptare estetică, admirație, spirit critic, mobilizare. A se vedea în acest sens și Delisle (1993, 46-47) și *Les types des textes* (www.site-magister.com/typtxt.htm).

Fr. typologie/types de textes (narratif, descriptif, injonctif, argumentatif, pragmatique);

Engl. text typology/text genre (narrative, hortatory, expository, procedural, pragmatic text);

Germ. Texttypologie (Gebrauchstext);

Sp. tipología textual/de textos (narrativo, descriptivo, expositivo, instructivo, argumentativo);

Rus. типология текстов.

TIPOLOGIA TRADUCERILOR

1. Această tipologie are în vedere codul și procesul: *traducerea intralinguală* (în interiorul unei limbi date, constând în interpretarea semnelor lingvistice prin intermediul altor semne care aparțin aceleiași limbi), *traducerea interlinguală* sau traducerea propriu-zisă (constă în interpretarea semnelor lingvistice date într-o limbă *a* cu ajutorul unei alte limbi *b*) și *traducerea intersemiotică* (traducere mecanică bazată pe interpretarea semnelor lingvistice cu ajutorul sistemelor de semne non-lingvistice (cf. Jakobson 1963, 79); Jakobson (1959, 233: „Intersemiotic translation or *transmutation* is an interpretation of verbal signs by means of signs of nonverbal sign systems”); *traducere internă* (reactualizare a codului de la o epocă la alta în interiorul aceleiași limbi), *traducere externă* (între două limbi), *traducere prin intermediar* (se traduce din limba *a*, rară, exotică sau necunoscută, în limba *b*, prin intermediul unei limbi *c* în care

există deja traducerea textului supus traducerii, traducere după traducere).

2. Tipologia traducerilor poate porni de la aprecierea rezultatului, produsului finit, și cuprinde mai multe tipuri: *traducere-adaptare*, *traducere comentată*, *traducere erudită*, *traducere liberă*, *traducere profesională*, cu următoarele subtipuri: *traducere signaletică* (fr. *traduction signalétique*, engl. *keyword translation*, germ. *Stichwort Übersetzung*), *traducere-rezumat* [germ. *partielle Übersetzung*, engl. *selective translation/partial translation*, fr. *traduction documentaire/traduction sélective*], *traducere sinoptică* [germ. *Resümee-Übersetzung*, engl. *abstract translation*, fr. *traduction synoptique*], *traducere înregistrată* pe casetă audio, *traducere integrală* sau *selectivă* (Hurtado Albir 1990, 230-231; Gouadec 1989; Catford 1965, 1-22; Larose 1989, 106).

3. Din perspectivă semiotică, se poate vorbi despre *traducere iconică* (prin împrumut, traducere literală, calc sintactic), *indiciară* (grație modulării și transpoziției) și *simbolică* (prin adaptare și echivalență, v. Cosculluela 1996).

Fr. *typologie/types de traduction*;

Engl. *translation typology*;

Germ. *Übersetzungstypologie*;

Sp. *tipos de traducción*;

Rus. *типология переводов / виды переводов*.

TRADUCĂTOR

Traducătorul este un actor care joacă rolul autorului, un intermediar care asigură receptarea sensului, a mesajului unui TS redactat într-o LS, alta decât limba sa maternă, prin intermediul transferului interlingvistic și cultural, dovedind competență lingvistică, extralingvistică și traductivă. Strategia sa de traducere se bazează pe destinatarul definit sau prezumtiv al TT, asupra căruia poate emite ipoteze, pe rezolvarea problemelor pe care i le-a ridicat TS în calitate de cititor, pe finalitatea TT. Traducătorul exploatează cunoștințele lingvistice, extralingvistice și traductive, în scopul transferării în LT (cel mai adesea, maternă) a unui mesaj vehiculat de un text/discurs produs într-o LS A, respectând totodată convențiile de

redactare specifice LT, dar și intențiile de comunicare proprii autorului, textului și culturii sursă. Traducătorul perfecționează trei calități esențiale: 1) competența lingvistică, cunoașterea practică și extrem de nuanțată a limbilor de lucru; 2) competența culturală, o solidă pregătire culturală și tehnică, grație căreia să dobândească repede o informație specifică despre subiectele ce vor fi tratate, despre terminologia adecvată, circumstanțele și modalitățile de soluționare a problemelor și dificultăților de traducere; 3) simțul valorii interne a unei limbi, a posibilităților latente și a jocului variațiilor acesteia.

Traducător nu este o denumire profesională protejată. Oricine se poate autointitula traducător, de aceea este preferabil să se apeleze la instituții/societăți specializate, care au criterii stricte de selecție, pentru servicii profesionale de traducere. Traducătorii specializați sunt acei profesioniști ai traducerii care au dobândit cunoștințe tematice și terminologice profunde într-un anumit domeniu (programare, informatică, traducere financiară, traducere literară). Traducătorii autorizați sunt agreați de tribunale și beneficiază de o atestare care le dovedește statutul. În funcție de tipurile de traducere se poate vorbi de traducători specializați: *traducător literar* sau *traducător coautor*, *autor-traducător*, *traducător care adaptează* (fr. traducteur-adaptateur), *traducător profesionist*, *traducător de specialitate*, *traducător-erudit* etc.

Cf. INTERPRET.

Fr. traducteur, traductrice;

Engl. translator;

Germ. Übersetzer, Übersetzerin;

Sp. traductor, traductora;

Rus. переводчик.

TRADUCERE

Traducere este un cuvânt polisemantic (ambiguu, afirmă Ladmiral 1979, 40) și avem în vedere următoarele semnificații 1. operația de traducere, 2. rezultatul acestei operații, produsul finit, 3. disciplina propriu-zisă; traducerea și analiza procesului de traducere și a textului de tradus, sinonim pentru unii formatori de traducători cu traductologia; 4.

traducerea ca exercițiu utilizat în procesul de predare și învățare a limbilor străine, sinonim cu *temă* și respectiv *versiune* (*idem*, 42). Polisemia cuvântului *traducere* și numeroasele contexte în care aceasta se asociază cu alte cuvinte pentru a forma termeni noi care actualizează sensuri noi (*cf.* **TRADUCERE COMENTATĂ, TRADUCERE PROFESIONALĂ** etc.), toate arată că statutul traducerii este complex (Serres 1974; Ladmiral 1979, 11-22). Reținem definiția și clasificarea traducerilor realizate de Galisson și Coste, pe temeiul definiției lui R. Jakobson, în funcție de cod, cercetătorii identifică: traducerea **semiotică** sau interpretarea semnelor unei limbi naturale cu ajutorul semnelor nonlingvistice, al limbajelor artificiale, traducerea **interlinguală**, interpretarea semnelor unei limbi cu ajutorul semnelor altei limbi (fr. **traduction interlinguale**, engl. **interlingual translation**, germ. **interlinguale Übersetzung**) și traducerea **intralinguală** sau reformulare (fr., engl. **intralingual translation, rewording**, germ. **intralinguale Übersetzung, Umformulierung**), adică interpretarea semnelor unei limbi cu ajutorul semnelor aceleiași limbi (Galisson și Coste 1976, 566-567).

Se disting diferite manifestări ale activității și rezultatului acesteia: *traducerea scrisă*, diferită de interpretarea simultană sau de interpretarea consecutivă ori de traducerea la prima vedere – și, implicit, la prima lectură; dar și *traducerea literală* sau termen cu/de termen, traducerea structurală sau echivalarea formelor de suprafață (a semnificațiilor), *traducerea semantică* sau echivalarea frazelor din limbile sursă și țintă, deosebite structural, dar trimițând la aceeași structură semantică profundă, *traducerea pragmatică* sau evocarea actelor vorbirii și a realizărilor lor diferite în limbile sursă și țintă, traducerea profesionistă, „impresionistă” (scriitori) și „anatomică” (lingviști). Această realizare proteiformă ar putea explica dificultatea pe care o întâmpină specialiștii atunci când încearcă să definească succint traducerea: artă (traducerea literară a textelor expresive), știință sau tehnică. Edmond Cary neagă statutul de operație lingvistică al traducerii, dar Vinay și Darbelnet, Delisle, Chuquet și Garnier consideră că traducerea se înscrie firesc în codul lingvisticii, așa cum este el definit de Saussure și Bally, insistând asupra faptului că traducerea este o operație științifică și nu una artizanală; este o exegeză și o explicație totodată. Diversitatea

problemelor (culturale, istorice, sociale, geografice, politice, filozofice etc.) pe care le întâmpină traducătorul în procesul de traducere se concretizează în planul lingvisticului, dar realizarea propriu-zisă a traducerii se realizează în planul vorbirii, *parole*, obiectivul esențial constând în menținerea invarianței în planul conținutului, în ciuda schimbării codului în planul expresiei” (Kade 1964, 33, citat de Kohn 1983, 31). Ca proces, traducerea bună „înseamnă a parafraza bine [...], a reda în L_T, cu cea mai mare fidelitate posibilă conținutul de idei, structura logică și emoțională” a TS, astfel încât „transpunerea să aibă asupra receptorului efectul pe care îl are originalul și, prin corectitudinea L_T, să nu semene cu originalul” (Levițchi 1994, 6). Sinonime parțiale: adaptare, reexprimare, interpretare, parafrază, temă, versiune.

Fr. traduction interlinguale, engl. interlingual translation, germ. interlinguale Übersetzung

Cf. ETAPELE PROCESULUI DE TRADUCERE.

Fr. traduction;

Engl. translation;

Germ. Übersetzung;

Sp. traducción;

Rus. перевод.

TRADUCERE ABSOLUTĂ

Gouadec (1989) definește traducerea absolută drept o traducere integrală în care sunt păstrate caracteristicile comunicative ale TS, inclusiv greșelile și alte particularități stilistice ori lingvistice.

Credem că o traducere absolută este o traducere semiotică, adică o traducere care îmbină în funcție de necesitățile T_T aspectele semantic, sintactic și pragmatic.

Cf. LITERALISM, TRADUCERE SEMANTICĂ.

Fr. traduction absolue;

Engl. absolute translation;

Germ. absolute Übersetzung;

Sp. traducción absoluta.

TRADUCERE ASISTATĂ DE CALCULATOR

Traducere efectuată de calculator cu ajutorul programelor informatice (Trados, Word Fast, Deja Vu etc.), precum memoriile de traducere, concepute de informaticieni în acest sens, al bazelor de date. Această traducere arată limitele traducerii, chiar și supravegheate de traducător, și neajunsurile traducerii prin corespondențe decontextualizate. Prin traducere asistată de calculator se desemnează astăzi totalitatea tehnicilor utilizate pentru automatizarea traducerii.

Cf. **TRADUCERE.**

Fr. traduction assistée par l'ordinateur (TAO);

Engl. computer-assisted translation (CAT);

Germ. computerunterstützte Übersetzung;

Sp. traducción asistida por ordenador;

Rus. автоматический / машинный перевод.

TRADUCERE AUTOMATĂ (TA)

Prin traducere automată, realizată exclusiv de mașină/computer, reprezintă prima etapă în evoluția traducerii asistate de calculator. Această traducere arată limitele traducerii decontextualizate, dar, mai important, subliniază importanța factorului uman în realizarea sau cel puțin verificarea rezultatului operației de traducere (Moeschler și Reboule 1999, 472, 482). Traducerea automată a reprezentat obiectul multor proiecte ambițioase informatico-lingvistice, dintre ale căror obiective, Garnier menționa: aplicarea modelelor statice de descriere și analiza elementelor din limbajul uman sub forma limbilor naturale; analiza automată a structurilor limbilor naturale și artificiale, dar și a raporturilor dintre acestea; stabilirea „ajutoarelor” mecanice, automate necesare traducătorilor, sub forma dicționarelor automate; traducerea automată propriu-zisă (1985, 21-22). Mai mult decât traducerea asistată, traducerea automată întâmpină încă dificultăți mari la nivelul semnificațiilor (parafraze, sinonimie, conotații), care îi demonstrează lipsa de autonomie și subordonarea indispensabilă traducătorului uman.

Cf. TRADUCERE ASISTATĂ DE CALCULATOR, COMPLEMENT COGNITIV, SENSIBILITATE LINGVISTICĂ.

Fr. traduction automatique;

Engl. machine translation;

Germ. Maschinelle Übersetzung;

Sp. traducción automática;

Rus. машинный перевод.

TRADUCERE COMENTATĂ

Numită și *traducere erudită* (care poate fi și liberă, literală sau interpretativă), acest tip de traducere se adresează unui public de specialitate și tratează opera ca pe un obiect de studiu. Comentariile care însoțesc traducerea pot fi de natură lingvistică, retorică, enciclopedică sau pot viza aplicarea procedeelelor traducerii în timpul „producerii” TT. „Traducerea distanței culturale” interne ridică trei mari dificultăți, legate de modul de apariție a elementelor culturale în TS, de identitatea lor culturală și de statutul lor în CS. În cazul în care arhilectorul imaginat de autor nu dispune de bagajul cognitiv necesar, receptarea poate fi îngreunată sau, și mai grav, ratată. Traducerea distanței culturale externe mărește aceste dificultăți de receptare și restituire a mesajului, deoarece probabilitatea ca lectorul-țintă să dispună de un bagaj cognitiv, fie și egal cu al cititorului-sursă este extrem de redusă (Cordonnier 1995; Richard 1998, 151-159). Traducătorul nu trebuie să investească cititorul traducerii cu calități pe care acesta nu le are și nu trebuie să creadă într-un cititor omniscient, care ar avea acces la toate informațiile. Toate teoriile referitoare la imposibilitate traducerii ne-au fost transmise de epocile în care cultura era apanajul unei categorii privilegiate a societății, care își permitea să învețe limbile oficiale. Dacă distanța culturală nu a fost diminuată în traducerile contemporane cu opera, aceasta s-a mărit devenind tot mai greu de depășit, ajungându-se astfel la ceea ce J.-P. Richard numește „traducerea ignoranței culturale” interne și externe (157). Astfel, traducerea nu se mai limitează la text, ci are în vedere situația care, alături de contextul extralingvistic și subcontextul personal al autorului, traducătorului și cititorului, constituie unul dintre factorii

de bază care concură în vederea stabilirii traductibilității unui text (Hurtado Albir 1990, 230; Delisle 2003, 63). Situația și contextul extralingvistic sunt esențiale în studierea culturilor, aflate în relație de incidență cu conotațiile.

Cf. **TRADUCEREA CULTURALĂ.**

Fr. traduction commentée, érudite ;

Engl. gloss translation, commented translation;

Germ. kommentierte Übersetzung;

Sp. traducción comentada, erudita, filológica;

Rus. перевод с комментариями.

TRADUCERE COMUNICATIVĂ

Traducerea comunicativă (sau pragmatică) favorizează acceptabilitatea și prin aceasta privilegiază raportul semn/utilizator, urmărind efectul perlocuționar, răspunsul echivalent, realizate prin echivalențe pragmatice, dinamice, dar și prin echivalențe funcționale și referențiale, atunci când este necesară traducerea idiomatică, fără datarea ori rescrierea TS.

Strategie de traducere care are în vedere mesajul vehiculat de TS, dar și stilul autorului. Ca produs finit (T_T), traducerea comunicativă favorizează latura informativă în detrimentul calităților stilistice sau semantice, cu scopul de a răspunde orizontului de așteptare al cititorilor-țintă prezumtivi. De aceea, traducerea comunicativă nu are o viață lungă, fiind necesară retraducerea TS care a fost redat printr-o astfel de strategie pentru a ajunge la cititor. Aceste traduceri etnocentrice și comunicative se cer reînnoite de la o generație la alta din cauza alegerilor lingvistice și lexicale determinate de gustul P_T în situația de comunicare determinată. Traducerea comunicativă se află în relație de opoziție cu traducerea semantică, deoarece acordă prioritate inteligibilității textului și comunicabilității, adică prin faptul că se raportează la destinatar (focalizare pe cititor și acceptabilitate).

Cf. **TRADUCERE LITERALĂ, TRADUCERE COMENTATĂ, TRADUCERE SEMANTICĂ.**

Fr. traduction communicative;

Engl. **communicative translation**;
Germ. **Kommunikative Übersetzung**;
Sp. **traducción comunicativa**;
Rus. **семантико-стилистический перевод**.

TRADUCERE CULTURALĂ

Acest tip de traducere constă în a traduce un text astfel încât toate elementele purtătoare de informație culturală, culturile, să își găsească explicația, explicitarea, în text sau în afara TT. Traducerea culturală variază în funcție de tipul de text. Se poate realiza prin glosare sau adnotare, dar și prin inserare în text (mai ales în articolele de presă). Reținem că referințele culturale funcționează ca o constrângere. Îl obligă pe traducător să naturalizeze TS; iar adaptarea culturală face din traducător partizanul traducerii etnocentrice (Lécrivain 1998, 345-358). Dacă strategia de traducere comunicativă (axată pe destinatar) „reface” efectul-țintă, dar cu mijloace de traducere și referințe culturale diferite, care anulează intenția CS, cu tot ceea ce girează ea. Expresia fr. *Embrassons-nous, Folleville*, tradusă în rom. prin *volens-nolens* distruge semnificația-sursă și aluzia culturală; redă mesajul, dar nu stilul și nici idiolectul autorului, la fel și soluția *vrând-nevrând*; alegerea expresiei *vrei, nu vrei, bea, Grigore, agbeasmă*, în fapt o adaptare culturală, distruge referința culturală sursă și, în mod logic, anihilează semnificația. Combinarea exotismului și a traducerii idiomatică într-o expresie palimpsest de genul: *vrei, nu vrei, bea, Folleville, agbeasmă*, este o soluție la fel de neinspirată. A opta pentru expresia *a trece prin furcile caudine*, „a accepta de nevoie ceva”, înseamnă a traduce aluziv, cu referire istorică la altă semnificație. În funcție de tipul de text și de finalitatea acestuia, altele vor fi soluțiile alese, dar o traducere culturală presupune o notă de traducere în care sunt explicate sensul și atmosfera culturală în care a luat naștere expresia folosită în limba franceză. *Cet „Embrassons-nous, Folleville”, aussi soudain que de commande, nous met mal à l’aise* (JD nov 2000). Rară și prețioasă, expresia *Embrassons-nous, Folleville* este titlul unui vodevil de Eugène Labiche, jucat pentru prima dată în 1850. Manicamp, unul dintre personaje, este cuprins de o afecțiune subită pentru Cavalerul

de Folleville pe care vrea să-l însoare cu fiica sa. Orice încercare de a protesta a logodnicului este înfrânată de entuziasmul lui Manicamp strigă: *Embrassons-nous, Folleville*. Locuțiunea a rămas și descrie faptul de „a se atârna de gâtul cuiva împotriva dorinței acestui, de a-l agasa cu prezența, deși acesta nu vrea”. Pentru traducerea titlului vodevilului se impune însă strategia aparent semantică: *Să ne îmbrățișăm, Folleville!*, dar comunicativă și pragmatică. Aceeași strategie este folosită și în limba italiană: *Abbracciamoci, Folleville!*

Ant. ADAPTARE CULTURALĂ.

Cf. CULTUREM, TRADUCERE ERUDITĂ, NOTA
TRADUCĂTORULUI.

Fr. traduction culturelle;

Engl. cultural translation;

Germ. kulturgebundene Übersetzung;

Sp. traducción cultural;

Rus. культурный перевод.

TRADUCERE DIRECTĂ

Traducerea directă poate avea două accepții. (1) Una, tot mai puțin utilizată, desemnează traducerea realizată fără ajutorul unui text intermediar sau al unei limbi intermediare, adică direct din LS sau din limba de tradus. (2) Cealaltă semnificație, frecvent întâlnită, este folosită pentru a indica grupul procedeelor de traducere directă, categorie în care Vinay și Darbelnet (1958) înscriu: *împrumutul, calcul și traducerea literară* (adică atât parafaza literală, cât și parafraza prin permutare și parafraza prin reorganizarea schemei actanțiale).

V. PROCEDEU DE TRADUCERE, TRADUCERE INDIRECTĂ,
TRADUCERE OBLICĂ, ÎMPRUMUT, CALC, TRADUCERE
LITERARĂ, PARAFRAZĂ.

Fr. traduction directe;

Engl. direct translation;

Germ. primäre Übersetzung, wörtliche Übersetzung;

Sp. traducción directa.

TRADUCERE ETNOCENTRICĂ

Termenul *etnocentric* semnifică a reduce sau a raporta totul la cultura proprie. Traducerea etnocentrică (Berman 1985) sau traducerea anexionistă (Meschonnic 1978), naturalizarea sau traducerea *țintistă (Ladmiral 1986) sunt sinonimele prin care este desemnată strategia de traducere care caută echivalentele culturale. Bazată pe primordialitatea sensului, traducerea etnocentrică apreciază limba traducătoare ca fiind superioară LS, tot ceea ce este străin fiind naturalizat, adaptat astfel încât TS să apară ca fructul LȚ. Cele două principii ale traducerii etnocentrice sunt corelative: 1) opera străină trebuie tradusă astfel încât cititorul-țintă să nu își dea seama că este o operă străină; 2) traducerea trebuie să fie efectuată astfel încât să creeze impresia că este ceea ce ar fi scris autorul dacă ar fi știut să scrie în LȚ. Prin urmare, traducerea trebuie să șteargă orice urmă a LS, să nu șocheze prin bizareriile lexicale sau sintactice. Consecința majoră a acestor două principii este transformarea traducerii într-o operație în care intervin masiv metascrisura literaturizantă.

Cf. TRADUCERE LITERALĂ, ADAPTARE.

Fr. traduction ethnocentrique;

Engl. ethnocentric translation;

Germ. ethnozentrische Übersetzung;

Rus. этноцентрический перевод /перелицовка.

TRADUCERE HIPERTEXTUALĂ

Strategie de traducere care constă în selectarea unui anumit număr de trăsături stilistice (de exemplu epitetul homeric, imperfectul lui Flaubert etc.) și producerea unui text care ar putea aparține unuia dintre autorii care se remarcă prin folosirea acestor figuri de stil. Deci, traducătorul trebuie să reperițe și să reproducă sistemul stilistic al operei. Relația de hipertextualitate unește deci un text **a** cu un text **b**, anterior textului **a**. Un text poate imita alt text, îl poate parodia, pastșa, crea liber, parafraza, cita, comenta sau poate amesteca toate cele menționate anterior.

Fr. traduction hypertextuelle;

Sp. traducción hipertextual.

TRADUCERE IDIOMATICĂ

1. Strategie de traducere care constă în a introduce expresii idiomatice în TT, deși ele nu se justifică, întrucât nu există idiotisme în TS (*Glossaire de la théorie interprétative de la traduction*, web).

Cf. **TRADUCERE COMUNICATIVĂ**.

2. Procedeu de traducere care constă în restituirea unei expresii idiomatice prin idiotismul echivalent în LT, adică printr-o echivalență referențială sau o echivalență funcțională.

Cf. **ECHIVALENȚĂ**.

Fr. traduction idiomatique;

Engl. idiomatic translation;

Germ. idiomatische Übersetzung;

Sp. traducción idiomática;

Rus. идиоматический перевод.

TRADUCERE INDIRECTĂ

Traducerea indirectă este realizată prin intermediul unei alte limbi. Astfel, TS care servește drept suport al traducerii este, de fapt, un TT, o versiune a textului de origine într-o LT cunoscută traducătorului și care îi servește drept intermediar.

Cf. **TRADUCERE (1)**

V. TRADUCERE DIRECTĂ.

Fr. traduction indirecte;

Engl. indirect translation/intermediate translation;

Germ. indirekte Übersetzung;

Sp. Traducción indirecta;

Rus. непрямой / вторичный перевод.

TRADUCERE INTERLINIARĂ

Traducerea interliniară este o formă extremă a traducerii literale (literalism sintactic). Este rar întâlnită ca atare, fiind folosită în învățarea limbilor străine și în lingvistica descriptivă. Se vorbește despre traducere

interliniară atunci când un T₁, care deși nu respectă neapărat gramatica, sintaxa L₁, conține unități corespunzătoare fiecărei unități gramaticale din TS. Traducerea literală constă în redarea decontextualizată a sensului literal al cuvintelor din TS, adică așa cum sunt ele înregistrate de dicționare. La cealaltă pol se situează traducerea liberă care constă în corespondența globală dintre unitățile textuale ale TS și T₁ globală, dar extrema liberalismului este ilustrată de traducerea comunicativă în care pentru UT (sau cultureme, de pildă) din TS sunt folosite UT echivalente sau cultureme din L₁. Față de acest liberalism exagerat sau generalizat, traducătorul trebuie să manifeste aceeași rezervă ca față de traducerea interliniară (Hervey și Higgins 1992, 20-21).

Fr. traduction interliniaire;

Engl. interlinear translation;

Germ. Interlinearübersetzung;

Sp. traducción interlineal.

TRADUCERE INTERNĂ

Adaptarea fonetică și morfo-sintactică a unui text scris într-o LS veche la normele limbii contemporane (Hurtado Albir 1990, 165-170). De exemplu traducerea internă a romanelor medievale, a operei rabelaisiene etc. Uneori, traducerea internă presupune transliterare ori transcrierea fonetică, fenomene însoțite de asimilare fonetică sau grafică (Ballard 2001, 11-48), în cazul literaturilor care au folosit alfabete diferite.

Cf. TRADUCERE, TRANSCRIERE FONETICĂ, TRANSLITERARE.

Fr. traduction interne;

Engl. internal translation;

Germ. intralinguale Übersetzung;

Sp. traducción interna;

Rus. диахронический / исторический перевод.

TRADUCERE INTERPRETATIVĂ

Combină traducerea cu parafraza și analiza, constituindu-se într-o modalitate auxiliară de realizare a studiilor istorice și estetice (Lederer 1994).

Fr. traduction interprétative;
Engl. interpretative translation;
Germ. bearbeitende Übersetzung, Umfeldübersetzung;
Sp. traducción interpretativa;
Rus. интерпретативный перевод.

TRADUCERE INDICIARĂ

Traducerea indiciară este o tehnică de traducere, efectuată prin așa numitele procedee de traducere oblice: modulare ori transpoziție.

Cf. **TRADUCERE ICONICĂ, TRADUCERE SIMBOLICĂ, TRADUCTOLOGIE.**

Fr. traduction indiciaire;
Engl. indiciaary translation;
Sp. traducción indiciaaria.

TRADUCERE ICONICĂ

Traducerea iconică se realizează prin procedee de traducere directe: împrumuturi, calcuri lexicale și frazeologice, traducere literală, traducere cuvânt cu cuvânt.

Cf. **TRADUCERE INDICIARĂ, TRADUCERE SIMBOLICĂ, TRADUCTOLOGIE.**

Fr. traduction icônique;
Engl. ikon translation;
Sp. traducción icónica.

TRADUCERE LA PRIMA VEDERE

Traducerea la prima vedere constă în restituirea orală, în ritm normal de lectură, a unui text scris, uneori fără o citire prealabilă a acestuia, dar exploatând lectura anticipată (Gile 1995, 14). Este, așadar, o formă de interpretare al cărei obiectiv este transmiterea mesajului vehiculat de autor în TS, cu maximum de fidelitate semantică și comunicativă, deoarece, spre deosebire de discursul oral, textul se află în fața

traducătorului pe tot timpul traducerii. Traducătorul-interpret își poate alege ritmul de restituire a informației, astfel încât intonația să fie egală pe parcursul prestației, fără pauze sau ezitări.

Cf. INTERPRETARE SIMULTANĂ, INTERPRETARE CONSECUTIVĂ.

Fr. traduction à vue;

Engl. sight translation;

Germ. Vom-Blatt-Übersetzung, Spontan-Übersetzen,

Stegreifübersetzen;

Sp. traducción a la vista;

Rus. перевод с листа.

TRADUCERE LIBERĂ

1. Strategie de traducere *ad libitum* constă în a se îndepărta de stricta conformitate a literei (*ad verbum*).

Ant. TRADUCERE LITERALĂ. **Sin.** ADAPTARE.

2. Sintagma este folosită pentru a caracteriza traduceri care, deși fidele, conțin omisiuni și adăugări, dar și restructurarea ordinii ideilor din TS. Intervenția subiectului traducător este necesară dacă se urmărește fidelitatea față de sens, de intenție, de mesaj. Evident, această intervenție trebuie să fie limitată. În astfel de traduceri, traducătorii adaugă aprecieri care nu există în TS și nuanțează astfel intenția operei și a autorului. Prea multă subiectivitate poate dăuna interpretării originalului, poate provoca erori, în ciuda sesizării efectului intenționat de autor (Hurtado Albir 1990, 230).

Fr. traduction libre;

Engl. free translation, idiomatic translation, dynamic translation, thought to thought translation;

Germ. freie Übersetzung;

Sp. traducción libre;

Rus. свободный / вольный перевод.

TRADUCERE LITERALĂ

Traducerea literală (*ad litteram*) acoperă două raporturi ale traducătorului cu semnul: 1) **semantismul** (traducere *ad sensum*, prin echivalențe

semantice) care caracterizează raportul semn/sens și este redat printr-o echivalență semantică ori paradigmatică (v. TRADUCERE SEMANTICĂ); și 2) **literalismul** sintactic (traducere *ad verbum*), reprezentând raportul semn/semn (o traducere lingvistică, a funcțiilor sintactice, realizată prin echivalențe lingvistice, formale, sintagmatice, adică verb pentru verb, complement pentru complement ori atribut pentru atribut), este realizat în traducere fără transpoziții ori modulări, așadar fără a se recurge la echivalențe referențiale sau funcționale (ceea ce duce la ratarea traducerii proverbelor, idiotismelor etc., v. TRADUCERE INTERLINIEARĂ) Traducerea literală se realizează prin **parafrază literală** (fr. *Marie le regarda avec attention*, rom. *Maria îl privi cu atenție*) unde fiecărei lexii din TS îi corespunde o alta în TT), **parafrază directă prin permutare** (fr. *Le roi se meurt*, rom. *Moare regele!*), **parafrază** constând în **reorganizarea schemei actanțiale** (fr. *Toute la vie avait quitté la mer*, rom. *Orice viață dispăruse de pe mare*, și nu prin parafrază literală **Orice viață părăsise marea*).

În sens general, traducerea literală este o strategie de traducere bazată pe restituirea cuvânt cu cuvânt (Ladmiral 1979, 20), o redare a motivațiilor, a primului sens, adică un calc sintactic, o transcodare (Hurtado Albir 1990; Ladmiral 1997, 1998). Această strategie de traducere, utilizată în traducere interliniară pentru a pune în evidență structurile LS, privilegiază limba TS și nu sensul, deoarece semnificația, motivația, semnificația nu pot fi redade cuvânt cu cuvânt sau frază cu frază. Traducerea literală se concentrează pe formă, nu pe mesajul vehiculat de TS și nu respectă convențiile de redactare (de sintaxa și gramatica) ale LT. Mai este denumită și metafrază (cf. Dryden, traducere literală și gramaticală), cu echivalente în fr. **métaphore**, în engl. **metaphrase**, în germ. **Metaphrase**

În sens restrâns, traducerea literală, literalitatea sau literalismul, reprezintă condiția necesară, dar evident insuficientă singură, a oricărei traduceri care se dorește bună (Delisle 2003, 65, 193-201). Este una dintre caracteristicile traducerii moderne care, deși frumoasă din punct de vedere stilistic, este lipsită de interferențe și, totodată, fidelă din punct de vedere semantic (adică literală din punct de vedere morfologic).

De exemplu, redarea fr. *affection cardiaque* se poate efectua literal prin *afecțiune cardiacă* (traducere adecvată într-un context profesional), prin traducere

semantică, portrividă într-un mediu semispecializat, *maladie de inimă* și prin traducere comunicativă (raportul semn – utilizator-țintă), *boală de inimă*.

Traducerea literală se poate prezenta și ca greșeală de traducere atunci când este aplicată expresiilor frazeologice, culturilor, idiotismelor etc., unități de traducere al căror un sens global nu reiese din însumarea elementelor care le alcătuiesc. De exemplu, rom. *a da ortul* popii, tradus cuvânt cu cuvânt în it. prin *Otto malati hanno dato il soldo al*, își pierde sensul. Echivalența funcțională și stilistică echivalentă fiind *a pagare l'obolo a Caronte*, ambele semnificând „a muri”, respectiv „morire” (Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989*, București, Compania, 2003 p. 572-573.). Aceeași alunecare de sens sau lipsa de sens și în traducerea literală a sintagmei fr. *images d'Epinal*, redată literal cu **imagine de Epinal*.

Sin. TRADUCEREA CUVÂNT CU CUVÂNT, PROCEDEE DE TRADUCERE, TRADUCERE DIRECTĂ, TRADUCERE OBLICĂ, TRANSCODARE, ECHIVALENȚĂ DE TRADUCERE.

Fr. traduction littérale, traduction mot à mot; traduction interlinéaire etc.;

Engl. interlinear translation, literal translation, formal equivalence translation, word for word translation, translationese, translatoresc;

Germ. Wort-für-Wort-Übersetzung, wörtliche Übersetzung;

Sp. traducción literal, traducción palabra por palabra, traducción interlineal;

Rus. буквальный / дословный перевод.

TRADUCERE LITERARĂ

Traducerea literară, traducerea textelor literare, inclusiv traducerea de poezie, complică schema simplei comunicări scrise (Hurtado Albir 1990; Cordonnier 1995). Acest tip de traducere se bazează pe relația de afinitate intelectuală și emoțională, pe empatia dintre autor și traducător (cf. EMPATIE). Conținutul T₁ are în vedere atât de universul și intenția CS, cât și universul L₁, traducătorul fiind în același timp cititor și autor sau coautor al textului de tradus (Wuilmart 1998, 383-395).

Cf. TRADUCEREA CULTURALĂ, TRADUCEREA ERUDITĂ.

Fr. traduction littéraire;
Engl. literary translation;
Germ. literarische Übersetzung;
Sp. traducción literaria;
Rus. художественный перевод.

TRADUCERE OBLICĂ

Prin acest termen se desemnează procedeele de traducere oblice, categorie în care Vinay și Darbelnet (1958) înscriu: modularea și transpoziția, echivalența și adaptarea.

V. PROCDEE DE TRADUCERE, TRADUCERE DIRECTĂ, ADAPTARE, ECHIVALENȚĂ, MODULARE, TRANSPOZIȚIE.

Fr. traduction oblique;
Engl. oblic translation;
Germ. Übersetzung;
Sp. traducción oblicua.

TRADUCERE PEDAGOGICĂ/DIDACTICĂ

Traducerea pedagogică, didactică, gramaticală sau temă este o metodă de învățare a unei limbi străine care constă în stabilirea corespondențelor necesare învățării (Buisseret 1975; Demanuelli 1990; Grellet 1991; Forget 1994; Vienne 1998).

V. TEMĂ, VERSIUNE.

Fr. traduction pédagogique, grammaticale, thème/traduction didactique/traduction pédagogique/traduction scolaire;
Engl. pedagogical translation, didactic translation;
Germ. pädagogisches Übersetzen, didaktische Übersetzung;
Sp. traducción didáctica/pedagógica;
Rus. учебный перевод.

TRADUCERE PROFESIONALĂ

Are ca obiectiv producerea unei performanțe în sine. Pretinde traducătorului să înțeleagă TS înainte de a începe traducerea, deoarece

rațiunea de a fi a oricărei traduceri este de a-i face pe cititorii-țintă să înțeleagă. Obiectivul unei traduceri profesionale este transmiterea sensului unui text, nu a cuvintelor sau a frazelor *in abstracto*, ci a unui text real al cărui destinatar este bine definit (Gouadec 1987; Redouane, *Glossaire: la traduction*).

Fr. traduction professionnelle;

Engl. professional translation;

Germ. professionelle Übersetzung;

Sp. traducción profesional;

Rus. профессиональный перевод.

TRADUCERE SEMANTICĂ

Strategie de traducere prin care se respectă relația semantică expresie-denotație din TS, relație restituită în TT_s, respectându-se totodată convențiile de redactare, sintaxa și gramatica LT_s (fără a se confunda însă cu traducerea sintactică sau literalismul sintactic care respectă doar relația expresie-sursă/expresie-țintă). Spre deosebire de efemerele traduceri comunicative, traducerea semantică rezistă scurgerii timpului. Această strategie de traducere nu favorizează sensul și nu menajează eforturile de lectură ale cititorilor, nespunându-se vreunei mode lingvistice ori vreunui model literar ori de traducere dominant în situația de traducere determinată.

Cf. TRADUCERE LITERALĂ, TRADUCERE COMENTATĂ.

Fr. traduction sémantique;

Engl. semantic translation;

Germ. semantische Übersetzung;

Sp. traducción semántica;

Rus. смысловой перевод.

TRADUCERE SIMBOLICĂ

Procedeele de traducere specifice traducerii simbolice sunt adaptarea și echivalența.

Cf. TRADUCERE, TRADUCERE ICONICĂ, TRADUCERE INDICIARĂ.

Fr. Traduction symbolique;

Engl. symbolic translation;

Sp. traducción simbólica.

TRADUCERE SINACTICĂ

Strategie de traducere care constă în respectarea raportului expresie-sursă/expresie-țintă, importarea topicii LS în LT, violând, astfel, regulile sintagmatice ale limbii traducătoare.

Cf. LITERALISM, CALC SINACTIC

Fr. traduction syntactique;

Engl. syntactic translation;

Germ. ;

Sp. traducción sintáctica.

TRADUCTEM

V. UNITATE DE TRADUCERE.

Fr. unité de traduction (à traduire/traduite, *v.* Ballard 1999), traductème, unité de sens, unité sémantique etc.;

Engl. translation unit, semantic unit;

Germ. Übersetzungseinheit;

Sp. unidad de traducción, traductema;

Rus. минимальная единица перевода/смысловая единица.

TRADUCTIBILITATE

Traductibilitatea este posibilitatea de a traduce, de a transfera un text dintr-o limbă în alta. Conceptul de *traductibilitate* desemnează caracteristicile lingvistice ale TS și totalitatea problemelor inerente calității TS, dar și disponibilitatea TS de a fi tradus fără pierdere sau deformare (*cf. e-translation*). Posibilitățile de realizare a traducerii diferă de la un traducător/traductolog la altul, de la o școală de lingvistică/traducere la alta. Traductibilitatea poate fi

totală, așa cum intraductibilitatea poate fi absolută, dar există și teza traductibilității relative (Kohn 1983, 63, 81). Traductibilitatea are la bază mai multe categorii de universalii (lingvistice, antropologice, cosmogonice, ecologice etc. (Mounin 1963, 191-223) și este garantată de existența „universalilor categoriilor lingvistice” (Levițchi 1994, 6).

Cf. INTRADUCTIBILITATE, LACUNĂ, NONTRADUCTIBILITATE

Fr. traduisibilité, traductibilité;

Engl. translatability;

Germ. Übersetzbarkeit;

Sp. traducibilidad, traductibilidad;

Rus. переводимость.

TRADUCTOLOGIE

Denumirea științei care studiază procesul de traducere, teoria traducerii, știința traducerii sau traductologie, variază de la un traductolog la altul, în funcție de obiectele de studiu și de obiectivele disciplinei: *teoria traducerii* (Pergnier 1980), *știința traducerii, traductologie* (Ladmiral, Brian Harris) *arta traducerii*, (Cary), *teoria și practica traducerii, practico-teorie* (Mavrodin 1981), *traductosofie* (T. Ionescu), *știință a observației* (Ballard, Jun Xu), *praxeologie* (Ladmiral), *reflecție asupra traducerii* (Berman), *translatologie* (Newmark) etc. Reținem că este atât discurs traductiv, cât și studiul metodic, sistematic și științific al fenomenelor traducerii interlingvistice, scrise sau verbale (*cf.* PRINCIPIU DE TRADUCERE). Se mai face distincție între traductologia traducătorilor (descriptivă) și traductologia nontraducătorilor (normativă, inductivă, speculativă, științifică). Observațiile teoretice asupra fenomenului traducerii nu se realizează abia începând cu secolul al XX-lea, ar fi o viziune simplistă; ele datează de mai bine de două mii de ani, iar critica traducerii (chiar și primitivă) se naște odată cu traducerea (proces). Dovadă că practica traducerii a fost însoțită și de critica traducerii stau nenumăratele prefețe și note diverse anexate traducerilor. Plasată la confluența mai multor discipline (Ladmiral 1997), deși i se mai contestă autonomia (W. Koller o mai subordona încă și în 1992 lingvisticii contrastive și descriptive), traductologia s-a impus ca o disciplină și ca o știință de graniță.

Abordări diferite ale problemelor traducerii pun în evidență aspecte diferite și soluții inedite, fără ca vreuna dintre aceste teorii să o anihileze pe cealaltă, dimpotrivă, ele se completează mai mult sau mai puțin armonios, ducând la obținerea unei viziuni de ansamblu asupra fenomenului traducerii. Cercetarea în domeniul traductologiei este concretizată, prin urmare, în lucrări al căror obiect de studiu este variabil. Problemele ridicate de traducere sunt numeroase și variate, iar problematica diversă a traducerii se realizează în funcție de tipul de abordare: problematica traducerii textelor literare (contemporane creației și traduse în altă epocă decât cea de apariție, unde trebuie să se țină cont de evoluția internă a TS și evoluția externă a LT, de gusturile publicului receptor; problematica textelor neliterare sau tehnico-științifice; problematica traducerii textelor didactice (în învățarea limbilor străine). În conturarea oricărei teorii a traducerii se are în vedere faptul că știința traducerii întreține relații cu lingvistica, antropologia, comunicarea, sociologia, psihologia și istoria, științele economice, teoria literaturii etc. Mai mult, *traducerea automată* și *traducerea asistată de calculator* întrețin relații și cu științele exacte precum matematica, informatica și cibernetica. Tipologia teoriilor traducerii cunoaște și ea diferite concretizări. Din punct de vedere cronologic, Nida distinge următoarele teorii ale traducerii: teoria filologică (accent pe textele literare), teoria lingvistică/interes special acordat corespondențelor gramaticale, lexicale etc.) și teoriile sociolingvistice (interesate de traducere ca element al unui proces de comunicare mai complex). Limitele teoriilor traducerii nu sunt clar prescrise, există încălcări ale ariilor specifice. Chiar dacă pentru unii teoreticieni aspectul lingvistic este cel mai important, celelalte aspecte au, de asemenea, importanța lor. Edmond Cary crede că traducerea literară nu este o operație lingvistică, ci o operație literară, pe aceeași direcție situându-se și Efim Etkind, care apreciază traducerea drept un act de creație de gradul doi, dar, subliniază că aceasta nu poate ignora problemele lingvistice. Alți reprezentanți: A. Berman, J.-S. Holmes, Robel, Roubaud ș.a. Teoriile de traducere de tip lingvistic cunosc o dezbatere largă, materializată în numeroase lucrări de referință. Mounin, Vinay și Darbelnet, Guillemin-Flescher, Chuquet, Paillard, Newmark sunt doar câțiva reprezentanți ai acestei teorii. Kelly (1979, 1) afirmă că o teorie globală a traducerii ar trebui să aibă trei componente:

specificarea funcțiilor și scopurilor traducerii; descrierea și analizarea operațiilor; critica relațiilor dintre scopuri și operații. Orice teorie de traducere are la temelie o anumită abordare a fenomenului traducerii (Lungu Badea, 2003). Prin urmare, orice teorie de traducere întrezărește și tratează o anumită problemă a fenomenului traductiv, iar concluziile sale nu anihilează rezultatele altor cercetări sau abordări (v. Robert Larose, despre absența teoriei unice, 1989). Astfel, diferitele perspective de tratare a traducerii se întrepătrund pentru a crea cadrul complementar și interdisciplinar adecvat studierii de ansamblu și în ansamblu a traducerii. În planul abstract al problematicii traducerii, pe care l-am conturat mai sus, se pot situa și alte teorii ale traducerii.

Din punctul de vedere al semioticii lui Ch. Peirce, traductologia studiază relația R-O-I (representamen-obiect dinamic-interpretant), astfel încât să poată deduce principalele caracteristici ale fenomenului traductiv. Cele trei dihotomii definitorii ale traducerii sunt: traducerea în raport cu ea însăși, traducerea în raport cu realitatea și traducerea în funcție de viziunea ei pragmatică (Coscolluela 1996). Aceste trei moduri de a fi ale traducerii reprezintă esența naturii sale definitivabile și aprofundabile prin introducerea în studiu a raportului acesteia cu obiectul (= traducere) iconic, indiciar, simbolic. Ar rămâne integrarea viziunii interpretante care conferă intenției pragmatice a traducătorului un caracter rhematic, dicent sau argumentativ.

Cf. INTERPRETOLOGIE, TRADUCERE.

Fr. traductologie, science de l'observation, praxéologie, traducto-thérapie, théorie de la traduction, translatoologie;

Engl. translation studies, translatology;

Germ. Übersetzungswissenschaft, Translatoologie;

Sp. traductología, teoría de la traducción;

Rus. переводоведение.

TRADUCTOLOGIE APLICATĂ

Ramură a traductologiei care include pregătirea traducătorului și a traducerii, instrumentele de traducere, regulile și principiile de traducere, critica traducerii.

Fr. *branche appliquée de la traductologie*;
Engl. *applied translation studies*;
Germ. *angewandte Übersetzungswissenschaft*;
Sp. *traductología aplicada*;
Rus. *машинное переводоведение*.

TRADUCTOLOGIE ASISTATĂ DE CALCULATOR

Asemenea terminologiei, traductologia a devenit atrăgătoare și pentru informatică. Din aceste abordări transculturale și transdisciplinare au apărut numeroase programe – încă indisponibile pentru publicul larg – de facilitare și ameliorare a procesului informatizat de traducere (*Glossaire de la théorie interprétative de la traduction*).

Fr. *traductique*;
Engl. *translation technology*;
Germ. *Traduktik*;
Sp. *tradúctica*.

TRANSCODARE

Transcodarea sau transcodajul (*v. Cristea 1981, 57-67*) este o operație ce constă în stabilirea corespondențelor dintre două limbi, fie la nivel lexical, fie la nivel de frază izolată (*Ballard 1992, 2001*). Acest procedeu se aplică în cazul numelor proprii care denotă, al numerelor, valorilor aritmetice în general. Se mai numește și traducere de gradul zero. Ex. fr. *Claude Frémont*, rom. *Claude Frémont*, fr. *All Blacks*, rom. *All Blacks*. În cazul siglelor se poate vorbi despre transcodare. Transcodarea va fi urmată de traducerea vocabulelor desemnate (spre exemplu CFDT, la Confédération Française Démocratique du Travail rămâne CFDT, Confederația Franceză Democratică a Muncii, nu va deveni *CFDM). Siglele sunt transcodate în traducerea în română, dar se are în vedere LS în care a fost creată sigla: se va transcodă NATO, HIV, după engl. și nu după fr. OTAN, VIH, dar UDF după fr., pentru că organizarea sintactică a elementelor care compun siglele este asemănătoare în limbile franceză și română.

Cf. CORESPONDENȚĂ, ECHIVALENȚĂ, TRADUCERE, TRANSLITERARE.

Fr. transcodage;

Engl. transcoding, transference, transcription;

Germ. Transkodierung;

Sp. transcodificaci3n;

Rus. транскодирование.

TRANSCRIERE FONETICĂ

Prin transcriere fonetică se restituie litera corespunzătoare sunetelor care compun cuvântul din LȚ. Astfel, rus. *Popov, Turgheniev, Razumiev* devin în franceză *Popoff, Tourghenieff, Razoumieff*, unde sunetul *u* se redă prin grupul de litere *ou*, iar terminația *-ov* prin *-off*. (Ballard 2001, 11-48)

Cf. TRANSLITERARE, TRANSCODARE.

Fr. transcription;

Engl. transcription;

Germ. Transkription;

Sp. transcripci3n.

TRANSLITERARE

Transliterarea constă în redarea caracterelor dintr-un sistem de scriere în altul, permițând reconstituirea tuturor elementelor unui text și a ortografiei de origine a cuvintelor necunoscute. Transliterarea se deosebește de transcrierea fonetică și constă în restituirea fiecărei litere care formează cuvântul din LS, în cuvântul împrumutat în LȚ (rus. *Popov* este transliterat *Popov*). În timp ce alte nume proprii sunt asimilate grafic și fonetic. Astfel: rus. *Москва*, este asimilat grafic și fonetic în fr. *Moscou*, și în rom. *Moscova*.

Cf. TRANSCODARE, TRANSCRIERE FONETICĂ, REPORT.

Fr. translittération;

Engl. transliteration.

Germ. Transliteration;

Sp. transliteraci3n.

TRANSPOZIȚIE

Procedeu de traducere care constă în stabilirea unei echivalențe prin schimbarea categoriei gramaticale (Chuquet și Paillard 1989). Ballard îl denumește *recategorizare gramaticală* (2001). Includem în acest procedeu atât schimbările de clasă gramaticală cât și schimbările de categorie (Catford 1965). În interiorul unei limbi, posibilitatea de a transpune este dependentă de registrul de limbă (ex. fr. *je le lui dirai dès qu'il arrivera* (SV)-colocvial; *je le lui dirai dès son arrivée* (SN), exprimare îngrijită, standard. Transpoziția în traducere este foarte frecventă (Gile 1995, 76-77). Ex: fr. *Le retour de la peste brune* (Quo 2000), rom. *Nazismul revine*; fr. *de la santé des hommes qui les gouvernent*; rom. *despre sănătatea guvernanților*; fr. *de ce qu'il proclame publiquement*, rom. *declarațiile sale publice* (cf. MODULAREA); rom. *Veți aprecia această brânză untoasă, cremoasă*, fr. *Vous aimerez ce fromage qui a la consistance de la crème* (= le crèmeux).

Exemple de transpoziții din engleză în franceză (v. și *Glossaire-traduction, Linguistique et traduction, Glossaire Eurologos Group*).

Engl. *He eventually decided to*, fr. *il finit par décider*

Engl. *he soon realized*, fr. *il ne tarda pas à se rendre compte*

Engl. *he said half-heartedly*, fr. *sans enthousiasme* (+ modulation).

AMPLIFICAREA și NOMINALIZAREA sunt tipuri speciale de transpoziție.

Fr. *transposition, recatégorisation, changement de catégorie*;

Engl. *recategorization, transposition, class shift category shift*;

Germ. *Transposition*;

Sp. *transposición*;

Rus. *грамматическая замена / трансформация*.

TURNUL BABEL

Istoria traducerii începe cu distrugerea miticului turn Babel, distrugere care simbolizează distrugerea unității lingvistice (v. *Geneza* 11, 1-9). În legătură cu simbolistica acestei nașteri, Jean Delisle se întrebă pe bună dreptate dacă este vorba de un blestem sau de o etimologie eronată:

Babel, *Bāb-ilu'* în acadiană *Bāb-ilu'*, înseamnă „Poarta lui Dumnezeu” (< *Bāb* «poartă» et *Ilu* «(dumne)zeu», „Unde este poarta cerurilor?” (Geneza 28: 10-17), iar *bālal*, în ebraică, semnifică „a amesteca, a confunda, a încurca”. Traducerea se naște, deci, dintr-o cacofonie lingvistică, produsă de trufia omenească (Lungu Badea 2007, 13).

„Pe vremea Turnului Babel, ca și în secolul al XX-lea, omenirea ajungea de bună seamă la sfârșitul unei nașteri [...] Nu am ajuns la sfârșitul lui Babel. Suntem la începutul lui (Zumthor 1998, 185, traducere de Maria Carpov, subl.a.).

Fr. **Tour de Babel;**

Engl. **Tower of Babel;**

Germ. **Turm von Babel;**

Sp. **Torre de Babel.**

U

UNITATE DE TRADUCERE

Unitatea de traducere (Vinay și Darbelnet 1958, 293 ș.c.l.), traductemul, transemul, conotatorul, unitatea de sens sau semantică sunt sinonimele utilizate pentru indica un act de interpretare și de conceptualizare distinct de conceptele *unitate de tradus* și *unitate tradusă* (Ballard 1999, 30), cu referințe concrete, identificabile în textele sursă și țintă (Lungu Badea 2002).

Vinay și Darbelnet identificau patru unități de traducere (UT) în planul semnificatului (conceptului), și anume *unități funcționale* (care aveau aceeași funcție gramaticală în TS și TT), *unități semantice* (referindu-se la corespondența lexiilor ori unităților lexicografice din TS și TT, engl. *immediately*, fr. *sur le champ*, rom. *pe loc*), *unități de traducere dialectice* (conectori logici interfrastici) și unități prozodice (engl. *you don't say!*, rom. *așa deci!*, fr. *ça alors!*) și trei în cel al semnificantului (al imaginii acustice ori vizuale), *unități simple* (lexii simple, corespunzând doar parțial

celor funcționale), *diluate* (unități de traducere cu sens nonadițional, asemănătoare expresiilor fixe ori idiotismelor), *fracționare* (reprezentând instrumente gramaticale de formare a cuvintelor, afixe în general).

Preferăm conceptul de *traductem* pentru a desemna unitatea de traducere minimală. *Traductemul*, așa cum sesizează și sintetizează Elena Ghiță (1982, 63-72; 1983, 61-67), ar putea fi definit ca o „totalitate de reprezentări formate prin contactul cu textul a și susceptibile de a genera textul b”. Vinay și Darbelnet (1958) consideră unitățile de traducere echivalente cu unitățile de gândire și unitățile lexicale, iar Ladmiral (1979) consideră *conotatorii* îndreptățiți să figureze pe primul loc în teoremele traducerii, deoarece sfera aplicabilității lor depășește cu mult domeniul conotațiilor. Ballard (1994, 58-59; 1999, 37) subliniază că unitatea de traducere care nu se confundă cu unitatea TS, unitate de tradus, și nici cu unitatea TT, unitatea tradusă:

LF: *C'est des histoires, permettez-moi de vous le dire, de cornecul* (Quo, 2000).

LR: *Povești, tromboane, permiteți-mi să vi-o spun* (Lungu Badea 2003, 161).

Este dificilă segmentarea TS în unități de traducere în afara reformulării, în funcție de echivalențele care se pot stabili prin traducere, dar și de pluralitatea traducerilor, ceea ce determină o mai mare variabilitate a unității traduse în comparație cu unitatea de tradus (cf. Ballard 1999, 40-41; Dancette 1998, 81; Delisle 2003, 67-68). În exemplul de mai sus, variabilitatea unității de tradus, chiar dacă formal este un dat, se manifestă în reprezentare și în interpretare, traducerea ei depinzând de identificarea și de contextul ei, de caracterul bitextual (unitate de tradus/unitate tradusă), variabilitatea și asimetria unității de traducere, dar și de faptul că reprezintă un fragment dintr-o operație cu baza în TS și rezultatul în TT. Decuparea limbajului, a enunțului ori a textului în unități autonome nu este nici o operație strict sintactică, nici strict semantică, deoarece această decupare ia în calcul atât analiza logică, cât și analiza gramaticală și analiza semantică. *Traductemul* ori unitatea de traducere prezintă dimensiuni variabile, iar segmentarea este, adesea, subiectivă, dependentă de intenția traducătorului. În acest context, se poate vorbi despre unități de traducere ample și despre subunități de traducere. Segmentările cu o lungime relativă sunt corecte doar în cazul unităților care prezintă sensuri adiționale, adică atunci când suma

sensurilor elementelor componente ale unității de traducere este echivalentă cu sensul global al unității de traducere. În textele literare ori în cazul în care traductemul/unitatea de traducere este reprezentată de un idiotism, un proverb, o expresie frazeologică etc. și sensul adițional este exclus, segmentările diferite din partea traducătorilor conduc la interpretări diferite de la o traducere la alta, deoarece idiotismul, proverbul etc. nu au sens adițional.

UT insecabile nu sunt identice cu monadele leibniziene (*Monadologia*), definite ca unități ultime indecompozabile, decât dacă le acceptăm ca enunț fix, locuțiune, expresie frazeologică etc. care au un sens doar într-o anumită combinație a cuvintelor.

V. CULTUREM, TRADUCTEM.

Fr. unité de traduction

Engl. translation unit, unit of translation, semantic unit;

Germ. Übersetzungseinheit;

Sp. unidad de traducción;

Rus. минимальная единица перевода / смысловая единица.

UNIVERSALII (-LE LIMBAJULUI)

În filozofia medievală prin *universalii* erau identificate noțiunile generale, ulterior indicând caracteristicile comune unei clase de obiecte. Legile comune care guvernează toate limbile sunt denumite *universalii lingvistice*. Acestea sunt și cele mai interesante din perspectiva traducătorului, deoarece universaliiile gramaticii devin universaliiile traducerii permițând traducerea și conferind traductibilitate unui text dat (Mounin 1963). Teza referențialității este cea care susține posibilitatea traducerii.

Cf. REALIA, CULTUREM.

Fr. universaux (du langage);

Engl. universals (of language);

Germ. (Sprach-)Universalien;

Sp. universales.

V

VERSIUNE

1. Traducere dintr-o limbă străină **A**, **LS**, în limba maternă, **B**, **LȚ** sau limba traducătoare (Ladmiral 1979, 40-45, 55-59). În antichitate, exercițiile de parafrază inter- și intralinguală, de traducere comentată au reprezentat fațete ale traducerii pedagogice.

2. a) O traducere din mai multe posibile;

b) o traducere atât de diferită față de original încât nu mai poate fi catalogată drept traducere.

V. TRADUCERE DIDACTICĂ, PEDAGOGICĂ, RETROTRADUCERE.

Fr. version (1);

Engl. translation into mother tongue (1), version (2);

Germ. Herübersetzung (1), Version (2);

Sp. versión;

Rus. перевод на родной язык.

VID LEXICAL

V. LACUNĂ